

T.C.
MARMARA UNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANA BİLİMDALI

**MEVDUAT SİGORTA SİSTEMLERİ VE AZERBAYCAN
UYGULAMASI**

Yüksek Lisans Tezi

TURAL AHMADOV

İstanbul 2009

T.C.
MARMARA UNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANA BİLİMDALI

**MEVDUAT SİGORTA SİSTEMLERİ VE AZERBAYCAN
UYGULAMASI**

Yüksek Lisans Tezi

TURAL AHMADOV

Danışman: DOÇ. DR. AHMET YILMAZ

İstanbul 2009

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ.....	IV
ŞEKİL LİSTESİ.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
ÖZET.....	IX
ABSTRACT.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MEVDUAT SİGORTASINA GENEL BAKIŞ.....	4
1.1. Mevduat Sigortasının Tanımı.....	4
1.2. Mevduat Sigortasının Tarihçesi.....	5
1.2.1. 19.Yüzyılın Deneyimi.....	5
1.2.2. 20.Yüzyılın Deneyimi.....	6
1.3. Mevduat Sigorta Sistemleri	7
1.3.1. Mevduat Sigorta Sistemlerinin Türleri.....	9
1.3.1.1. Açık Mevduat Koruma Sistemi.....	10
1.3.1.2. Gizli Mevduat Koruma Sistemi.....	14
1.3.2. Mevduat Sigorta Sisteminde Prim Uygulaması.....	16
1.3.2.1. Sabit Prim Sistemi.....	17
1.3.2.2. Riske Dayalı Prim Sistemi.....	17
1.4. Mevduat Sigortasının Olumlu ve Olumsuz Tarafları.....	19
1.4.1. Mevduat Sigortasının Olumlu Tarafları.....	19
1.4.2. Mevduat Sigortasının Olumsuz Tarafları.....	19
1.4.2.1. Ahlaki Tehlike (Moral Hazard).....	20
1.4.2.2. Ters Seçim (Adverse Selection).....	21
1.4.2.3. Batmayacak Kadar Büyük Olma Politikası (Too Big To Fail Policy).....	22
1.4.2.4. Özel Bilgi (Private Information).....	22
1.4.2.5. İyi Bankaların Kötü Bankaları Sübvans Etmeleri.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYADA MEVDUAT SİGORTA SİSTEMLERİ.....	24
2.1. Dünyada Uygulanan Mevduat Sigorta Sistemleri.....	24
2.1.1. ABD’de Mevduat Sigorta Sistemi.....	25
2.1.2. Kanada’da Mevduat Sigorta Sistemi.....	28
2.1.3. Arjantin’de Mevduat Sigorta Sistemi.....	30
2.1.4. Japonya’da Mevduat Sigorta Sistemi	32
2.2. Avrupa’da Mevduat Sigorta Sistemi.....	36
2.2.1. Avrupa Birliğinde Mevduat Sigortası.....	37
2.2.1.1. Mevduat Garanti Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin 22.12.1986 Tarih Ve 87/63/EEC Sayılı Tavsiye Kararı.....	37
2.2.1.2. Mevduat Garanti Sistemlerine İlişkin 30.5.1994 Tarih ve 94/19/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi.....	38
2.2.2. Fransa’da Mevduat Sigorta Sistemi.....	40
2.2.3. İtalya’da Mevduat Sigorta Sistemi	41
2.2.4. İngiltere’de Mevduat Sigorta Sistemi	44
2.2.5. İspanya’da Mevduat Sigorta Sistemi	46
2.2.6. Almanya’da Mevduat Sigorta Sistemi	48
2.2.7. Türkiye’de Mevduat Sigorta Sistemi.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AZERBAIJAN’DA BANKACILIK ve MEVDUAT SİGORTA SİSTEMİ.....	59
3.1. Azerbaycan Ekonomisine Genel Bakış.....	59
3.2. Azerbaycan’da Bankacılığın Oluşumu.....	71
3.2.1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Döneminde Bankacılık Sistemi.....	73
3.2.2. Bağımsızlık Kazandıktan Sonra, Azerbaycan’ın Bankacılık Sisteminin Yapısı.....	75
3.3. Bankaların Vatandaşların Güvenini Yeniden Kazanmak Çabaları.....	82
3.3.1. Batan Mevduatların Geri Ödenmesi Çalışmaları.....	82
3.3.2. Azerbaycan’da Mevduat Sigorta Sisteminin Kurulması...87	
3.3.2.1. Azerbaycan Mevduat Sigorta Fonu.....	88

3.3.2.2. Azerbaycan Mevduat Sigorta Fonu'nun Hukuki Niteliği.....	89
3.3.2.3. Azerbaycan Mevduat Sigorta Fonunun İdari Yapısı.....	90
3.3.2.4. Fonun İşleyişı.....	91
Sonuç.....	101
Kaynakça.....	104

TABLO LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo : 1 Mevduat Sigorta Sistemi Uygulayan Ülkeler.....	8
Tablo : 2 Normal Zamanlarda Açık bir Mevduat Sigorta Sistemi'nde En iyi Uygulamalar ve Bu Uygulamalardan Sapmalar.....	11
Tablo : 3 ABD’de Riske Dayalı Mevduat Sigortası Primleri.....	27
Tablo : 4 Riske Dayalı Prim Sisteminde Kullanılan Kriterler ve Onlara Verilen Puanlar.....	29
Tablo : 5 Kanada’da Bankaların Risk Gruplarına Göre Ödeyecekleri Prim Oranları.....	30
Tablo : 6 SEDESA’nın Uyguladığı Riske Dayalı Prim Sistemi.....	31
Tablo : 7 Sigorta Olunmuş Finansal Kurumların Sayısı ve Sigortalanmış Mevduatın Miktarı.....	34
Tablo : 8 DİCJ’in 1971 Yılından Uyguladığı Prim Oranları.....	35
Tablo : 9 Avrupa Ülkelerinde Mevduat Sigorta Kurumlarının Kurulma Yılı ve Kapsama Sınırı.....	36
Tablo : 10 Bankaların Riskliliğini Belirlemek İçin İlk Aşama.....	43
Tablo : 11 Bankaların Risklilik Durumu.....	44
Tablo : 12 BAFİN’in 2006 Yılına Olan Risk Matrisi.....	50
Tablo : 13 Mevduat Sigortacılığı Faaliyetleri 2007 Yılı Mali Hedefleri ve Gerçekleşmeleri.....	57
Tablo : 14 Mudi Sayısı Üzere Temel Göstergeler.....	58
Tablo : 15 Azerbycan’ın Temel Makroekonomik Göstergeleri.....	62
Tablo : 16 Azerbaycan’ın Devlet Bütçesinin Temel Göstergeleri.....	65
Tablo : 17 Azerbaycan’ın Dış Ticareti.....	66
Tablo : 18 Azerbaycan’ın İhracat ve İthalatının Yapısı.....	67
Tablo : 19 Azerbaycan’ın Dış Ödemeler Dengesi.....	68
Tablo : 20 Azerbaycan Bankacılık Sistemi İle İlgili Göstergeler.....	78
Tablo : 21 Azerbaycan Bankalarının Aktif ve Pasif Yapısı.....	80
Tablo : 22 Kredi İşlemlerinin Dönemlere Göre Yapısı.....	82

Tablo : 23 ADİF'in Milli Banka ve Üye Bankalarla Karşılıklı İlişkiler.....	95
Tablo : 24 ADİF'e Üye Olan Bankaların Listesi	98
Tablo : 25 Azerbaycan Bankacılık Sistemindeki Beş Büyük Bankanın Temel Göstergeler.....	100

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil : 1 TMSF'nin Ana Faaliyetleri.....	56

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADİF	: Azerbaijan Deposit Insurance Fond
BAFİN	: Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht
BIF	: Bank Insurance Fund
bkz	: bakınız
CAMEL(S)	: Capital, Asset Quality, Management Capability and Performance, Earnings, Liquidity, Sensitivity to Risk
CDİC	: Canada Deposit Insurance Company
DİCJ	: Deposit Insurance Company of Japan
DPB	: Deposit Protection Board
DTH	: Döviz Tevdiat Hesabı
FDICA	: Federal Deposit Insurance Corporation Improvement Act
FDİC	: Federal Deposit Insurance Company
FGD	: Fonds De Garantie Des Depots
FİTD	: Fondo Interbancario Di Tutela Dei Depositi
FR	: Fitch Raiting
FSCS	: Financial Services Compensation Scheme
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İSİM	: İqtisadi ve Sosyal İsahtlar Merkezi
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
QDİC	: Quebec Deposit Insurance Company
SAIF	: Saving Association Insurance Fund

SEDESA : Seguro de Depositos Sociedad Anonima
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

ÖZET

Yaşadığımız küreselleşme sürecinde ülke ekonomilerinin dünya piyasalarına açılması, piyasalara dövizin serbest bir şekilde girebilmesi, ülke ekonomilerine yabancı sermayenin girmesi dünya çapında oluşacak her hangi bir krizin kolay bir şekilde ülke ekonomilerine yansması ile sonuçlanmıştır. Bu durum ekonomide önemli yer alan bankaları da etkilemiştir. Bankacılık krizleri zamanında tasarruf sahiplerinin bankalardan “kaçışlarını” önlemek için mevduat sigortası, en güncel yöntemlerden biri olarak görülmüştür. Bu çalışmada mevduat sigorta sisteminin özellikleri, tarihçesi, olumlu ve olumsuz tarafları ve dünyada uygulanan mevduat sigorta sistemleri incelenerek, Azerbaycan’da yeni kurulmuş olan mevduat sigorta fonunun faaliyeti ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Bankacılık Sistemi, Mevduat Sigortası, Riske Dayalı Prim Sistemi*

ABSTRACT

In the current period of globalization, countries' economic integration into the world markets, free access of currencies into markets, entrance of foreign capital to economies resulted in easy reflection of any possible world-wide crisis on country economies. Such a situation also affected banks that play important role in the economy. Deposit insurance has been considered one of the most urgent methods to prevent savers' "escape" from banks in times of banking crises. In this thesis, through the analysis of features, history, advantages and disadvantages of deposit insurance systems and examination of world-wide applied deposit insurance systems, proposals were made on the activities of newly founded deposit insurance fund of Azerbaijan.

Keywords: *Banking System, Deposit Insurance, Risk Based Premiums*

GİRİŞ

Bankalar günümüzde ekonominin en önemli kurumları arasında yer almaktadır. Bankacılık sistemi sanayi ve reel sektörün paraya olan ihtiyacını karşılayarak ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasını ve büyümesini sağlar. Mevduat kabulü, ödünç verme, çeşitli finansal enstrümanların çıkarılması, müşteri veya kendi adına ticaret, portföy yönetimi ve danışmanlığı gibi işlemler yapan bankalar ülke ekonomisinin kalkınmasında önemli yere sahiptir. Bankalar tüm bu işlemleri yaparken belli bir oranda kar elde etmeyi hedeflediklerinden ve en önemli gelir kaynağı da faiz olduğundan mevduat ve kredi işlemleri, bankaların yapacağı en cazip işlemlerdir. Belli bir faiz oranı karşılığında vatandaşlardan tasarruflarını toplayan bankalar, diğer bir taraftan kredi işlemleri için de kaynak toplamış olurlar. Kredi işleminde bankalar ellerinde bulundurdukları paraları geri ödeme, kredi güvencesi, süresi ve diğer koşullara göre bir faiz isteyerek fon gereksinimi duyan kişilere vermekte ve bununla da ekonominin paraya olan ihtiyacı karşılanmaktadır.

Yukarıda da söylediğimiz gibi, bankaların temel amacı yaptıkları işlemlerden maksimum kar elde etmektir. Ama yüksek getiri de yüksek risk anlamına gelir. Bunun için de bankalar tüm faaliyetlerinde kendilerini zor duruma sokmamak için fazla risk almaktan kaçınılmadırlar. Borsa işlemlerinde alınan riskler, vade uyumsuzluğu, döviz işlemlerinde seçilmiş yanlış pozisyonlar zaman zaman bankaları zor duruma sokmaktadır. Ama son yıllarda dünya çapında oluşan krizler incelendiğinde ortaya diğer çarpıcı gerçekler çıkmaktadır. Yaşadığımız küreselleşme sürecinde ülke ekonomilerinin dünya piyasalarına açılması, piyasalara dövizin serbest bir şekilde girebilmesi, ülke ekonomilerine yabancı sermayenin girmesi dünya çapında oluşacak her hangi bir krizin kolay bir şekilde ülke ekonomilerine yansması ile sonuçlanmaktadır. Bu da tabii ki ülke ekonomisinde önemli yer alan bankaları etkilemektedir. Son zamanlarda oluşan bankacılık krizleri bankaların denetlenmesi ve düzenlenmesinden sorumlu olan ve genellikle ülkenin finansal politikasını belirleyen kurumları kontrol edici mekanizmalar üzerinde bir daha düşünmeye zorlamıştır.

Finansal çalkantı ve bankacılık sistemine güven bunalımının yaşandığı süreçlerde çözüm önerisi olarak sunulan en güncel yöntemlerden biri de mevduat sigortasıdır. Bankacılık krizleri zamanında tasarruf sahiplerinin bankalardan “kaçışlarını” önlemek için etkili yöntem gibi kullanılan mevduat sigortası, küçük tasarruf sahiplerini de korumakla bankaların likidite sıkışıklığına girmelerini engellemeyi hedeflemektedir. 80’li yıllarda dünyada bankacılık kuruluşlarında yaşanan krizler mevduat sigortasının daha da mükemmelleştirmenin gerekliliğini bir daha ortaya koymuştur ki bu da 90’lı yıllarda riske dayalı prim sisteminin uygulanmasıyla sonuçlanmıştır.

90’lı yıllarda Azerbaycan da mevduat sigortasına gereksinim duymuştur. Sovyetler Birliği dağılınca enflasyonun hızlı bir tempoyla yükselmesi, öte yandan Sovyet rublesinin devreden çıkarılması vatandaşların rubleyle olan mevduatlarının batmasına neden olmuş, bankacılık sektörü derin bir krize girmiştir ki, bu da vatandaşların bankalara olan güvenini sarsmıştır. Bağımsızlığını yeni kazanmış bir ülkede devam eden savaştan dolayı artan askeri harcamalar hükümetin batan mevduatlarla ilgili projeleri ertelemesine neden olmuştur. 2007 yılından itibaren uygulanmaya başlayan mevduat sigorta sisteminin temel amaçlarından biri de vatandaşların bankalara güvenini yeniden kazanmak ve gelecekte yaşanabilecek bankacılık krizlerini önlemektir.

Bu çalışmanın amacı; mevduat sigortasını teorik olarak incelemek, dünyada ve Azerbaycan’da uygulanan mevduat sigorta sistemlerinin temel özelliklerini irdelemek ve Azerbaycan’ın bankacılık yapısına uygun mevduat sigorta sistemi modelini araştırmaktır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mevduat sigortasının genel olarak incelenmesi yapılacaktır. Birinci bölümümüz mevduat sigortasının tanımı, mevduat sigortasının tarihçesi, mevduat sigorta sistemleri, mevduat sigortasında prim uygulaması, mevduat sigortasının olumlu ve olumsuz tarafları başlıkları altında incelenmektedir. İkinci bölümde ayrı-ayrı ülkelerin mevduat sigorta sistemlerini ele almakla onların temel özellikleri araştırılmaktadır. Bölümün son kısımlarında Türkiye’deki mevduat sigorta sistemi daha kapsamlı ele alınacak, Avrupa Birliğinin mevduat sigortası ile ilgili konsey direktifi incelenecektir. Üçüncü bölüm üç kısımdan

oluşmaktadır. Birinci kısımda Azerbaycan ekonomisinin mevcut durumu ele alınmaktadır. İkinci kısımda bankacılık sektörünün Azerbaycan ekonomisinde yeri, bankaların kredi, mevduat ve diğer işlemleri üzerinde durulacaktır. Son kısımda ise, 2007 yılında yürürlüğe girmiş mevduat sigortasıyla ilgili kanunu ve bu kanunu ele alarak faaliyete başlamış Azerbaycan Mevduat Sigorta Fonunun şu anki durumu araştırılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Mevduat sigortasının tanımı

Sigortacılık temel olarak, sigortalayanın, sigortaya konu olan riskin gerçekleşmesi durumunda, sigorta hizmetini satın alanın uğrayacağı zararların karşılanması ilkesine dayanmaktadır. Örneğin, bir sağlık sigortasında, sigortalayan, sigortalıya hastalık veya kaza sonucu ortaya çıkan sağlık giderlerinin belirli bir bölümünü veya tümünü ödemeyi taahhüt etmektedir. Sağlık sigortası veya diğer sigorta türlerinde, sigortalayandan, söz konusu riskin gerçekleşmesini engellenmesi beklenmemektedir. Mevduat sigorta sistemi ise mevduat sahiplerine güvence verilmesi yoluyla bir veya birkaç bankanın mali sıkıntıya düşmesi durumunda, sıkıntının diğer bankalara da sıçramasının engellemesini amaçlamaktadır.¹

Mevduat sigortası, bazı bankaların yükümlülüklerini karşılayamaz duruma düşmeleri durumunda zararın karşılanmasını temin eden bir düzenleme olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü tasarruf sahipleri genelde geniş ve finansal açıdan korumasız bir grup olma özelliği göstermektedir.²

Mevduat sigortası genel olarak tasarruf sahiplerinin bankaya yatırmış olduğu tasarruflarının ya kısmen ya da tamamen koruma altına alınması olarak tanımlanır. Bankanın sunduğu hizmetlerin tüketicisi olan tasarruf sahiplerinin alış-veriş yapan diğer tüketicilerden hiçbir farkı yoktur. Hatta her hangi bir ürünü almazdan önce kalitesini kontrol ederek alan sıradan bir tüketici, bankanın finansal durumunu analiz etmekte zorluk çeken tasarruf sahibinden daha avantajlıdır. Bunun için de tasarrufların güvence altına alınması mantıklıdır.

---

¹ Ercan Balaban ve Hüseyin Çilli: “ Türkiye’deki Mevduat Sigorta Sistemi ve Bazı Öneriler “ , TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliğ No:9626, Kasım 1996, s.199

² Müge Ayzit: “Dünyada ve Türkiye’de Mevduat Sigorta Sistemi uygulamaları”,TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 2004, s.4

1.2. Mevduat Sigortasının Tarihçesi

Tarihte mevduat sigortası ile ilgili ilk temel işlemler Çin’de rastlansa da ulusal düzeyde ilk uygulama 1924 yılında Çekoslovakya’da yapılmıştır. 1933 yılında ise ABD’de Federal Mevduat Sigortası Kurumu (Federal Deposit Insurance Company) kurulmuştur.

Genellikle mevduat sigortasının tarihçesi iki önemli deneyime dayanıyor:³

- a) 19.yüzyılın başlangıcında New-York’ta kurulan “safety fund“ denilen koruma fonları
- b) 20.yüzyılda ABD’nin eyaletlerinde kurulan garanti fonları

FDİC’in yıllık raporunda (1953, s. 45) özellikle 19.yüzyılın deneyimi ile ilgili şöyle vurgulanıyor: “ Mevduat sigorta programları kamu bankalarının büyük bir kısmının milli bankalara dönüşmesiyle zayıflasa da, tüm eksikliklere rağmen kaldırılmadı ”.⁴

1.2.1. 19.Yüzyılın Deneyimi

Mevduat sigortası ile ilgili ilk program 1829 yılında New-York’ta ticari bankaların borç senedi ihraçlarını ve mevduatlarını korumak amacıyla koruma fonunun (safety fund) kurulmasıyla uygulanmıştır.⁵

1842 yılında fon kendisine üye olan 11 bankanın batmasıyla tamamen sarsıldı (The City Bank of Buffalo kapanan ilk bank olmuştu (1840). Denetçiler bankanın banka yetkililerine borsada spekülasyon yapmak amacıyla büyük miktarlarda kredi verdiğini

---

³ Clifford F. Thies and Daniel A.Gerlowski: “Deposit Insurance: A History of Failure”, <http://www.cato.org/pubs/journal/cj8n3/cj8n3-8.pdf>, 20.10.2008, s. 678

⁴ Clifford F. Thies and Daniel A.Gerlowski: s. 678

⁵ Clifford F. Thies and Daniel A.Gerlowski: s. 679

ortaya çıkardı). Devlet bankasının denetçileri batma nedeni olarak her 11 bankada uygulanan “acele bankacılığı”⁶ (reckless banking)”, ... gösteriyorlardı.⁷

1837-1863 dönemlerinden üyelerinin sayısı 88’den 6’ya inen koruma fonu 1866 yılında kapandı.⁸

1.2.2. 20.Yüzyılın Deneyimi

1908-1917 dönemlerinde Oklahoma, Kansas, Nebraska, Teksas, Mississippi, Kuzey Dakota, Güney Dakota ve Washington eyaletleri mevduat garanti fonuyla ilgili işlemlere başlasalar da, 1920 yılında tüm bu garanti fonları battı. Ama 1921 yılında Washington garanti fonunun kurulmasıyla yeniden faaliyete başladılar.⁹

Washington garanti fonu sistemdeki en büyük bankanın – The Scandinavian-American Bank of Seattle’in batmasıyla çöktü. Güney Dakota’da ise 16 bankanın batması garanti fonunu tamamen mahvetti. Tasarruf olunan borçların %50’si nakit, %50’si ise borç sertifikası olarak ödendi. 1923 yılında ise Kansas’ta sistemdeki üçüncü en büyük banka olan American State Bank of Wichita’nın batması garanti fonunu zor duruma soktu.¹⁰

1929- 1933 bunalımı ekonominin tüm dallarını, bankacılık da dahil olmakla çok zor duruma soktu ki, bu da FDİC’İN kurulmasıyla sonuçlandı. Dünyada ilk defa olarak organize edilmiş mevduat sigorta kurumu kuruldu.

---

⁶ Acele bankacılık (reckless banking) finansal krizler zamanı bankaların çoğu zaman düşünülmemiş kararlar alması sonucu kendilerini zor duruma (likidite açısından) sokmaları ile ilgili terimdir (bkz: Clifford F. Thies and Daniel A.Gerlowski, s. 679)

⁷ Clifford F. Thies and Daniel A.Gerlowski, s. 679

⁸ Clifford F. Thies and Daniel A.Gerlowski, s. 679

⁹ Clifford F. Thies and Daniel A.Gerlowski, s. 680

¹⁰ Clifford F. Thies and Daniel A.Gerlowski, s. 680-690

2.Dünya Savaşından 1970 yılına kadar geçen sürede mevduat sigortasında gelişme kaydedilmemiştir. Ama 1970 yılından itibaren oluşmaya başlanan finansal istikrarsızlıktan dolayı artık tüm gelişmiş Avrupa ülkeleri kendi mevduat sigorta sistemlerini kurmaya başladılar. 1966 yılında Almanya'da, 1974'de Belçika'da, 1977'de İspanya'da, 1979'da Avusturya ve Hollanda'da, 1980'de Fransa'da, 1982'de İngiltere'de ve 1987'de İtalya'da mevduat sigorta sistemleri kuruldu.

Ama tüm sistemlerde olduğu gibi mevduat sigorta sistemlerinde olan eksiklikler bununla ilgilenen kurumları hep düşündürmüştür (Bu eksikliklerle ilgili bölümümüzün diğer kısmında bahsedeceğiz).1993 yılından itibaren FDİC'İN uygulamaya başladığı riske dayalı prim sistemi olumlu sonuçlar vermeye başladı. Şu anda dünyanın bir çok ülkesinde riske dayalı prim sistemi büyük bir başarıyla uygulanmaktadır.

1.3. Mevduat Sigorta Sistemleri

Şu anda dünyada 99 ülkede mevduat sigorta sistemi uygulanıyor. Yirmi ülkede ise sistemin kurulmasıyla ilgili çalışmalar sürdürülüyor.

Tablo 1.

Mevduat Sigorta Sistemi Uygulayan Ülkeler		
Arnavutluk	Honduras	Nikaragua
ABD	Hong Kong	Norveç
Almanya	İrlanda	Uman
Arjantin	İzlanda	Özbekistan
Avusturya	İspanya	Paraguay
Azerbaycan	İsveç	Peru
Bahama	İsviçre	Polonya
Bahreyn	İtalya	Portekiz
Bangladeş	Jamaika	Porto Riko
Barbados	Japonya	Romanya
Beyaz Rusya	Kanada	Rusya Federasyonu
Belçika	Karadağ	Salvador
Büyük Britanya	Kazakistan	Singapur
Bosna ve Hersek	Kenya	Sırbistan
Brezilya	Kıbrıs	Slovakya
Bulgaristan	Kolombiya	Slovenya
Cezayir	Kore	Sudan
Çek Cumhuriyeti	Lahos	Şili
Danimarka	Lihtensteyn	Sri Lanka
Dominik	Letonya	Tacikistan
Ekvador	Litvanya	Tanzanya
Endonezya	Lübnan	Tayvan
Ermenistan	Lüksemburg	Trinidad ve Tobago
Estonya	Macaristan	Türkiye
Fas	Makedonya	Uganda
Filipinler	Malezya	Ukrayna
Finlandiya	Malta	Uruguay
Fransa	Man adası	Ürdün
Cebelitarık	Marsal Adaları	Venezuela
Guatemala	Meksika	Vietnam
Hindistan	Mikronezya	Yemen
Hırvatistan	Moldova	Yunanistan
Hollanda	Nijerya	Zimbabve

Kaynak: Country System List, 1 May 2008, s.1, <http://www.iasi.org>, erişim tarihi: 04.07.2008.

Vurgulamak gerekiyor ki bazı ülkelerde mevduat sigorta sistemi birden fazla fondan oluşuyor. Örneğin, Almanya ve İspanya’da ticari bankalar, ipotek (mortgage) bankaları ve tasarruf bankaları için ayrı birer fon bulunmaktadır. ABD’de de ticari bankalar ile tasarruf-kredi birlikleri için ayrı ayrı iki fon bulunmaktadır. Bazı ülkelerde

ise birden fazla mevduat sigorta sistemi uygulanıyor. (Kanada’da Kanada Mevduat Sigorta Fonu(CDIC) ve Quebec Mevduat Sigorta Fonuyla (QDIC) beraber on, Avusturya ve Kolombiya’da iki, İtalya’da üç, Almanya’da ise sekiz mevduat sigorta sistemi var). Öyle mevduat sigorta sistemleri de var ki birden fazla ülkeyi kapsıyor(Kamerun, Kongo, Gabon, Ekvatoryal, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti’nde mevduat sigortası aynı sistemle yönetiliyor).¹¹

1.3.1. Mevduat Sigorta Sistemlerinin Türleri

Gillian Garcia’ya göre uygulamada mevduatın korunması ile ilgili 6 değişik seçenek bulunmaktadır : ¹²

1. Mevduatın korunmasının açıkça reddedilmesi (Yeni Zelanda’da olduğu gibi)
2. İflas etmiş bir bankanın tasfiyesi esnasında o bankanın mevduat sahiplerine kanunla belirlenmiş bir öncelik tanınması,
3. Kapsam hakkında belirsizlik,
4. Gizli garanti,
5. Açık ancak sınırlı garanti,
6. Tam açık garanti.

Ama, genel olarak mevduat sigorta uygulamalarında iki temel sistem vardır:

- Açık mevduat koruma sistemi;
- Gizli mevduat koruma sistemi

---

¹¹ Country System List, <http://www.iadi.org>, 1 May 2008, s.1, erişim tarihi: 04.07.2008

¹² Gillian G.H. Garcia, “Deposit Insurance: A Survey of Actual and Best Practices“, IMF Working Paper, WP/99/54, April 1999, s.4

1.3.1.1. Açık Mevduat Koruma Sistemi

Açık Mevduat Koruma Sistemi'nde mevduatın sigortası amacıyla kurulan mevduat sigorta fonunun başlangıç sermayesi devletten borç alınıyor. Periyodik olarak üyelerden toplanan primle bu borç geri ödeniyor. Son zamanlar açık mevduat sigorta sistemi bir çok ülke tarafından tercih edilmektedir. Çünkü, açık mevduat koruma sistemi hem üye bankalar, güvence miktarı ve finansmanla ilgili kuralları belirliyor, hem de devlet bütçesini etkilemeden küçük tasarrufları koruyor.¹³

Açık Mevduat Koruma Sistemi'nde üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biri fonda oluşan tutarın değerlendirilmesidir. Fonun elinde bulunduracağı varlıklar belirlenirken şunlara dikkat edilmesi yerinde olacaktır: (1) Fondaki tutarlar nispeten düşük riskli varlıklara yatırılmalıdır, (2) Fonda tutulan varlıklar, sigortanın yükümlülüklerini karşılamak ve mudiyi korumak için kısa sürede elden çıkarılabilecek, mümkün olduğunca likit varlıklar olmalıdır, (3) Fon yatırımları piyasalarda rekabeti bozucu etkiler yapmamalıdır, (4) Fon varlıklarının satışı büyük parasal etkiler yaratmamalı veya merkez bankası tarafından bu etkiler telafi edilmelidir.¹⁴

Aşağıdaki tabloda normal zamanlarda Açık Mevduat Koruma Sistemi'nde en iyi uygulamalar ve bu uygulamalardan sapmalar gösterilmiştir.

---

¹³ Luc Leaven: "Pricing of Deposit Insurance", The World Bank Financial Sector Strategy and Policy Department, July 2002, s.2

¹⁴ Berk Mesutoğlu: "Dünyada Mevduat Sigortası Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler", Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1997, s. 37

Tablo 2.
Normal Zamanlarda Açık bir Mevduat Sigorta Sistemi'nde
En iyi Uygulamalar ve Bu Uygulamalardan Sapmalar

En iyi Uygulama	En iyi Uygulamadan Sapmalar	Çözülmesi Gereken Konular
1. Teşvik* sorunlarından kaçınılması	Organizasyonel sorunlar, ahlaki risk, ve yanlış seçim	Hangi teşviklerin daha iyi olduğu ve yasa ile yönetmelik çerçevesinde nasıl ele alınacakları
2. Sistemin yasa ve yönetmeliklerde açıkça tanımlanması	Sistemin kapalı ve belirsiz olması	Şeffaflık ve açıklığın sağlanması amacıyla yasa ve yönetmeliklerin nasıl değiştirileceği
3. Gözetim otoritesine acil çözümler sağlayabileceği bir sistemin sağlanması	Denetleyicinin sorunları geç çözmesi veya hiç çözmemesi	Çözümlerin zorunlu mu yoksa isteğe mi bağlı olacağı
4. Gözetim otoritesinin zor durumdaki mevduat kurumlarına acil olarak el atabilmesi	Dayanma gücü: tasfiye edilmesi gereken bankaların faaliyetlerine devam etmesi	Kapatma politikalarının türleri ve önemi. Mevduat Sigorta Kurumu'nun dahil edilip edilmeyeceği
5. Kapsamın düşük tutulması	Kapsamın yüksek, hatta tam olması	Hangi tür kuruluşların MSS'ye dahil edilecekleri ve hangi mevduatların kapsama alınacağı, kapsamın uygun seviyesi
6. Üyelğin zorunlu tutulması	Üyelğin isteğe bağlı olması	Yanlış seçimlerden nasıl kaçınılacağı
7. Mevduatların derhal ödenmesi	Ödemelerde gecikmeler olması	Acil ödemelerin nasıl etkileneceği
8. Likiditeyi güçlendirmek amacıyla yeterli fon kaynaklarının sağlanması	Mevduat Sigorta Sistemi (MSS)'nin yeterli fonlanamaması veya ödeme gücünün olmaması	MSS'nin fonlanan mı yoksa ex-post bir sistem mi olacağı, birikmiş fon ve primlerin uygun seviyesi, devletten yedek fonlama sağlanıp sağlanmayacağı
9. Riske ayarlı primler	Düz oranlı primler	Primlerin riske göre nasıl belirleneceği
10. Faydalı bilginin düzenlenmesi	Etkin olmayan bilgi	Denetleyicilerin ne tür bilgiye ihtiyaç duydukları
11. Uygun bilgilendirmenin yapılması	Az veya yanlış yönlenebilir neden olan bilgilendirme	Hangi konuda ne zaman bilgilendirme yapılacağı
12. Bağımsız ama sorumlu bir Mevduat Sigorta Kurumunun kurulması	Siyasi müdahale ve sorumluluktan yoksun olmak	Mevduat Sigorta Kurumunun ve yönetim kurulunun siyasi müdahaleyi önleyecek şekilde ancak sorumluluk almayı teşvik edecek şekilde nasıl düzenleneceği
13. Bankacıların yönetim kurulunda olmayıp sadece danışma kurulunda görev almaları	Bankacıların yönetimde olmaları	Çıkar çatışmalarının en iyi nasıl çözümleneceği
14. Denetim Otoritesi ve Merkez Bankası ile yakın ilişkiler sağlanması	İlişkilerin zayıf olması	MSS'nin maliyetlerini artıracak derecede Merkez Bankası politikalarının zayıf olması, bilginin paylaşılması
15. Bankacılık sisteminin sağlamken açık ve sınırlı MSS'nin uygulanması	Sistemin zayıfken başlaması sonucu iflasların önlenmesi için kapsamın yüksek tutulması	MSS'nin uygulamaya konması için bankacılık sorunlarının nasıl çözümleneceği

* Teşvik terimi ile otoritenin mali sistemin sağlamlığını ve güvenilirliğini korumaya yönelik alacakları önlemler ifade edilmektedir.

Kaynak: Gillian Garcia:” Deposit Insurance and Crises Management, IMF Working Paper, March 2000, s.9

Tablonun birinci sütununda 15 madde halinde en iyi uygulamalar belirtilmiştir. Şu ana kadarki uygulamalarda en iyi mevduat sigorta sistemleri sistemin yasa ve yönetmenliklerle açıkça tanımlandığı, şeffaflığın sağlandığı, kapsamın düşük tutulduğu, üyeliğin zorunlu tutulduğu, mevduatın derhal ödendiği, riske dayalı primin uygulandığı mevduat sigorta sistemleridir.

İkinci sütunda en iyi uygulamalardan sapmalar belirtilmiştir. Bu sapmalar kapalı, isteğe bağlı, sistemlerin sürdürülmesi, böyle bir sistemin sorunlu bankalar için tedavi edici çözüm bulamaması, sigorta kapsamının yüksek olması, sigortalı mevduatların ödenmesinde gecikmeler olması, az veya yanlış yönlendirmeye neden olan bilgilendirme, mevduat sigorta sistemine siyasi müdahalenin olması, kurumlar arasında yeterli işbirliğinin sağlanamaması, sabit prim ödemeleridir.

Üçüncü sütunda çözülmesi gereken konular belirtilmiştir. Bunlar teşviklerin daha iyi olduğu, yasa ve yönetmelik çerçevesinde nasıl ele alınacakları, çözümlerin zorunlu mu yoksa isteğe mi bağlı olacağı, hangi kuruluşların mevduat sigorta sistemine dahil edileceği ve hangi mevduat türlerinin kapsam altına alınacağı, kapsamın uygun seviyesi, primlerin riske göre nasıl belirleneceği, gözetim otoritelerinin ne tür bilgiye ihtiyaç duydukları ve kamuya hangi bilgileri açıklayacakları, mevduat sigorta sisteminin, merkez bankasının ve gözetim otoritesinin bilgiyi nasıl etkin bir şekilde paylaşacağı ve işbirliği yapacağı, mevduat sigorta sistemi uygulamaya konmadan önce mali olarak zayıf bankacılık sisteminin yeniden nasıl yapılandıracağı ve sermaye artışının nasıl sağlanacağı konularıdır.

Açık mevduat sigorta sisteminde mevduat sigortasının düzenleyen kurum finansal kaynakları, yasal sınırları belirledikten sonra, aşağıda inceleyeceğimiz mevduat

sigortasının üç türünden birini tercih ediyor. Aslında bu sistemlere açık mevduat sigorta sisteminin alt sistemleri gibi de bakabiliriz.¹⁵

1. Tam Kapsam (100% Coverage)
2. Limitli Kapsam (Limited Coverage)
3. Tercihli Mevduat Sigorta Sistemi¹⁶ (Discretionary Coverage)

Tam Kapsam

Bu sistem vatandaşların bankalara olan güvenlerinin sağlanması, ülke dışındaki bankalara yatırılan mevduatların tekraren sisteme katılması amacıyla bankada olan mevduatın tamamının sigortalanmasına dayanıyor. Türkiye’de 1994 ve 2001 krizlerinde, Arjantin’de 1946 ve 1971 yıllarında uygulanan bu sistemin güven ve istikrarın yeniden sağlanmasında büyük katkısı olmuştur.¹⁷

Ama tam kapsamlı mevduat sigorta sisteminin olumsuz tarafı da vardır. Mevduatın tam koruma altına alınması ister tasarruf sahiplerini isterse de bankaları daha fazla risk almaya itiyor.

Limitli Kapsam

Bu sistemde temel amaç küçük tasarruf sahiplerinin korunmasıdır. Küçük mevduat sahipleri tam olarak koruma altına alınırken, büyük mevduat sahiplerinin böyle bir avantajları olmadığından, bu onların risk konulu kararlarında daha tedbirli olmalarını

---

¹⁵ Bazı metinlerde bu alt sistemlere mevduat sigorta sistemlerinin kapsam açısından türleri de denilir (bkz: Müge Ayzit:, s. 9).

¹⁶ Çeviri Ercan.Balaban ve Hüseyin.Çilli’den alınmıştır

¹⁷ Özgür Dökdök: “ Türkiye’de ve Dünya’da Mevduat Sigorta Sistemi “, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul-2002, s.8

sağlıyor. Son zamanlar limitli kapsam daha çok tercih edilmektedir. Çünkü bu sistem hem ahlaki tehlikeyi önüyor, finansal disiplini sağlıyor ve bankaların fazla risk almalarının karşısını alıyor. Son yıllarda bu konuda yazılmış kitaplarda da risklilik düzeyini azaltan limitli kapsama bankacılık sisteminde istikrarı sağlayan bir sistem olarak bakılıyor.¹⁸ Şu anda tüm AB üyesi olan ülkelerde, ABD’de, Türkiye’de bu sistem uygulanmaktadır.

Sınırlı kapsamlı sigorta sisteminde mali bünyesi zayıf olan ve sektöre yük getiren bankaların tasfiyesi öngörülmekle birlikte bu sistemde, bankaların çeşitli teşvik ve yardımlarla iyileştirmesine veya birleşmelerin desteklenip sektöre kazandırılmasına çalışılmaktadır.¹⁹

Bu mevduat sigorta sisteminin dezavantajı, büyük tasarruf sahiplerinin tam koruma altına alınmaması nedeniyle, kendi mevduatlarını yoğun bir şekilde bankalardan çekmelerini önleyememesidir.

Tercihli Mevduat Sigorta Sistemi

İsminden de belli olduğu gibi, bu sistem limitli ve tam kapsamlı mevduat sigorta sistemlerinin özelliklerinden yararlanabilir. Tercihli mevduat sigorta sisteminin en büyük avantajı, limitli mevduat sigorta sisteminde uygulanan koruma sınırının bankacılık sisteminin durumuna göre değiştirilebilmesidir. Ekonomik kriz zamanı tam kapsamlı sisteme de geçilebilir.²⁰

---

¹⁸ Velimir Sonje: “ From Risk Assessment To Financial Instruments, Size and Pricing Considerations In Deposit Insurance”, The World Bank Financial Sector, July 2006, s.2

¹⁹ Özgür Dökdök, s.8

²⁰ Özgür Dökdök, s.8

1.3.1.2. Gizli Mevduat Koruma Sistemi

Mevduat korunmasıyla ilgili diğer bir sistem Gizli Mevduat Koruma sistemidir. Bu sistemin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:²¹

1. Mevduatlar tam bir güvence ile korunmuyor.
2. Sigortanın maliyeti devlet tarafından ödendiğinden, kritik durumlarda son müdahale devlet tarafından yapılmaktadır.
3. Pratikte devlet müdahaleyi ya tasfiye ve birleşmelerle, ya da bankaların mali yapılarının iyileştirmesi yoluyla yapıyor.
4. Mevduatların sigortalanmasıyla ilgilenen bir kurum olmadığı için bankalar prim de ödemiyorlar.

Mevduat sigorta sistemlerinin zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere iki türü vardır. Dünyada bir çok ülkede zorunlu sistem uygulanmaktadır. Ama İtalya, Belçika, İsviçre gibi Avrupa ülkelerinde isteğe bağlı sistem uygulanmaktadır. Bu sistemi savunanlara göre gönüllü sistemin uygulanmasıyla devletin piyasaya müdahalesi de ortadan kalkmış olur.²² Ama gönüllü sistemin eksiklikleri de vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:²³

1. Gönüllü sistemde temel sorun sisteme üye olmayan bankaların tasarrufçuların üye bankalara değil, kendilerine yatırım yapmaları için daha yüksek faiz verecekleridir. Yüksek faizle toplanan mevduatların yüksek riskli yatırımlara yapılması bu bankaları kriz zamanı zor duruma sokabilir. Tasarruf sahipleri mevduatlarını hızlı bir şekilde üye olmayan bankalardan çekerek üye bankalara yatıracaklar ki bu da sonuçta ülkenin mali sistemini bozacaktır.

---

²¹ Özgür Dökdök, s.5-6

²² Berk Mesutoğlu, s. 42

²³ Berk Mesutoğlu, s. 43

2. Sistemin zorunlu olmaması mevduat sigorta sisteminin tasarrufunu üye olmayan bankaya yatıran küçük tasarrufçunu koruma altına alamaması anlamına geliyor ki bu da mevduat sigortasının amaçlarıyla uyum sağlamıyor.

Zorunlu sistemin de kendine göre avantajları ve dezavantajları vardır. Zorunlu sistemde tüm bankaların sigorta kapsamına alınması isteğe bağlı sistemdeki eksiklikleri ortadan kaldırıyor. Ama isteğe bağlı sistemde olduğu gibi zorunlu sistemin de dezavantajları vardır. Zorunlu sistemin en büyük dezavantajı tüm bankaların sigorta kapsamına alınmasına rağmen, kriz dönemlerinde devletin kamu bankalarının batmasına izin vermemesidir. Uzmanların diğer bir endişesi mevduatları sigortalayacak kurumun devlete ait olması ve bundan da kamu bankalarının kendi çıkarlarına kullanmalarıdır (vergi kolaylıkları, gevşek denetim, düşük karşılık).

Uluslararası yaklaşımlar da dikkate alınarak mevduat sigorta sistemlerine ilişkin uygulamalarda başlıca şu özelliklerin altı çizilmektedir:²⁴

1. Sistemin yasa ve yönetmelikler ile açıkça tanımlanması, mali güç ile uygun risk alınması
2. Gözetim ve denetim otoritesinin zor durumdaki mevduat kurumlarına acil çözümler sağlayabileceği bir mekanizmanın olması
3. Mevduat sigortası kapsamının makul ve sigorta aritmetiğine uygun düzeyde tutulması
4. Üyeliğin zorunlu olması
5. Sistemi güçlendirmek amacıyla Fon'a yeterli kaynağın sağlanması
6. Bir bankanın iflası durumunda mevduatların ivedilikle ödenmesi
7. Riske ayarlı prim sistemi olması
8. İflas düzenleme ve prosedürlerinin etkin olarak uygulanması
9. Bankalar hakkında piyasa için gerekli kamuoyu bilgilendirme yönteminin düzenlenmesi

---

²⁴ Ersin Özince: “ Türkiye’de Mevduat Sigortasında Yeni Yaklaşımlar “, Türkiye Bankalar Birliği, 25.11.2004, s.2

10. Mevduat Sigorta Kurumunun bağımsız olması

11. Denetim Otoritesi ve Merkez Bankası ile yakın işbirliği içinde olunması

1.3.2. Mevduat Sigorta Sisteminde Prim Uygulaması

Daha önce de vurguladığımız gibi, mevduat sigorta kuruluşları ilkin olarak başlangıç sermayesini oluşturmak amacıyla devletten borç alıyor ve uygulanan prim sistemiyle bu borç ödeniyor. Prim sisteminin uygulanmasıyla mevduat sigorta sisteminden yararlanan bankalar devletin onlara sağladığı bu hizmetin maliyetini ödemiş oluyorlar. Bazı ülkelerde ise devlet bankaların ödediği prim kadar sigorta kuruluşuna katkı sağlamaktadır.

Dünyada prim sisteminin iki türü uygulanmaktadır:

1. Sabit Prim Sistemi
2. Riske Dayalı Prim Sistemi.

1.3.2.1. Sabit Prim Sistemi

Eğer tüm ülkelerde uygulanan mevduat sigorta sistemlerini dikkate alırsak sabit prim sisteminin daha çok uygulandığını görürüz. Bunun temel nedeni sabit prim sistemin basit olmasıdır. Tüm bankaların sabit bir tutarda prim ödemeleri işlemleri kolaylaştırıyor ve riske dayalı prim sisteminde olduğu gibi her banka için ayrıca bir hesaplama gerektirmiyor.²⁵

Ama sabit prim sisteminin olumsuz tarafları da vardır. Tüm bankalara uygulanan sabit prim sistemi bankalar arası haksız rekabete neden oluyor ve mali durumu zayıf olan bankaları riskli yatırımlar yapmaya özendiriyor ki bu da sistemin disiplinini bozuyor.

---

²⁵ Özgür Dökdök, s.15

Sabit prim sistemini uygulayan ülkeler yukarıda söylediğimiz olumsuzlukları ortadan kaldırmak için sigorta kapsamına alınacak tutarı minimuma indiriyorlar ve bununla da yalnız küçük tasarruflular tam koruma altına alınmış oluyor.²⁶

1.3.2.2. Riske Dayalı Prim Sistemi.

Mevduat sisteminde uygulanan diğer bir prim sistemi ise riske dayalı prim sistemidir. Yani mevduat sigorta sistemine üye olan her hangi bir banka ne kadar risk alıyorsa, ona uygun olarak da prim ödüyor. Sabit prim sisteminde sigorta kuruluşuna tüm üye bankalar tarafından aynı tutar ödenildiğinden, bu haksız rekabete yol açıyordu. Ama riske dayalı prim sisteminde bankalar aldıkları riske göre prim ödediklerinden yüksek riskli bankalar mevduat sigorta sisteminden fazlasıyla yararlanamıyorlar.

Riske Dayalı Prim Sistemi ilk defa 1993 yılında FDIC tarafından uygulanmıştır. Şu ana kadar bu sistemi uygulayan ülkelerin sayısı giderek artmış ve 15'e kadar yükselmiştir(Arjantin, Kanada, Kolombiya, Finlandiya, Fransa, Portekiz, Peru, Romanya, Tayvan ve Türkiye).

Ama yukarıda söylediğimizin riske dayalı prim sisteminin uygulamada hiçbir sorunu yoktur anlamına gelmiyor. Günümüzde bankada hesaplanması sorun olan önemli konulardan biri de riskin ölçülmesidir. Riskin tam olarak ölçülmesi çok karışık ve zordur.²⁷

Günümüzde dünyada uygulanan risk ölçüm yöntemlerinden en yaygın olanı CAMEL(S) yöntemidir. CAMEL yöntemine göre, bankada beş faktörü kapsayan güçlü bir kontrol sistemi kuruluyor: Kapital (Capital), aktiflerin kalitesi (Asset Quality),

---

²⁶ Özgür Dökdök, s.8

²⁷ Berk Mesutoğlu, s. 40

kapasitenin ve performansın yönetimi (**Management Capability and Performance**), getiri (**Earnings**), likidite (**Liquidity**). Bazen bu faktörlerin sırasına riske olan hassaslık (**Sensitivity to Risk**) da dahil ediliyor. Her bir faktör 1’den (iyi) 5’e (kötü) kadar skalayla derecelendiriliyor.

Diğer bir önemli risk ölçüm yöntemi **opsiyon fiyatlamasıdır**. Bu yöntemde sigorta fonu tüm üye bankalara aktiflerinin değerine eşit bir tutarda put option (satma hakkı veren opsiyon) yazıyor. Bankanın batacağı durumda sigorta fonu bankanın tüm aktiflerini alarak tasarrufçuların parasını geri ödemiş oluyor. Bu yöntem Peru’da başarıyla uygulanmaktadır.²⁸

1.4. Mevduat sigortasının olumlu ve olumsuz tarafları

1.4.1. Mevduat sigortasının olumlu tarafları

Richard Dale’e göre mevduat sigortasını iki başlık altında incelemek gerekiyor:a) tasarrufçuların korunması, b) “banka kaçışlarını” önlemek. Tasarrufçuların korunması hem de tüketicilerin korunması olarak da tanımlanabilir²⁹ ve bu koruma paralarını bankalara yatırmış tüm tasarrufçuları kapsıyor. Tasarrufların ekonomiye kanalize edilmesinde büyük bir pay sahibi olan bankalar için en büyük kaynak mevduattır. Büyük mevduat çekilişleri banka rezervlerini düşürerek bankacılık sisteminin para yaratma etkisini zayıflatabilir. Bu nedenle uygulanan mevduat sigortası ekonomik bunalım zamanlarında tasarruf sahiplerinin tasarruflarını toplu bir şekilde güvenli bankalardan çekme ihtimallerini azaltabilir. İyi organize edilmiş mevduat sigorta sistemi finansal sistemin iyi bir şekilde çalışmasına yardım ederek “bankadan kaçış” riskini azaltmış oluyor.³⁰ Müşteri parasının koruma altında olduğuna emin olduktan sonra tasarrufunu

---

²⁸ Özgür Dökdök, s.19

²⁹ Richard Dale: “Deposit Insurance in Theory and Practise”, Societte Universitaire Europeenne de Recherrches Financieres, Amsterdam, 2000, s. 11

³⁰ Financial Stability Forum: “İnternational Guidance on Deposit Insurance. A Consultative Process”, June 2000, s.2

geri çekmeye de hiçbir nedeni olmayacaktır. Buna göre de ilk defa mevduat sigortası “ bankadan kaçırları “ önlemek için uygulanmıştır. Söz konusu “ kaçırlı “ engellemeyin tek yolu tasarruf sahiplerinin mevduat sigortasına güvenmeleridir. Bankanın iflas edeceği durumda tasarruf sahibi mevduatlarının kendisine ödeneceğinden emin olmalıdır. Sözü edilen güvenin sağlanamaması durumunda, bankacılık kesimi beklenmedik olumsuz gelişmeler karşısında daha zayıf olacaktır.³¹

1.4.2. Mevduat sigortasının olumsuz tarafları

Mevduat sigorta sisteminin olumsuz taraflarını incelediğimizde bu sistemin yüksek risk alan, güvenilirliyi çok az olan bankalara fazlasıyla yarar sağladıkları ortaya çıkıyor. Mevduat sigortasının olumsuz tarafları şunlardır:

- Ahlaki tehlike (Moral Hazard);
- Ters seçim (Adverse Selection);
- Batmayacak kadar büyük olma politikası (Too Big to Fail Policy);
- Özel bilgi (Private Information);
- İyi bankaların kötü bankaları sübvansetmeleri

1.4.2.1 Ahlaki Tehlike

Mevduat sigortasına karşı olanların fikrine göre, tasarrufların koruma altına alınmasıyla hem mevduat sahiplerinin hem de bankaların riskten kaçınma olasılıkları azalıyor. Mevduatın güvence altına alınması nedeniyle, bankanın iflası durumunda, sigortanın kayıpları karşılayacağından tasarruf sahipleri tasarruflarını bankanın finansal durumunu dikkate almadan, kendilerine daha yüksek faiz oranları sunan bankalara yatırıyorlar. Bununla da tasarruflar daha zayıf bankalara yatırımla haksız rekabete neden oluyor. Mali bünyeleri zayıf bu tür bankalar da sermayelerini güçlendirmek yerine daha riskli alanlara yatırım yaparak, hem sektörün genel risk seviyesini artırıyorlar, hem

---

³¹ Ercan Balaban ve Hüseyin Çilli, s.200

de yüksek getiri elde ediyorlar. Kaybettikleri takdirde ise tüm kayıplar sigortayla ortadan kaldırılıyor.³²

Bununla ilgili olarak Philip H. Dybvig ahlaki tehlikeyi şöyle anlatıyor: “ *Mevduat sigortası en korkunç problem olan ahlaki tehlikeyi yaratıyor ki bu da mevduat sigortasına katılmış bankaları yüksek riskli varlıklara yatırım yapmaya heveslendiriyor. Ahlaki tehlikenin önlenmesi mevduat sigortasının daha başarılı olmasını sağlıyor. Minimum sermaye yeterliliği, mali durumu zayıflamış bankaların kapatılması ahlaki tehlike probleminin çözülmesinin doğal yollarındandır.*”³³ Başka bir tanımlamaya göre, zor durumlarında bankalara yardım etmek ve onları beklenen kayıplardan korumakla devlet, banka yöneticilerini daha fazla risk (ahlaki tehlike) almaya heveslendiriyor.³⁴

Ahlaki tehlike uygulanan tüm mevduat sigorta sistemlerinde ortaya çıkmaktadır. Buna göre de bazı mevduat sigorta sistemlerinde mevduata yüzde 100'lük güvence verilmiyor ki bu da hatta küçük tasarruf sahiplerinin bile riski üstlenmesini sağlıyor.

1.4.2.2. Ters Seçim

Ters seçim aslında ahlaki tehlikeyle yakından ilişkilidir. Ahlaki tehlikede olduğu gibi ters seçimde de tasarruf sahipleri mevduat sigortasının sağladığı güvence sayesinde tasarruflarını daha yüksek faiz veren, az güvenilir bankalara yatırmakla ters seçim yapmış oluyorlar. Ters seçim sorunu adeta, daha çok katılımı isteğe bağlı sistemlerde ortaya çıkıyor. Bankacılık sistemi zayıf olan ülkelerde isteğe bağlı sistemin uygulanması ters seçime neden oluyor ve finansal yapısı güçlü olan bankaların sistemi terk etmesi ile sonuçlanıyor.³⁵

---

³² Berk Mesutoğlu, s. 17

³³ Philip H. Dybvig: “ Remarks on Banking and Deposit Insurance “, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, V.75, No. 1,, January/February 1993, s.23

³⁴ Reint Gropp and Jukka Vesala: “Deposit Insurance and Moral Hazard: Does The Counterfactual Matter”, European Central Bank Working Paper Series, No.47, March 2001, s.8

³⁵ Thorsten Beck:”Deposit Insurance as Private Club, Is Germany Model”, The World Bank, Finansal Sector Strategy and Development Department, February 2001, summary findings

Riske dayalı prim sistemi bankaların risklilik düzeyini ölçmekle tasarrufçulara riskli veya risksiz bankalar arasında seçim yapmakta yardımcı oluyor. Eğer mevduat sigorta sisteminde riske dayalı prim sistemi uygulanmıyorsa, bu zaman risk alan bankalar, risk almayan bankalara göre daha fazla para kazanacaklar. Bunun için de fazla risk alan bankalar risksiz bankalarla kıyaslamada gönüllü sisteme geçmekte daha istekli olacaklar. Tarih boyu ters seçim mevduat sigortasının finanse edilmesini engellemiştir. Örneğin, 19.yüzyılda ABD’de Indiana eyaletinde uygulanan zorunlu mevduat sigorta sistemi, diğer eyaletlerde uygulanan gönüllü mevduat sigorta sisteminden daha iyi çalışıyordu.³⁶

1.4.2.3. Batmayacak kadar büyük olma politikası

Belli olduğu gibi, mevduat sigorta sistemleri tasarruf sahiplerini korumakla beraber, hem de bankaların batmalarına karşı bir sıra önlemler almaktadır (yasa koyucu, kanun ve yönetmenlikler yardımıyla). Bunun da temel nedeni büyük bankaların mümkün iflası veya tasfiyesi zamanı ülkenin finansal sisteminin zarar görmesidir (Bazı ülkelerde bankacılık sistemi yalnız çok büyük bankalardan oluşmaktadır ve bankacılık sisteminin tüm varlıklarının % 10-20’ne sahip olan bankanın batması ülkenin finansal sistemini mahvedebilir³⁷). İşte sorun da bu zaman çıkıyor. Batırılmayacak kadar büyük olan bankalar, bu veya diğer avantajlarını (tasarruf sahipleri büyük bankaları daha güvenilir olarak kabul ediliyorlar) kullanarak, topladıkları mevduatları yüksek riskli projelere yatırıyorlar ki bu da daha çok batmamaları için çaba gösteren küçük bankaları zor duruma sokuyor. Bu zaman durumları zaten zor olan küçük bankaların ucuza fon bulma çabaları daha zor olacaktır.

Batmayacak kadar büyük olmanın yol açtığı en büyük sorunlardan biri de tüm bankaların aynı şartlarda prim ödemesi zorunluluğu getirilmesidir. Burada aynı şartlarda

---

³⁶ David C. Wheelock: “What Have We Learned about Deposit Insurance from the Historical Record ?”, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, V.75, No.1, January / February 1993, s.12

³⁷ Gillian Garcia: ”Deposit Insurance and Crisis Management”, İMF Working Paper, March 2000, s. 16

prim ödemelerine rağmen, büyük bankaların batmasına müsaade edilmezken küçük ölçekli bankaların sistemden çıkışına engel olunmamaktadır.³⁸

Batmayacak kadar büyük olma politikası ile ahlaki tehlike arasında ters ilişki vardır. Mevduat sigortasında ahlaki tehlike arttıkça, tasarruf sahipleri artık büyük bankaları değil, daha yüksek faiz veren bankaları tercih edeceklerdir.

1.4.2.4. Özel bilgi

Mevduat kuruluşlarının; kendi aktifleri, yatırım projeleri, yönetim stratejileri ve dolayısıyla riskleri konusunda sigorta kuruluşlarına göre bir üstünlükleri bulunmaktadır. Bu üstünlüğün sigortalı kuruluş tarafından kötüye kullanılması, riskin derecelendirilmesinde, fiyatlandırılmasında ve nihai olarak sigorta sisteminin başarısında olumsuz etki yapmaktadır.³⁹

1.4.2.5. İyi bankaların kötü bankaları sübvansiyon etmeleri

Mevduat sigortasının diğer bir olumsuz etkisi; istismar sorunu ile de ilgili olarak, sigortanın, büyük, güvenli, iyi yönetilen (well managed) bankaların küçük, riskli, kötü yönetilen (bad managed) bankalara sübvansiyon sağlamasına yol açmasıdır. Örneğin, ABD’de, gelişmiş bölge bankalarının fona yaptığı katkı oranları ile bu fondan yararlanma oranları karşılaştırıldığında bu iki tip banka arasındaki transfer kolaylıkla gözlenmektedir.⁴⁰

---

³⁸ Özgür Dökdök, s.12

³⁹ Yuk-Shee Chan, Stuart I. Greenbaum and Anjan V. Thakor: “Is Fairly Priced Deposit Insurance Possible?”, The Journal of Finance, V.XLVII, No.1, March 1992, s.228

⁴⁰ Mark D. Flood: “The Great Deposit Insurance Debate”, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, July / August 1992, s.59-60

ABD’de konunun yoğun biçimde tartışıldığı 1933 yılında Princeton Üniversitesi’nden E.W. Kemmerer, mevduat sigortasının yarattığı istismar ve sübvansiyon etkilerinin işleyişini ilginç bir şekilde karikatürize etmiştir: “.....riskli yatırımlara girişen maceracı bankacı müzikle dans ederken, kemancının parasını, adımını dikkatli atan muhafazakar bankacı ödemektedir. Muhafazakar bankacı bu durumdan memnuniyetsizliğini belli ettiğinde dans eden bankacı onu daha rahat olmaya ve dans etmeye çağırır. Bir süre sonra her iki bankacı da dans etmektedir ve kemancı, parasını ya mevduat sahiplerinden ya da vergi ödeyenlerden alacaktır”⁴¹

---

⁴¹ Mark D. Flood,1992, s.60

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA MEVDUAT SİGORTA SİSTEMLERİ

2.1. Dünyada Uygulanan Mevduat Sigorta Sistemleri

Günümüzde küçük tasarrufluların mevduatlarını korumak amacıyla dünyanın 99 ülkesinde mevduat sigorta sistemi uygulanmaktadır. Avrupa Birliğinin 30.5.1994 tarih ve 94/19/EC sayılı direktifinde de vurgulandığı gibi tüm üye ülkelerde mevduat sigorta sisteminin uygulanması öngörülmüştür.

Tüm gelişmiş ülkelerde mevduat sigorta sisteminin uygulanması (Avustralya ve Yeni Zelanda'da mevduat sigorta sistemi uygulanmıyor.) bu konunun ne kadar önemli olduğunu bir daha gösteriyor. Şu anda dünyanın 20 ülkesinde daha böyle bir sistemin kurulması ile ilgili çalışmalar devam ediyor. Çin, Kırgızistan, Kosta Rica, Panama, Gabon, Pakistan, Kamerun gibi ülkelerin de bu ülkeler sırasında olması mevduat sigortasının öneminin daha da arttığını gösteriyor.

Bir tarafta mevduat sigortası uygulayan ülkelerin başarısı, diğer tarafta ise 1980'lerin sonu ve 1990'ların başlangıcında ülkeleri sarsan finansal krizler zamanı hükümetlerin batan bankaların tasarruf sahiplerinin problemlerini çözememesi, uluslararası finansal kurumları mevduat sigorta sistemlerini daha yakından incelemelerini sağlamıştır. Dünya Bankasının ve Uluslar arası Para Fonunun araştırmalarında tüm mevduat sigorta sistemleri ve onları etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırma sonucu “ best practises “ denilen en uygun mevduat sigorta uygulaması oluşturulmuştur. Ama ne kadar uygun mevduat sigorta sistemi düşünülse de ahlaki tehlike (moral hazard) bu sistemin en olumsuz taraflarındandır. Gelişmekte olan ülkelerde gelir düzeyi düştükçe sigorta kapsamı arttığından ahlaki tehlikeye neden oluyor.

Araştırmamızın bu bölümünde ilk önce ABD'de, daha sonra Amerika kıtasındaki bazı ülkelerde farklı yöntemler kullanan Mevduat Sigorta Sistemlerini, Japonya

deneyimini, daha sonra ise Avrupa Topluluğuna üye ülkelerin ve bu Topluluğa üye olmayan diğer ülkelerin Mevduat Sigorta Sistemlerini, Avrupa Birliğinin mevduat sigortasına ilişkin karar ve tavsiyelerini inceleyeceğiz.

2.1.1. ABD’de Mevduat Sigorta Sistemi

ABD’de mevduat sigorta uygulamasına 1934 yılında başlanmıştır. Ama bundan önce de bazı eyaletlerde mevduat sigorta sistemleri kurulmuştu. 19.yüzyılda Amerika’da bankalar daha çok kısa süreli ve küçük miktarlarda kredi vermekteydiler. Buna göre de belli bir sermaye karşılığında herkes banka kurabilirdi. Diğer bir taraftan ise bankalara koyulan coğrafi ve faaliyet sınırlamaları bankaların büyümesini engellediğinden küçük bankaların sayısı artıyordu. Oysa 20.yüzyılda ortaya çıkan büyük şirketlerin büyük miktarlarda ve uzun süreli krediye olan ihtiyaçlarını karşılamak bu türlü bankalar için imkansızdı. Bu da bankaların güvenilirliğini azaltıyordu.⁴²

Bu türlü sorunları çözmek için 1829-1917 yılları arasında 14 eyalette mevduat sigortası sistemleri kurulmuştu. Hatta ilk defa olarak 1886 yılında Kongreye bununla ilgili öneri gelmiş ve 1886-1933 yıllarında bu önerilerin sayısı 150’ye yetişmişti.⁴³

ABD’de mevduat sigortasıyla ilgili bir kurumun kurulmasında 1929-1933 krizinin de büyük rolü olmuştur. Bankaların zaten zayıf olan mali bünyesini bozan bu kriz yoğun para çekişlerine neden olduğundan hükümet hatta 6 Mart 1933’de ulusal banka tatili ilan etmek zorunda kalıyor. Kriz zamanı iflas eden bankalarda mevduat hesabı olan tasarruf sahiplerinin 2,5 milyar dolar paraları batıyor.⁴⁴

Halkın bankalara olan güveninin azaldığını fark eden Kongre geçici olarak 1933 Bankacılık Yasasını (Banking Act) kabul etmiştir. Bu yasaya göre, koruma miktarı 2500

---

⁴² Berk Mesutoğlu, s. 9

⁴³ Berk Mesutoğlu, s. 10

⁴⁴ Berk Mesutoğlu, s. 11

dolar olarak belirlenmişti. 1934 yılından itibaren koruma miktarı 5000 dolar olarak kabul edildi.⁴⁵ Şu anda mevduata verilen güvence 250 bin dolar seviyesindedir. Ama 01.01.2010 tarihinden itibaren FDİC güvence miktarını yeniden 100 bin dolar seviyesine düşürecek⁴⁶. (Koruma sınırı 1935’de 5.000 dolar, 1950’de 10.000 dolar, 1966’da 15.000 dolar, 1969’da 20.000 dolar, 1974’de 40.000 dolar ve 1980’de 100.000 dolar olarak belirlenmiştir).

İzleyen yıllarda mevduat sigortası, 1980’lere kadar önemli bir sorunla karşılaşmamıştır. Büyük Bunalımın ve daha sonra II. Dünya Savaşının etkisi ile bankalar portföylerini sağlam tutmuşlar, risk almaktan kaçınmışlardır. Devlet borçlanma senetleri gibi riski düşük alanlara yönelen bankalar, mevduat ve kredi hacimlerini daraltmışlardır. Rekabet üzerindeki sınırlamalar yarı monopolist bir yapı oluşturarak bankalar için büyük bir rant yaratmıştır.⁴⁷ Bunun da nedeni olarak 1950-1981 döneminde yıl başına düşen banka iflası sayısı 6 civarında olmuştur.⁴⁸

Şu anda ABD’de mevduat sigortasından 1933 yılında kur ulan Federal Deposition Insurance Corporation (FDİC) sorumludur. FDİC iki ayrı sigorta fonundan oluşuyor: Bank Insurance Fund (BİF) ve Saving Association Insurance Fund (SAİF). Aslında her iki fon mevduat sigortasından sorumlu olsalar da Bank Insurance Fund banka mevduatlarını, Saving Association Insurance Fund ise tasarruf ve kredi kuruluşlarının mevduatlarını güvence altına alıyor. FDİC’in 2001 yılına olan rakamlarına göre, BİF’e 8572, SAİF’e ise 1333 kuruluş üyedir.⁴⁹

FDİC kurulduğu ilk yıllarda sabit prim sistemi uygulanmış ve bankalar tüm mevduatın % 0.5’i kadar prim ödemeye zorunlu kılınmışlar. Şu anda uygulanan riske dayalı prim sistemine 1991 yılında çıkarılan “Federal Deposition Insurance Corporation Improvement Act “ (FDİCA) kanunuyla geçilmiştir. Bu kanuna göre, bankaların risklilik

---

⁴⁵ Mark D. Flood, s.72

⁴⁶ “FDİC Deposit insurance Coverage”, s.1, <http://www.fdic.org>, erişim tarihi: 14.11.2008

⁴⁷ J. Huston McCulloch: “Banking without Tax-Backed Deposit Insurance”, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, V.75, No.1, January / February 1993, s. 20

⁴⁸ Berk Mesutoğlu, s. 13

⁴⁹ <http://www.fdic.org>, erişim tarihi:14.11.2008

derecesi bankanın sermaye yeterliliği, kredi portföyünün durumuna göre belirlenir. Belirlenmiş risk derecesine göre ise, prim oranları yurt içi mevduatın %0'ı ile %0,27'i arasında değişmektedir. Aşağıdaki tabloda da bunu görebiliriz.

Tablo 3.
- ABD'de Riske Dayalı Mevduat Sigortası Primleri
(100 dolar başına cent)

	<u>Sağlam</u>	<u>Orta</u>	<u>Zayıf</u>
Sermayesi Güçlü	0	3	17
Sermayesi Yeterli	3	10	24
Sermayesi Yetersiz	10	24	27

Kaynak: "Information Given By Countries Applying Risk Based Premiums", s.18, <http://www.iadi.org>, erişim tarihi: 12.07.08

Sermayesi güçlü banka grubuna dahil olan bankaların sermaye tabanının risk ağırlıklı varlıklar ve yükümlülüklerle olan oranı %10'dan , ana sermayenin risk ağırlıklı varlıklara olan oranı %6'dan, ana sermayenin toplam aktiflere olan oranı %5'den ya büyük ya da bu oranlara eşit olmalıdır. Sermayesi yeterli banka grubuna dahil olan bankalarda bu oranlar sırasıyla %8, %4, %4'den ya büyük ya da bunlara eşit olmalıdır. Sermayesi yetersiz banka grubuna ise yukarıdaki iki grubun dışında kalan bankaların dahil olduğu gruptur.⁵⁰

2007 yılında FDİC'in bütçesi 1.107 milyon dolar olmuştur. Yönetim ve Genel harcamaları (155milyon dolar) çıkmaksızın yapılan harcamalar kurumun uyguladığı programlara yatırılmıştır. 2007 yılında FDİC'in toplam giderleri 1.002 milyon dolar olmuştur⁵¹. Uygulanan riske dayalı prim bankacılık sisteminin dayanıklılığını daha da artırmıştır. Eğer 1988 yılında batan bankaların sayısı 221 olmuştuysa, 1995'de bu rakam 6, 2000 yılında 2 olmuştur. 2008 yılında (1 Ocak – 7 Kasım) yaşanan son finansal kriz

⁵⁰ Özgür Dökdök, s.25

⁵¹ Federal Deposit Insurance Company. "Annual Report 2007" February 15, 2008 , s.42, <http://www.fdic.org>, erişim tarihi: 20.11.2008.

nedeniyle 19 banka batmıştır. Genellikle 2000-2008 yıllarında batan bankaların sayısı 46 olmuştur.⁵² Son ekonomik krizden dolayı 2007 yılında sigorta olunmuş mevduatların artış temposu önceki iki yıllla kıyaslamada düşerek %3.4 olmuştur. Ama yöneticilere göre, bu rakam son olaylar fonunda o kadar da korkulu değildir (2008-2009 dönemi için sigorta olunmuş mevduatın artış temposu %3-4 olarak planlanmıştır).⁵³ .

2.1.2. Kanada'da Mevduat Sigorta Sistemi

Kanada'da mevduat sigorta sistemi 1967 yılında Kanada Mevduat Sigorta Kurumunun (Canada Deposition Insurance Corporation, CDİC) kurulmasıyla uygulanmaya başlanmıştır. Kurulduğu ilk yıllarda kurum 20 bin dolara kadar mevduatları güvence altına alıyordu . Kurum şu anda banka ve diğer kredi kurumlarındaki 150 bin Kanada dolarına kadar olan mevduatlara tam güvence veriyor.⁵⁴CDİC hem de mali bünyesi zayıflamış bankalara likidite sağlama, borç verme, piyasadan borçlanma gibi faaliyetlere sahiptir.

1995 yılına kadar CDİC sabit prim sistemi uyguluyordu. Ama bankaların aşırı miktarda risk almaları tüm ekonomik sistemi bozduğundan (1967-1996 dönemlerinde Kanada'da 43 banka ya iflas etmiş ya da mali bünyesi zayıflamıştır), CDİC 1996 yılında çalışmalara başlamış ve 1999 yılında riske dayalı prim sistemini uygulamaya başlamıştır.⁵⁵

CDİC riske dayalı prim sistemini uygulamadan önce bankaların sermayelerini kantitatif ve kalitatif yöntemlerle ölçerek bu yöntemleri sırasıyla 60 ve 40 puanla değerlendiriyor:

---

⁵² ,“Failed Bank List”, s.1, <http://www.fdic.org>, erişim tarihi: 14.11.2008.

⁵³ Arthur J. Murton: “Assessment Rate for 2008”, FDIC, March 10,2008, s.1

⁵⁴ Giuseppe Boccuzzi: “Interrelationships Between Deposit Insurers And Supervisory Authorities In The Italian And International Experience”, FİTD Working Papers, February 2005, s.11

⁵⁵ <http://www.cdic.ca/bin/diffpreBIL2.pdf>. (erişim tarihi: 14.09.2008)

Tablo 4.

Riske Dayalı Prim Sisteminde Kullanılan Kriterler ve Onlara Verilen Puanlar	
Kriterler veya Göstergeler	Maksimum puan
Kantitatif	
<ul style="list-style-type: none"> Sermaye yeterliliği Varlık / Sermaye oranı 1.Dereceli riske dayalı sermaye oranı Toplam riske dayalı sermaye oranı	20
Diğer kantitatif kriterler	
<ul style="list-style-type: none"> Risk ağırlıklı varlıklardan sağlanan getiri Ortalama net getiri volatilitesi “Stres- test” olunmuş net getiri Efektiflik oranı	5 5 5 5
<ul style="list-style-type: none"> Net kullanılmamış varlıklar / Toplam sermaye Üç yıllık değişen ortalama varlık büyüme oranı (Three- Year Moving Average Asset Growth Ratio)	5 5
<ul style="list-style-type: none"> Reel Gayri-Menkul Bileşimi (Real Estate Asset Concentration) Ticari Sektöre Verilen Toplam Kredi Bileşimi Oranı (Aggregate Commercial Loan Concentration Ratio)	5 5
Kantitatif kriterlere verilen toplam puan	60
Kalitatif kriterler:	
<ul style="list-style-type: none"> Denetleyicinin reytingi Diğer bilgiler	35 5
Kalitatif kriterlere verilen toplam puan	40
Toplam puan	100

Kaynak: Differential Premiums Manual, March 2007, s.2, <http://www.cdic.ca> (erişim tarihi:12.07.08).

Daha sonra bankalar topladıkları puanlara uygun olarak 4 gruba bölünerek her grup için farklı prim oranları uygulanıyor. Aşağıdaki tabloda bu gruplar ve bunlara uygulanan prim oranları gösterilmiştir:

Tablo 5.

Kanada’da Bankaların Risk Gruplarına Göre Ödeyecekleri Prim Oranları		
Puan	Risk Grupları	Prim Oranları
>= 80	1	1.389
>= 65 HO < 80	2	2.778
>= 50 HO < 65	3	5.556
< 50	4	11.111

Kaynak : Differential Premiums Manual, March 2007, s.2, <http://www.cdic.ca>, erişim tarihi: 15.10.2008

CDİC’İN mevduat sigorta politikası üye bankaların CDİC’den aldıkları prim reyting bilgilerini üye olmayan kurumlara vermelerini yasaklıyor. Bu bilgiler şunlardır:⁵⁶

1. Üye bankaların dahil oldukları risk grubu;
2. Üye bankaya belirlenmiş olan prim derecesi;
3. Üye bankaya belirlenmiş toplam puan;
4. Üye bankaya kalitatif ve kantitatif kriterlerin herhangi birine göre belirlenmiş puan;
5. Denetleyicinin reytingi

CDİC’e üye olan bankalar her yıl 30 Nisana kadar finansal durumlarını yansıtan tüm bilgileri kuruma iletmek zorundadırlar. Her yıl kurum bu bilgileri inceleyerek bankaların risk gruplarını belirlemiş oluyor.⁵⁷

⁵⁶ “Differential Premiums”, <http://www.cdic.ca/1/3/8/4/index1.shtml>, 30.10.2008.

⁵⁷ <http://www.cdic.ca/?id=292> (erişim tarihi: 14.09.2008)

2.1.3 Arjantin’de Mevduat Sigorta Sistemi

Arjantin’de mevduatın korunması ile ilgili sistem 1935 yılında kurulsa da (1935 yılının bankacılık kanununda güvence miktarı 5 bin peso belirlenmişti.)⁵⁸, uluslararası standartlara uygun ilk mevduat sigorta sistemi 1979 yılında Seguro de Depositos Sociedad Anonima (SEDESA) mevduat sigorta kurumunun kurulmasıyla uygulanmaya başlanmıştır. Fonun yönetimi Merkez Bankasıdır.

SEDESA üye bankalara hem sabit, hem de riske dayalı prim sistemi uyguluyor. Her ay SEDESA’ya üye bankalar yurtiçi mevduatın 0.03’ü kadar prim ödemek zorundalar. Ayrıca Arjantin Merkez Bankası 30 gün önceden bankaları uyarmakla 24 aylık primleri bankalardan toplayabilir. Üye bankalar riske dayalı primi aşağıdaki tabloya uygun bir şekilde ödüyorlar:

Tablo 6.

SEDESA’NIN Uyguladığı Riske Dayalı Prim Sistemi

	< K*	K*	> K*
C1	+ 10	0	- 10
C2	+ 20	+ 10	0
C3	+ 36	+ 26	+ 16

Kaynak: Adolfe C.Diz:”Differentiating Premiums İn Deposit Insurance Schemes“, SEDESA, February, 2004, s.9, <http://www.sedesa.com.ar>, erişim tarihi: 20.11.2008.

Tablodan da görüldüğü gibi, SEDESA sermaye yeterliliğinin durumuna göre bankaları üç gruba bölmektedir. Orta kolonda gösterilen sermaye yeterliliği denetleyici otoritelerin bankalara önerdiği ideal sermaye yeterliliğidir.Tablonun satırlarında verilen

⁵⁸ SEDESA: “General Rewiew 2006”, 2007, s.77, <http://www.sedesa.com.ar>, erişim tarihi:20.11.2008

C1, C2, C3 göstergeleri ise bankanın risklilik seviyesini gösteriyor (Uygun olarak C1- iyi, C2- orta, C3- kötü anlamına geliyor).⁵⁹

SEDESA riske dayalı prim sistemini uygulamak için bankaların risklilik derecesini aşağıdaki yöntemlerle ölçüyor:⁶⁰

- CAMEL (S)
- Kredi portföyünün durumu
- Ana sermayenin riskli varlıklara oranı

Bankaların aldıkları riske göre belirlenen primin miktarı, uygulanan sabit primin miktarından yüksek olmamalıdır.

SEDESA riske dayalı primi hesaplamak için sabit primi İ endeksine çarpıyor. İ endeksi 1 değeri ile 2 değeri arasında değişiyor ve şöyle hesaplanıyor:⁶¹

$$I = \{ (A + B + 2 C) / 4 \} - D$$

Bu arada,

A- rezervleri gösteriyor, kredi portföy değerinin 25 katını ifade ediyor ve değeri 1'den küçük, ya da 2.5'den büyük oluyor.

B- Aktiflerin kalitesini gösteriyor, tüm aktiflerin 1.43 katını ifade ediyor ve değeri ya 1'den küçük, ya da 2'den büyük oluyor.

C- CAMEL yöntemini gösteriyor ve değeri bu yöntemi kapsayan 5 faktörün değerlerinin (sırasıyla 1, 1.33, 1.66, 2.00 ve 2.00) toplamına eşittir.

---

⁵⁹ Adolfe C.Diz:"Differentiating Premiums İn Deposit Insurance Schemes", SEDESA, February, 2004, s.9

⁶⁰ "Information Given By Countries Applying Risk Based Premiums", s.1, <http://www.iadi.org>, erişim tarihi: 12.07.08

⁶¹ "Information Given By Countries Applying Risk Based Premiums", s.1,

D- Sermaye yeterliliğini gösteriyor. Formülden de anlaşıldığı gibi D ne kadar büyük bir değer alırsa İ de bir o kadar azalmış olur. Formülde sermaye yeterliliği 0 değeri ile 0.50 değeri arasında değişiyor.

1990'larda yaşanan ekonomik krizler tabii ki Arjantin'in mali sistemini bozduğundan, bankalar aşırı derecede risk aldıklarından, SEDESA'nın böyle bir yöntemi uygulaması bir sonraki yıllarda ani kriz anlarında kötü sonuçların karşısını almıştır. 2006 yılında SEDESA'nın öz sermayesi %25 oranında artarak 2,112,936,960 peso olmuştur.⁶²

2.1.4. Japonya'da Mevduat Sigorta Sistemi

Japonya'da mevduat koruma sistemi (Deposit Insurance Company of Japan-DİCJ) 1971 yılında kurulmuştur. Ticari bankalar, kredi kooperatifleri için ayrı, tarım ve balıkçılık kooperatifleri içinse ayrı olarak iki mevduat sigorta sistemi bulunmaktaydı. Japonya'da mevcut olan mevduat sigorta kurumu yerli para cinsinden tüm vadeli ve vadesiz mevduatları güvence altına almaktadır.

DİCJ'in amacı mevduat sigorta sistemi kurarak kredi koşullarını iyileştirmeğe yardım etmek ve tasarruf sahiplerinin mevduatlarını korumak koşullarıyla Mevduat Sigorta Kanununca belirlenmiş kuralları yerine getirmek ve mevduat sigorta sistemini yönetmektir.⁶³

Şu anda DİCJ'e üye olan kurumlar şunlardır:

1. Bankacılık Kanuna uygun kurulmuş bankalar;

---

⁶² SEDESA, s.11

⁶³ Deposit Insurance Company of Japan: "Annual Report 2007/2008", April 2007-March 2008, s.2, <http://www.dic.go.jp>, erişim tarihi: 21.11.2008.

2. Uzun Dönem Kredi Bankacılığı Kanununa uygun kurulmuş Uzun Dönem Kredi Bankaları;⁶⁴
3. Shinkin bankaları;
4. Kredi kooperatifleri;
5. İşçi bankaları;
6. Şinkin Merkez Bankası;
7. Şinkumi Federasyon Bankası;
8. Rokinren Bankası.⁶⁵

Aşağıdaki tabloda 2008 yılı Mart ayının sonuna olan sigorta olunmuş finansal kurumların sayısı ve sigortalanmış mevduatların miktarı verilmiştir:

Tablo 7.

Sigorta Olunmuş Finansal Kurumların Sayısı ve Sigortalanmış Mevduatın Miktarı

Sigortalanan Finansal Kurumlar		Sayı	Sigortalanan mevduatlar (milyon YEN)
Bankalar	Şehir Bankaları	6	227,933 (31.5%)
	Bölgesel Bankalar	64	185,428 (25.6%)
	Bölgesel Bankalar 2	45	54,060 (7.5%)
	Güven Bankaları	22	36,935 (5.1%)
	Diğer Bankalar	12	76,044 (10.5 %)
	Toplam	149	580,399 (80.2%)
Shinkin Bankaları		281	111,514 (15.4%)
Kredi Kooperatifleri		164	16,171 (2.2%)
İşçi Bankaları		13	14,860 (2.1%)
Federasyonlar		3	1,004 (0.1%)
Toplam		610	723,948 (100.0%)

Kaynak: Deposit Insurance Company of Japan: "Overview of the Japanese Deposit Insurance System", November, 2008, s.8, <http://www.dic.go.jp>, erişim tarihi: 21.11.2008.

⁶⁴ Şu anda Uzun Dönem Kredi Bankaları bulunmamaktadır.

⁶⁵ Deposit Insurance Company of Japan, s.41.

Tablodan da görüldüğü gibi, 2008 yılı Mart ayının sonuna Japonya'da 610 finansal kurum sigorta sistemine üye olmuş ve toplam 723,948 milyon Yen mevduat sigorta olunmuştur. Vurgulamak gerekiyor ki, sigorta olunmuş toplam mevduat miktarı 2008 yılında Japonya'nın GSYİH'nin %140'na eşit olmuştur.⁶⁶

1986 yılında dünyada yaşanan krizler nedeniyle mevduat sigorta kanununa yapılan değişikliğe göre, koruma kapsamı genişletilerek 3 milyon Yenden 10 milyon Yene çıkarılmıştır. Başka bir değişikliğe göre mevduat sigorta kurumunun Merkez Bankasından borçlanabileceği tutar 50 milyar yenden 500 milyar yene, herhangi bir bankanın iflası zamanı ise mevduat sahiplerine acil olarak ödenecek tutar ise 200 bin yene yükseltilmiştir.

1990 yılında yaşanmış krizden sonra uygulan tam garanti 2002 yılından itibaren sıfır faiz oranlı mevduatlar çıkmaksızın kaldırılmıştır. Şu anda 10 milyon Yen tutarında olan tüm mevduatlar garanti kapsamına alınmıştır. Japonya'da mevduat sigorta sistemine üyelik zorunludur ve her bir üye banka sigortalanmış vadesiz mevduat üzerinden % 0,108 ve diğer mevduatlar üzerinden %0,081 tutarında prim ödemek zorundadırlar.⁶⁷ Aşağıdaki tabloda DİCJ'in kurulmasından itibaren şu ana kadar uyguladığı tüm prim oranları verilmiştir:

---

⁶⁶ Deposit Insurance Company of Japan: "Overview of Japanese Deposit Insurance System" November, 2008, s.8, <http://www.dic.go.jp>, erişim tarihi: 21.11.2008.

⁶⁷ Deposit Insurance Company of Japan, s. 44.

Tablo 8.

DİCJ'in 1971 Yılından Uyguladığı Prim Oranları

	Prim oranı		Efektif oran
1971 yılında itibaren	%0,006		%0,006
1982 yılından itibaren	%0,008		%0,008
1986 yılından itibaren	%0,012		%0,012
1996 yılından itibaren	%0,048		%0,084
	Spesifik mevduatlar	Diğer mevduatlar	
2001 yılından itibaren	%0,048	%0,048	
2002 yılından itibaren	%0,094	%0,080	
	Vadesiz Mevduatlar	Diğer mevduatlar	
2003 yılından itibaren	%0,090	%0,080	
2005 yılından itibaren	%0,115	%0,083	
2006 yılından itibaren	%0,110	%0,080	
2008 yılından itibaren	%0,108	%0,081	

Kaynak: Deposit Insurance Company of Japan: “Annual Report 2007/2008”, April 2007-March 2008, s.43, <http://www.dic.go.jp>, erişim tarihi: 21.11.2008.

Japonya’da şu an uygulanan mevduat sigorta sistemi ülkenin 1990’larda yaşadığı finansal krizin sonuçlarından sonra yeniden yapılandırılmıştır. Krizin sonuçları o kadar büyük olmuştu ki kurum ne tasarruflara ödeme yapabilmiş, ne de batan bankaların yeniden yapılandırılmasına yardım edebilmişti. Japon mevduat sigorta sistemi, finansal krizleri önlemek konusunda diğer ülkelere örnek olabilir.⁶⁸

2.2. Avrupa’da Mevduat Sigorta Sistemi

Çalışmamızın bu kısmında ilk önce Avrupa Birliğinin mevduat sigortası ile ilgili düzenlemelerini, tavsiye kararlarını, daha sonra ise Avrupa’nın ayrı ayrı ülkelerinde uygulanan mevduat sigorta sistemlerini araştıracağız. Aşağıdaki tabloda bazı Avrupa ülkelerinde mevduat sigorta sisteminin kurulma yılı ve güvence altına alınan mevduatın tutarı (Euro’la) verilmiştir:

⁶⁸ Giuseppe Boccuzzi, s.13

Tablo 9.

Avrupa Ülkelerinde Mevduat Sigorta Kurumlarının Kurulma Yılı ve Kapsama Sınırı

Ülke	Kurulduğu yıl	Kapsama sınırı
Avusturya	1979	20000
Belçika	1974	20000
Danimarka	1988	40201
Finlandiya	1999	25000
Fransa	1980	70000
Yunanistan	1995	20000
Almanya	1966	20000
İrlanda	1989	100000
İtalya	1987	103291
Hollanda	1979	40000
Portekiz	1995	25000
İspanya	1977	100000
İsveç	1996	51443
İngiltere	1982	22200

Kaynak: <http://www.iht.com/articles/2008/10/06/business/6saversbox.php>, erişim tarihi:20.11.08

2.2.1 Avrupa Birliğinde Mevduat Sigortası

Bildiğimiz gibi, Avrupa Birliğinde (AB) mevduat sigortası ile ilgili tavsiye ve kararların verilmesinden de önce bir çok üye ülkede mevduat koruma sistemi kurulmuştu. Ancak, tüm üye ve üye olacak ülkelerin sistemin mükemmelliği açısından diğer alanlarda olduğu gibi mevduat koruma sisteminde de aynı ilkeleri benimsemeleri çok büyük önem taşıyordu. Bu amaçla da Topluluk'ta Mevduat Garantisi Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin 22.12.1986 Tarih ve 87/63/EEC Sayılı Tavsiye Kararı ve Mevduat Garanti Sistemlerine İlişkin 30.5.1994 Tarih ve 94/19/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi kabul edilmiştir.

2.2.1.1 Mevduat Garantisi Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin 22.12.1986 Tarih ve 87/63/EEC Sayılı Tavsiye Kararı

Daha önce vurguladığımız gibi, 87/63/EEC sayılı tavsiye kararından önce de bazı Avrupa ülkelerinde mevduat sigorta sistemleri bulunmaktaydı. Ama bu ülkelerde mevcut mevduat sigorta sistemlerinin farklılıkları, diğer üye ülkelerde söz konusu sistemin hiç bulunmaması 87/63/EEC sayılı tavsiye kararının verilmesine neden olmuştur. Karar üye ülkeleri üç gruba bölüyor:

- a) Mevduat sigorta sistemini kurmuş olan ülkeler
- b) Mevduat sigorta sistemini kurmayı planlayan ülkeler
- c) Mevduat sigorta sistemini kurmayı henüz planlamayan ülkeler

Tüm üye ülkeler kararca tavsiye edilen tüm kriterleri yerine getirmeli ve 01.01.1990 tarihinden itibaren yürürlüğe koymalıydılar. Ama karara rağmen, üye ülkelerin yasalarındaki farklılıklar, bazı üye ülkelerin yasalarındaki eksiklikler topluluk içinde tek bir sistemin kurulmasını engellemiştir.

2.2.1.2 Mevduat Garanti Sistemlerine İlişkin 30.5.1994 Tarih ve 94/19/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi⁶⁹

Avrupa Parlamentosunun 30.05.1994 tarihli 94/19EC sayılı direktifi tüm üye ülkelerde mevduat sigorta sisteminin kurulmasını zorunlu kılıyor. Direktifin temel ilkelerini şöyle sıralayabiliriz:

- Üye devletler kendi ülkelerinde bir ya da birden fazla mevduat garanti sisteminin kurulmasını sağlamak ve bu sistem ya da sistemlerin mevduatı koruma işlevlerini resmen tanımakla yükümlüdürler,

---

⁶⁹ Directive 94/19/EC of The European Parliament And of The Council of 30 May 1994 on Deposit - guarantee Schemes, OJ No L 135/5, V.37, 31 May 1994.

- Kredi kurumları kendilerine faaliyet izni vermiş olan üye ülkedeki garanti sistemine ya da garanti sistemlerinden birine katılmak zorundadırlar,

- Koruma kapsamı ne çok büyük bir mevduat bölümünü korumasız bırakacak ölçüde düşük, ne de kredi kurumlarını sağlıksız yönetilmeye ve basiretsiz kredi politikaları izlemeye teşvik edecek kadar yüksek olacaktır,

- Garanti, mevduat hesabına değil, mevduat sahibine verilecektir,

- Mevduat sahiplerinin kendilerine verilen garantinin kapsamı ve düzeyi konusunda önceden bilgilendirilmeleri gereklidir. Ancak, bu konunun bir rekabet aracı olarak kullanılmasını önlemek amacıyla, reklamlarda yer alan açıklamalar sınırlandırılacaktır,

- Garanti sistemlerinin nasıl ve hangi yöntemle finanse edilecekleri konusunda bir düzenleme bulunmama ile birlikte finansman maliyeti kural olarak kredi kurumlarınca üstlenilecek ve finansman sistemin mali yükümlülükleri ile orantılı olacaktır,

- Kredi kurumlarının diğer üye ülkelerde açtıkları şubelerine yatırılan mevduat, kural olarak merkezin bulunduğu üye ülkedeki garanti sisteminde korunacaktır. Ancak merkezin bulunduğu ülkedeki garanti sisteminin diğerine göre daha geniş kapsamlı, daha yüksek bir koruma sağlaması durumunda, şubenin bulunduğu üye ülkede rekabet eşitliğini bozmamak için, şubelerde tanınan güvencenin faaliyette bulunulan üye ülkedeki düzeyi aşmaması gerekmektedir. Bunun aksinin söz konusu olması yani faaliyette bulunulan ülkedeki korumanın daha yüksek olması durumunda ise şubelerin üye devletteki mevcut garanti sistemine katılabilmeleri olanaklıdır.

- Direktif, başka kredi kurumların kendi adlarına ve hesaplarına sahip oldukları mevduat, öz kaynak tanımına giren tüm mali araçlar ve kara paranın aklanması ile ilgili işlemlerden doğan mevduatı kapsam dışı bırakmıştır. Sigorta kapsamına alınması gerekli en az en az mevduat tutarı 20.000 Euro olarak belirlenmiş olup, her beş yılda bir yapılacak incelemeye bağlı olarak değiştirilebilecektir. Üye devletler direktifle saptanandan daha yüksek veya daha kapsamlı koruma sağlamaya yetkilidir. Mevduat garanti sistemleri yetkili makamların ya da yargı organlarının karar tarihini izleyen üç ay içinde mudilerin mevduata ilişkin belgelenmiş taleplerini yanıtlamak ve ödemede

bulunmakla yükümlüdürler. İstisnai durumlarda istenen ek süre üç ayı aşamaz ve en fazla iki kere uzatılabilir.

- Mevduat garanti sistemi, üye olmaktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyen kredi kurumunu, faaliyet izni vermiş makamlara bildirir. Yetkili makamlar garanti sistemi ile işbirliği yaparak kredi kurumunun yükümlülüklerini yerine getirmesi için uygun gördüğü önlemleri alır. Uygulanan önlemlerden istenen sonuç elde edilmezse, garanti sistemi, ulusal hukuk izin verdiği takdirde yetkili makamların onayıyla 12 aydan kısa olmayan bir süre sonra üyelikten çıkarılacağını kredi kurumuna bildirir. Süre sonunda yine yükümlülükler yerine getirilmemişse kredikurumu üyelikten çıkarılır. Üyelikten çıkarılma kararının bildirilmesinden önceki mevduat garanti kapsamında kalmaya devam eder.

- Garanti kapsamındaki mevduat tutarı söz konusu mevduatın % 90'ı veya 20.000 Euro (hangisi daha az ise) ile sınırlandırılmıştır. Böylece ülke uygulamasına bağlı olarak tasarruf sahibi, mevduatının % 10'u veya belirlenen limitin üzerindeki kadar risk yüklenmiş olacaktır.

- Merkezleri AB dışında olan yabancı banka şubeleri için garanti kapsamı, yönergede belirtilen miktar olacaktır. Aksi takdirde, faaliyet gösterdikleri ülkenin uygulamasına tabii olacaklardır.

- Garanti sisteminin uygulamaya geçmesi için, mevduatların çekilememesi yeterli olacaktır. Dolayısıyla, bankanın yükümlülüklerini karşılayamaz durumu düşmesi beklenmemekte, likidite sıkıntısına düşmesi garanti sisteminin uygulamalarına geçmek için yeterli olacaktır. Burada amaç, bankanın bir likidite sıkışıklığı yaşaması durumunda mali bünyesinin daha da bozulmasının önüne geçmek ve mudilerin paniğe kapılmasını önlemektir.

2.2.2. Fransa'da Mevduat Sigorta Sistemi

Fransa'da mevduat koruma görevini Fonds De Garantie Des Depots – FGD kurumu yapıyor. Kurum 25 Haziran 1999 yılında tasarruf ve finansal güvenlik kanunuyla

kurulmuştur. Temel misyonu tasarrufçuların mevduatını korumaktır. Maksimum garanti kapsamı 70 bin Euro'dur.⁷⁰

FGD aşağıda isimleri geçen mevduat türlerini kapsama dışında bırakmıştır.⁷¹

- Kayıtlı olmayan mevduatlar;
- AB dışındaki ülke paralarında olan mevduatlar;
- Ciro edilebilir borç senetleri;
- Diğer borç senetleri;
- Tasarrufçunun suçlu olması durumunda;
- Emeklilik fonlarının mevduatları
- Yükümlülükler
- Yardımlaşma yatırım kurumlarının mevduatları ve s.

FGD'nin garanti mekanizması şöyledir:⁷²

- 1) Mevduat Garanti Fonu (nakit garanti olarak tanınır)
- 2) Menkul Kıymetler Garanti mekanizması
- 3) Taahhütlerin Garantisi

Diğer bir taraftan garanti mekanizması taahhütün iki türünü – zorunlu ve gönüllü taahhütü kapsıyor. Eğer zorunlu taahhütün amacı üye bankaların batması durumunda onlara yardım edilmesiye, gönüllü taahhütün amacı üye bankaların batmasına neden olabilecek tehlikeleri önlemektir.⁷³

FGD prim sistemini hesaplarken sırasıyla şöyle hesaplıyor: 99-06 sayılı direktife dayanarak FGD her yıl hem mevduat sigortası hem de belge işlemleri için fonda ödenecek tutarı belirliyor. 2003 yılına kadar bu tutar senede iki kerede olmak şartıyla, 2

⁷⁰ <http://www.garantiedesdepots.fr> erişim tarihi: 21.11.12

⁷¹ <http://www.garantiedesdepots.fr> erişim tarihi: 21.11.12

⁷² Erişah Arıcan, Hayati Eriş, Ayşegül Bölübaşı, Z.Dina.Çakmur:" Avrupa Birliği Adaylık Sürecinde Türk bankacılığı Mevduat Sigorta Sisteminin Avrupa Birliği Normlarına Uyum Aşamalarının Belirlenmesi", Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon Başkanlığı, Proje No: SOC-022/240500, İstanbul-2005, s.1129

⁷³ Erişah Arıcan, Hayati Eriş, Ayşegül Bölübaşı, Z.Dina.Çakmur, s.134

bin Euro olarak belirlenmişti. 2003 yılından itibaren, bu tutar bir defa ödenmek şartıyla mevduat sigortası için 4 bin Euro ve belge işlemleri için 4 bin Euro olarak belirlenmiştir.⁷⁴

Aslında Fransa’da riske dayalı prim sistemi uygulanmaktadır. Bankaların risklilik derecesi birkaç tane endekse dayanan hesaplamalarla belirleniyor. Hesaplama sonucu elde edilmiş tutar bankanın verdiği ama daha ödenmediği kredi miktarının 1/3’ne çarpılıyor. Sonuç olarak FGD bankaların risklilik derecesini “1”le “3” değeri arasında belirliyor. “1” değeri bankanın daha küçük risk aldığını gösteriyor.

2.2.3. İtalya’da Mevduat Sigorta Sistemi

İtalya’da mevduat sigorta sistemi 1987 yılında kurulmuştur. İtalya İnterbank Mevduat Koruma Fonu (Fondo İnterbancario Di Tutela Dei Depositi – FİTD) hem bankalardaki hem de diğer kredi kuruluşlarındaki mevduatları koruma altına alıyor. Şu anda FİTD’İN 297 üyesi var ki, bunun da 229’u ticari bankalardır. Ticari bankaların 2’i AB üyesi ve 8’i ise AB üyesi olmayan ülkelerdeki bankaların şubeleridir⁷⁵. Fon 103.291.48 Euro’ya kadar olan tüm mevduatları güvence altına alıyor (mevduat sigorta sistemi kapsamının kişi başı gelire oranı %606 ve sigorta kapsamında olan mevduatın toplam mevduata oranı ise %83’dür.⁷⁶) ve banka battıktan sonra 9 ay içinde tüm mevduatlar ödeniyor.

FİTD aşağıda sıralanan tasarrufları güvence altına almıyor:⁷⁷

- hamiline mevduatlar ve hamile geri ödenebilen diğer fonlar;

⁷⁴ <http://www.garantiedesdepots.fr> erişim tarihi: 21.11.12

⁷⁵ İtalyan bankacılık mevzuatına göre, bir yabancı bankanın ülkedeki şubesi kendi ülkesindeki mevduat koruma sistemine üye değilse, FİTD’E üye olabilir.

⁷⁶ Erişah Arıcan, Hayati Eriş, Ayşegül Bölübaşı, Z.Dina.Çakmur, s.200

⁷⁷ İnterbank Deposit Protection Fund: “ The FİTD’ S Monitoring System of Bank Riskiness and Risk-Based Contribution”, Research and Data Analyses Department, Roma January 2006, s.11, <http://www.fitd.it>, erişim tarihi: 20.11.2008

- taahhütlerden, bonolardan ve menkul kıymet işlemlerinden gelen yükümlülükler ve krediler;
- yürürlükteki yasaya göre, hesaplanan bankanın öz sermayesi, rezervleri ve diğer sermaye benzerleri;
- hükümet departmanlarının mevduatları, bölgesel, taşra ve belediye idareleri ve diğer yerel kanun kuruluşları;
- bankaların kredileri ile birlikte, bankaların kendi adlarına ve hesaplarına yaptıkları mevduatlar;
- sigorta şirketlerinin, kolektif yatırım vaatleri ve aynı bankacılık grubuna dahil olan diğer finansal şirketlerin mevduatları;
- anonim şirket organlarının ve bankacılık grubu üyelerinin ve bankanın üst yöneticilerinin veya üst yönetici adaylarının mevduatları;
- üyenin öz sermayesinin %5'ne veya daha fazlasına sahip olan hissedarın mevduatları.

Fon üye bankaların risklilik düzeyini dört göstergeye dayanan beş orana göre belirliyor:

1. Risklilik - bu göstergeye dayanarak A₁ oranı hesaplanıyor ki bu oran da bankanın batmasına neden olmayacak ölçekte para kayıplarını gösteriyor (Ödenilmeyen krediler / Öz sermaye + 2.dereceli krediler).
2. Ödenilirlik (Solvency) – B₁ oranının hesaplanılmasında kullanılıyor. Bu oran bankanın sermayesinin banka otoritelerinin önerdiği minimum sermaye yeterliliğinden ne kadar saptığını ölçüyor (Bankanın sermayesi / Minimum sermaye yeterliliği).
3. Maturity Transformation Profile - C
4. Gelirlilik (Profitability) – göstergesi esasında FİTD iki oran hesaplıyor:
D₁ = Operasyonel giderler / Toplam getiri
D₂ = Ödenilmeyen krediden oluşan zararlar / Vergiden önceki gelir⁷⁸

---

⁷⁸ İnterbank Deposit Protection Fund, s. 7

Tüm oranlar hesaplandıktan sonra bankanın durumunu belirlemek için aşağıdaki tablo düzenleniyor:

Tablo 10.

Bankaların Riskliliğini Belirlemek İçin İlk Aşama

	A1	B1	C	D1	D2
İyi	0	0	0	0	0
Dikkat	2	1	1	1	1
Uyarı	4	2	2	2	2
Bozulma	8	4	-	4	4

Kaynak: İnterbank Deposit Protection Fund: “ The FİDT’ S Monitoring System of Bank Riskiness and Risk-Based Contribution”, Research and Data Analyses Department, Roma January 2006, s.19, <http://www.fitd.it>, erişim tarihi: 20.11.2008.

Her orana göre dört grupta puanlar belirlendikten sonra ise, her bir üye bankanın her orana göre aldığı puanlar toplanıyor ve bankanın risklilik durumu belirleniyor. Bunu aşağıdaki tabloda görebiliriz:

Tablo 11.

Bankaların Risklilik Durumu

Toplam Puan	Risklilik Durumu
0-3	İyi
4-5	Dikkat
6-7	Uyarı
8-10	Ceza
11-12	Ağır ceza
12'den fazla	Tasfiye

Kaynak: İnterbank Deposit Protection Fund: “ The FİDT’ S Monitoring System of Bank Riskiness and Risk-Based Contribution”, Research and Data Analyses Department, Roma January 2006, s.20, <http://www.fitd.it>, erişim tarihi: 20.11.2008.

2007 yılında İtalya’da FİTD üyesi olan bankalardan 251’nin risklilik düzeyi iyi (%95.5) olmuştur. 16 banka (%1.9) tablodaki “dikkat” grubuna, 1 banka “uyarı”(%0.2), 26 banka ise(%2.4) ceza grubuna dahil edilmişler.⁷⁹

İtalyan Hazine Bakanlığının mali bünyesi bozulmuş bankaları tasfiye etme ve banka yönetimine el koyma yetkisine sahip olması bankacılık sistemini olumlu etkiliyor. Bununla da hem bankalar fazla risk almaktan kaçınıyorlar, hem de tasarruf sahipleri tasarruflarını hangi bankaya yatırmaları konusunda daha dikkatli oluyorlar.

2.2.4. İngiltere’de Mevduat Sigorta Sistemi

1979 yılına kadar İngiltere’de bankaların faaliyete başlamalarına izin veren bir belge gerekmediğinden bankaların sayının hızla artması ve bu bankaları kontrol eden mekanizmanın zayıflığı bankacılık krizinin ortaya çıkmasına neden oldu. Durumu kontrol edebilmek için, 1979 yılında bankalara lisans veren bankacılık kanunu düzenlendi ve 1982 yılında Mevduatı Koruma Kurulu (Deposit Protection Board- DPB) kuruldu.

DPB’nin aşağıdaki özellikleri vardı:⁸⁰

- İngiltere’de kurulan her bir bankın DPB’ye üye olması zorunluymuş ve DPB tüzel kişi niteliği taşıyordu.
- Sırasıyla tüm bankaların mevduatları sigortalanıyordu (Yabancı bankaların İngiltere’deki şubelerindeki mevduatlar istisna edilmekle).
- Yalnızca İngiliz sterlininde olan mevduatlar güvence altına alınıyordu.
- Her bir tasarrufçunun 20 bin sterlinlik mevduatının yalnızca % 75’i sigorta kapsamına alınıyordu ki bu da tasarrufçunun da banka seçerken daha dikkatli olmasını sağlıyordu.

⁷⁹ İnterbank Deposit Protection Fund, s. 20

⁸⁰ Özgür Dökök, s. 30

DPB sabit prim sistemi uyguluyor ve her üye bankanın ödemek zorunda olduğu prim tutarı minimum 10 bin, maksimum 300 bin sterlin olması gerekmektedir. Yaranacak ekonomik kriz anlarında fon bankaların mevduatının yalnızca % 0.3'nü prim olarak talep edebiliyordu.⁸¹

2000 yılında Finansal Hizmetler ve Piyasalar Yasası yürürlüğe girdikten sonra, 30 Kasım tarihinde DPB Finansal Hizmetleri Karşılama Sistemine (Financial Services Compensation Scheme) devredildi. Kurulduğu günden FSCS İngiliz finansal piyasasının istikrarının sağlanmasında büyük katkıda bulunmuştur ve kendisine üye olan kurumların sayısı durmadan artmıştır. Dört yıl içinde kuruma üye olan kurumların sayısı 1345, toplam korunan mevduat miktarı ise 811 milyon pound olmuştur. 2001-2006 döneminde ise batan kurumların sayısı 16 olmuştur.⁸²

3 Ekim 2008 tarihinde FSA⁸³ minimum güvence miktarını 50 bin pounda kadar artırmıştır. Güvence miktarı 7 Kasım 2008 tarihinden yürürlüğe girmiştir. 1 Ekim 2008 tarihine kadar yatırılmış olan mevduatlar maksimum 35 bin pound kadar güvenceye tabi tutulmuştur.⁸⁴ FSCS'nin temel görevi tasarrufluların mevduatlarına efektif ve etkili karşılama hizmeti vermek ve finansal sektöre olan güveni sağlamaktır. 2007-2008 döneminde FSCS'ye üye olan 269 firma yükümlülüklerini yerine getirememiştir (2006-2007 döneminde bu rakam 587 olmuştur). Bunlardan 251'i yatırım firması, 8'i kredi birliği ve 10'u ise diğer kurumlardır.⁸⁵

---

⁸¹ Özgür Dökdök, s. 30

⁸² EFDI: "Deposit Guarantee Systems: EFDI's First Report", İnterbank Deposit Protection Fund, Rome, Ocuber 2006, s.189-192.

⁸³ FSA- Financial Services Authority (Finansal Hizmetler Otoritesi) 2000 tarihli Finansal Hizmetler ve Piyasalar Yasa'sının verdiği yetkiyle bankacılık denetim ve yatırım hizmetleri düzenlemelerini yerine getiren bağımsız olarak çalışan kurumdur.(bkz: Erişah Arıcan, Hayati Eriş, Ayşegül Bölübaşı, Z.Dina.Çakmur, s.109)

⁸⁴ <http://www.fscs.org.uk/consumer>, erişim tarihi:18.11.2008

⁸⁵ " Annual Report and Accounts: 2007/2008", s.87, <http://www.fscs.org.uk>, erişim tarihi:18.11.2008

2.2.5. İspanya’da Mevduat Sigorta Sistemi

İspanyanın bankacılık sistemi üç tür banka türünden oluşmaktadır ve her banka türü için de üç ayrı mevduat sigorta kurumu bulunmaktadır:

1. Bankacılık Kuruluşu Mevduat Garanti Fonu (The Banking Establishment Deposit Guarantee Fund) 3048/1997 11 Kasım Kraliyet Kararnamesi ile kurulmuştur. 31.12.2007 tarihinden Bankacılık Kuruluşu Mevduat Garanti Fonu 144,122.5 Euro’ya kadar olan mevduatları güvence altına alıyor (gösterilen tutarın %25.4’nü karşılamak koşuluyla)⁸⁶
2. Tasarruf Bankaları Mevduat Garanti Fonu (The Saving Bank Deposit Guarantee Fund) 2680/1980 4 Kasım Kraliyet Kararnamesi ile kurulmuştur. 31.12.2007 tarihinden kurum 241,452.5 Euro’ya kadar olan mevduatları güvence altına alıyor (gösterilen tutarın %42.2 ‘ni karşılamak koşuluyla).⁸⁷
3. Kredi Kooperatifi Mevduat Garanti Fonu (The Credit Cooperative Deposit Guarantee Fund) 18/1982 24 Eylül Kraliyet kararnamesi ile kurulmuştur. 31.12.2007 tarihinden kurum 34,885.1 Euro’ya kadar olan mevduatları güvence altına alıyor (gösterilen tutarın %49’nu karşılamak koşuluyla)⁸⁸

Farklı mevduat kuruluşları olmasına bakmaksızın üç garanti fonunun da temel misyonları aşağıdaki gibidir:

- Sorunlu bankalara likidite enjeksiyonu;
- Sorunlu banka kredilerinin devralınması;

---

⁸⁶ Deposit Guarantee Funds For Banking Establishment: “Annual Reports-2007”, Madrid 2007,s.7-10, <http://www.fgd.es>, erişim tarihi:19.11.2008.

⁸⁷ Deposit Guarantee Funds For Savings Banks: “Annul Report-2007”, Madrid 2007, s.7-9, <http://www.fgd.es>, erişim tarihi:19.11.2008.

⁸⁸ Deposit Guarantee Funds For Credit Coopereativ Banks: “Annul Report-2007”, Madrid 2007, s.7-9, <http://www.fgd.es>, erişim tarihi:19.11.2008.

- Sorunlu bankaların devralınıp en çok bir yıl içerisinde elden çıkarılması.⁸⁹

İspanya'nın mevduat sigorta sisteminin özelliklerinden biri de Merkez Bankasının bankaların ödediği prim kadar fona katkı sağlamasıdır. Her bir sigorta fonu da farklı prim sistemi uyguluyor. Bankacılık Kuruluşu Mevduat Garanti Fonu üye bankalar için yurtiçi mevduatın %0.2'i kadar prim uyguluyor. Tasarruf Bankaları Mevduat Garanti Fonu üye bankalara yurtiçi mevduatın %0.02 ve Kredi Kooperatifi Mevduat Garanti Fonu ise %0.01 tutarında prim uyguluyor.

İspanya'da tasarrufluların yalnız 20 bin Euro'ya kadar olan mevduatları güvence altına alınıyor. AB dahilinde herhangi para biriminde aşılmış olan hesaplarda bulunan paralar, mevduat sertifikaları koruma kapsamına alınmıştır. Şu anda maksimum güvence miktarı 100 bin Euro'la sınırlandırılmıştır.⁹⁰

Aşağıdaki mevduat türleri kapsama dışında bırakılmıştır:

- a) Diğer kredi kurumları tarafından kendi hesabına ve kendi adına açılmış olan mevduatlar ve aynı zamanda menkul kıymetler şirketleri ve aracıları, sigorta kuruluşları, taşınmaz yatırım şirketleri, portföy yönetim şirketleri, risk sermayesi şirketleri, denetime tabi olan herhangi bir finansal kurum ve s. tarafından açılmış olan mevduatlar;
- b) Temlik edilebilir senetler ve varlıklar dahil olmak üzere, kredi kurumu tarafından düzenlenmiş olan borç temsil eden kıymetler;
- c) Hamiline düzenlenmiş mevduat sertifikaları, geçici aktif temlikleri ve subordinasyon şartlı finansmanlar;
- d) Kredi kurumu ile aynı ekonomik gruba ait olan işletmelerin oluşturduğu mevduatlar;

---

⁸⁹ Erişah Arıcan, Hayati Eriş, Ayşegül Bölübaşı, Z.Dina.Çakmur, s.139.

⁹⁰ http://www.fgd.es/en/info_regulacion_dinero1.html, erişim tarihi: 19.11.08

e) Kamu idareleri tarafından oluşturulmuş olan mevduatlar.⁹¹

2.2.6.Almanya’da Mevduat Sigorta Sistemi

Alman bankacılık sistemi İspanya’da olduğu gibi üç tür bankadan oluşmaktadır:⁹²

2. Tasarruf bankaları
3. Ticari bankalar
4. Kredi kooperatifleri

22 Nisan 2002 tarihine kadar her banka türü için de üç ayrı sigorta fonu bulunmaktaydı:⁹³

1. Tasarruf bankalarının mevduatlarını 1966 yılında kurulan Tasarruf Bankaları Güvenlik Fonu korumaktaydı. Fon hem de iflas eden bankaları sisteme yeniden kazandırmak görevi taşımaktaydı. Ayrıca 4 büyük bankanın - Deutsche, Dresdner, Commerzbank ve HypoVereinsbank’ın da Tasarruf Bankaları Güvenlik Fonuna üye olması fonun önemini artırıyordu.
2. Ticari bankaların mevduatlarını Mevduat Güvenlik Fonu korumaktaydı. 1966 yılında kurulan bu fon 20 bin marka kadar olan tüm mevduatları sigorta kapsamına alıyordu.
3. Kredi kooperatiflerinin mevduatlarını ise Kredi Kooperatifleri Planı koruyordu. Bu fon üye bankaları yalnız nakit sıkışıklığına düştüklerinde destekliyordu.

Alman mevduat sigorta sistemini iki başlık altında inceleyebiliriz:⁹⁴

⁹¹Erişah Arıcan, Hayati Eriş, Ayşegül Bölübaşı, Z.Dina.Çakmur, s.154.

⁹² Erişah Arıcan, Hayati Eriş, Ayşegül Bölübaşı, Z.Dina.Çakmur, s.170

⁹³ Jens-Hinrich Binder: “ Deposit Insurance and Financial Markets Supervision in Germany “, Presentation at the IADI Third Annual Conference, Brunnen 26-27 October 2004

1. Kurumsal koruma – bu uygulamada kamu ticari bankaları ve birikim bankaları esas alınmaktadır.
2. Mevduatın ve mudinin korunması – bu uygulamada ise özel bankalar ve gene birikim bankaları ayrı ilkeler çerçevesinde esas alınmaktadır.

Almanya AB'nin mevduat garanti sistemlerine ilişkin 94/19/EC sayılı konsey direktifini uygulamadan önce ülkede 1978 yılından itibaren yürürlükte olan gönüllü koruma sistemi vardı. Bu sistemin en büyük olumsuz tarafı üye bankalara çok yüksek koruma kapsamı vermesidir. Koruma kapsamı üye bankanın sermayesinin %30'u kadar bir oranla sınırlandırılmıştır. Bu da Avrupa'da en sağlam bankaların sırasında ilk yerlerde olan ve sermayesi çok yüksek olan Alman bankaları için sınırsız kapsama anlamına geliyor.

1998 yılında ise eski gönüllü sistem kalmak koşuluyla AB'nin direktiflerine uygun zorunlu sistemi kuruldu ki bu sisteme göre, koruma sınırları 20.000 Euro ve mevduatın %90'ı tutarında oluşturuldu. 22 Nisan 2002 tarihinde Alman Finansal Yönetim Otoritesi – BAFİN kuruldu. BAFİN kurulduğu yıldan itibaren üye bankaları kontrol etmek amacıyla bankaların riskliliğini belirleyecek sistem geliştirmiştir. Bu model hem de BAFİN'İN riskle ilgili yaklaşımının bir hissesine dönüştü. 2005 yılından itibaren kurum, kontrol mekanizmasını daha da geliştirerek 12-pozisyonlu matris oluşturdu. Risk matrisinin yatay oku kontrol edilecek bankanın kalitesini, dikey ok ise bankanın sisteme uygunluk düzeyini gösteriyor.⁹⁵

---

⁹⁴ Erişah Arıcan, Hayati Eriş, Ayşegül Bölübaşı, Z.Dina.Çakmur, s. 170

⁹⁵ Annual Report of Federal Financial Supervisory Authority , 2006, s.67, <http://www.bafin.de>, erişim tarihi: 25.10.2008.

Tablo 12.

BAFİN'in 2006 Yılına Olan Risk Matrisi (Önceki yılın sonuçları parantezde verilmiştir.)

Üye bankalar, %		Bankaların kalitesi				Toplam
		A	B	C	D	
Sisteme uygunluk düzeyi	Yüksek	% 0.6 (%0.9)	%1.2 (%1.0)	%0.2 (%0.5)	%0.0 (%0.0)	%2.0 (%2.3)
	Orta	%2.6 (%1.8)	%3.2 (%3.3)	%1.4 (%1.3)	%0.3 (%0.5)	%7.5 (%7.0)
	Aşağı	%35.6 (%24.1)	%37.2 (%41.9)	%12.6 (%16.8)	%5.2 (%7.9)	%90.5 (%90.7)
	Toplam	%38.8 (%26.7)	%41.6 (%46.2)	%14.2 (%18.5)	%5.5 (%8.5)	%100

Kaynak: Annual Report of Federal Financial Supervisory Authority , 2006, s.69, <http://www.bafin.de>, erişim tarihi: 25.10.2008.

Alman mevduat sigorta sisteminin başarısının temel nedeni, bankalar üzerinde sıkı kontrol mekanizması oluşturan ve yolsuzluğu engelleyen bankacılık sistemidir. İleri bir düzeyde ihtisaslaşmış Alman bankacılık sistemi diğer bir taraftan oluşabilecek ekonomik krizleri de zorluk çekmeden atlama durumundadır.⁹⁶

2.2.7 Türkiye’de Mevduat Sigorta Sistemi

Türkiye’de mevduat sigorta sisteminin tarihsel gelişimini şöyle özetleyebiliriz:⁹⁷

1933 yılında Türkiye’de mevduatın korunmasıyla ilgili 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kararının çıkarılmasıyla mevduat kabulü için asgari sermaye, izin, tasarruf

⁹⁶ Thorsten Beck, summary findings

⁹⁷ Çalışmamızın “1993-1999 yıllarında Türkiye’de Mevduat Sigorta Sistemi” kısmı <http://www.bilkent.edu.tr/~basak/TMSFtarihce.doc>, (erişim tarihi 14.01.2009) belgesinden yararlanarak yazılmıştır.

mevduatı ayırımı, kredilere özkaynak oranında sınırlama, mevduat için kasada karşılık, özel yedek akçe ayrılması esasları getirildi ve tasarruf mevduatı sahipleri bankanın diğer alacaklılarına karşı imtiyazlı hale getirildi ve bu karşılığın diğer alacaklılarca haczedilemeyeceği güvence altına alındı. Güvence miktarı ise mevduatın % 30'u kadar belirlendi.

1936 yılında çıkarılan 2999 sayılı Bankalar Kanunu'nda 2243 sayılı Kanunla getirilen esaslar korunmuş, ek olarak umumi disponibilite ve munzam karşılık yükümlülüğü, muhtemel riskler için karşılık ayrılması, gayrimenkul üzerine ödünç verme yasağı ve iflas halinde tasarruf mevduatı sahiplerinin imtiyazlı alacaklı sayılması esasları getirildi. İflas halinde tasfiye sonucu beklemeksizin banka varlıkları üzerinde imtiyazlı kabul edilen kısmın mevduat sahiplerine ödenmesi hükmü getirildi ve güvence miktarı mevduatın % 40'ı tutarında belirlendi.

1958 yılının 7129 sayılı Bankalar Kanuna göre ise bankalara hususi murakıp tayini, devir ve birleşme izni, faaliyetin tatili ve tasfiye ve iflasa ilişkin yeni ve ayrıntılı düzenlemeler getirildi, tasarruf mevduatı sahiplerinin öncelikli alacaklı sayılması esası korundu, kapsam oranı yükseltildi ve güvence miktarı mevduatın % 50'si kadar belirlendi

1960 yılında çıkarılan 153 sayılı Kanunla Bankalarda tedrici tasfiye esası kabul edilerek bankaların iflastan kurtulabilmeleri imkanı getirildi. T.C. Merkez Bankası nezdinde **Bankalar Tasfiye Fonu** kuruldu ve mali bünyesi taahhütlerini karşılayamayacak duruma düşen bankanın tedricen tasfiyesine karar verilmesi ile tasfiye sonucunda ortaya çıkacak açığın tamamının Fon'dan karşılanması öngörüldü. Tüm bankalar fona üye olarak kabul edildi ve bankalar ticari mevduat toplamları üzerinden binde yarım oranında prim ödemeye zorunlu kılındılar.

1979 yılında 28 sayılı KHK'ye göre 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapılarak tedrici tasfiyeye giren bankanın aktiflerinin öncelikle tasarruf mevduatı ve Fon'dan alınan avansların ödenmesinde kullanılması esası ve Fon adına Maliye

Bakanlığının bankanın iflasını isteyebilmesi hükmü getirildi. Tasfiye sonunda ortaya çıkacak açığın tamamı değil yalnızca tasarruf mevduatı ve tasfiye giderleri dolayısıyla ortaya çıkacak açığın karşılanması esası öngörüldü. Prim tutarı değişmedi ancak Maliye Bakanlığı'na bankaların ek ödeme yapmalarına karar verme yetkisi verildi.

1983 yılında Bankalar Hakkında 70 sayılı KHK ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliğine göre tedrici tasfiye ve Bankalar Tasfiye Fonu modeli değiştirildi ve bugünkü sistemin ilk uygulaması olan **Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)** kuruldu. Bankalar Tasfiye Fonu yeni kurulan Fon'a devredildi. Tüm bankalara mevduatlarını sigorta ettirme ve prim ödeme yükümlülüğü getirildi. Bir bankadaki bir kişiye ait tasarruf mevduatı sigortaya tabi tutuldu ve güvence miktarı 3 milyon TL olarak belirlendi. Bankalar ise toplam mevduatın binde biri kadar prim ödemeye tabi tutuldular.

1985 yılı 3182 sayılı Bankalar Kanununda ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tamamı ile iflasa sürüklenmiş bankaların tasfiyesi halinde küçük tasarrufluların korunmasını amaçlayan bir yapıya kavuşturulmuştur. Fon'un Merkez Bankası tarafından idare ve temsil edileceği hükmü getirildi. Koruma miktarı, ödenecek prim tutarı ise değişmedi.

1986 yılınının 3291 sayılı kanunuyla 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikle sigortaya tabi olacak tasarruf mevduatı miktarının Kanun'da belirlenmesi yerine bu yetki Bakanlar Kurulu'na verildi. 86/11084 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına göre ise Sigortaya tabi tasarruf mevduatı ve Fon tarafından tahsil olunacak primler hakkında yeni bir düzenleme yapıldı. Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların sadece yurtiçi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış tasarruf mevduatı hesaplarının anaparaları sigorta kapsamına alındı. Güvence miktarı mevduatın 3 milyon TL'lik kısmı için % 100, kalan 3 milyon TL'lik kısmı için % 60 oranında belirlendi. Bankalar üç aylık hesap özetlerine göre tanımlanan tasarruf mevduatı toplamı üzerinden binde bir oranında prim ödemek zorunlu kılındı.

1992 yılında çıkarılan 92/2707 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla sigorta kapsamı genişletildi ve sigorta kapsamına alınacak miktarlar artırıldı. Türkiye'de gerçek kişilere ait tasarruf mevduatı niteliğindeki DTH'lerin anaparaları da güvence kapsamına alındı. Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların serbest bölgelerdeki şubeleri ile münhasıran kıyı bankacılığı faaliyeti göstermek üzere kurulan bankalar ve bu bölgelerdeki yabancı banka şubelerinde bulunan mevduat sigorta kapsamı dışında kaldı. Güvence miktarı mevduatın 50 milyon TL'lik kısmı için % 100, 25 milyon TL'lik kısmı için % 60 olarak belirlendi. Bankalar TL tasarruf mevduatı ve tasarruf mevduatı niteliğindeki DTH'ların toplamı üzerinden on binde 15 oranında prim ödemeye tabi tutuldular.

16.6.1994 tarihli 538 sayılı KHK'ye göre 3182 sayılı Kanun'un mali bünyesinin zayıflığı tespit edilen bankalar için alınacak önlemler ve Fon'un yetkileri, sigorta kapsamı, miktarı, ve sigortanın sonuçlarına ilişkin 64-68 nci maddelerinde önemli değişiklikler yapıldı ve Fon'un kuruluş amacına bankacılıkta güven ve istikrarı korumak ve bankaların mali bünyelerini güçlendirmek ve gerektiğinde yeniden yapılandırmak amaçları eklendi.

11.4.1994 tarihli 94/5455 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında ise ilk olarak bankaların risk seviyelerine göre değişen oranlarda prim ödemeleri esası getirildi. gerçek kişilere ait TL tasarruf hesapları ile tasarruf hesabı niteliğindeki DTH'lere ait anapara ile tahakkuk eden faizler de mevduat sigortasına tabi kılındı. Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların serbest bölgelerdeki şubeleri ile bu bölgelerdeki yabancı banka şubelerinde bulunan mevduat sigorta kapsamına alındı. Güvence miktarı 150 milyon TL olarak belirlendi. Sermaye Yeterlilik Rasyosu %8 ve üzerinde olan bankalara: on binde 15, Sermaye Yeterlilik Rasyosu %4 -%7.99 arasında olan bankalara: on binde 16, Sermaye Yeterlilik Rasyosu %3.99 ve altında olan bankalara: on binde 17 oranında prim ödemek zorunlu kılındı.

5.5.1994 tarihli 94/5565 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla fon'un yetkilerinde yapısal bir değişikliğe gidilmedi. Değişken prim uygulaması devam etti. TL tasarruf hesabı ve tasarruf hesabı niteliğindeki DTH'ların tamamına devlet güvencesi getirildi. Mevduatın

tamamı güvence altına alındı. Bankaların ödeyecekleri prim tutarı ise Sermaye Yeterlilik Rasyosu %8 ve üzerinde olanlara: on binde 25, Sermaye Yeterlilik Rasyosu %8'in altında olanlara: on binde 26 oranında belirlendi.

1999 yılında çıkarılan 4389 sayılı Bankalar Kanunu'yla Fonun idare ve temsili yeni kurulacak olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na verildi. Ayrıca Kurul'a banka denetimleri sonrasında alınacak tedbirler arasında bankanın mevduat sigortası primini yükseltme ve ihtiyaç halinde ilerideki yükümlülüklerine mahsuben bankalardan ek prim talep etme yetkisi verildi.

TMSF'nin 07/11/2006 tarihli ve 26339 sayılı resmi gazetede yayımlanmış olduğu "Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmenliğinde" katılım hesapları birim hesap değerlerinin ve özel cari hesapların her bir gerçek kişi için 50 bin YTL'ye kadar olan kısmı sigorta kapsamına alınmıştır. Aşağıda belirtilmiş olan mevduat ve katılım fonları sigorta kapsamına tabi değil:⁹⁸

1. İlgili kredi kuruluşunun hakim ortakları ile bunların ana, baba, eş ve velayet altındaki çocuklarına ait mevduat ve katılım fonu ile diğer hesaplar;
2. İlgili kredi kuruluşunun yönetim veya müdürler kurulu başkan ve üyeleri, genel müdür ve yardımcıları ile bunların ana, baba, eş ve velayet altındaki çocuklarına ait mevduat ve katılım fonu ile diğer hesaplar.
3. 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 282 nci maddesindeki suçtan kaynaklanan malvarlığı değerleri kapsamına giren mevduat ve katılım fonu ile diğer hesaplar.
4. Türkiye'de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyeti göstermek üzere kurulan kredi kuruluşlarında bulunan mevduat ve katılım fonları.

---

⁹⁸ TMSF: "Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmenlik", 2006, s.2, <http://www.tmsf.org.tr>, erişim tarihi: 08.08.2008.

Şu anda TMSF'nin temel görevleri şunlardır:⁹⁹

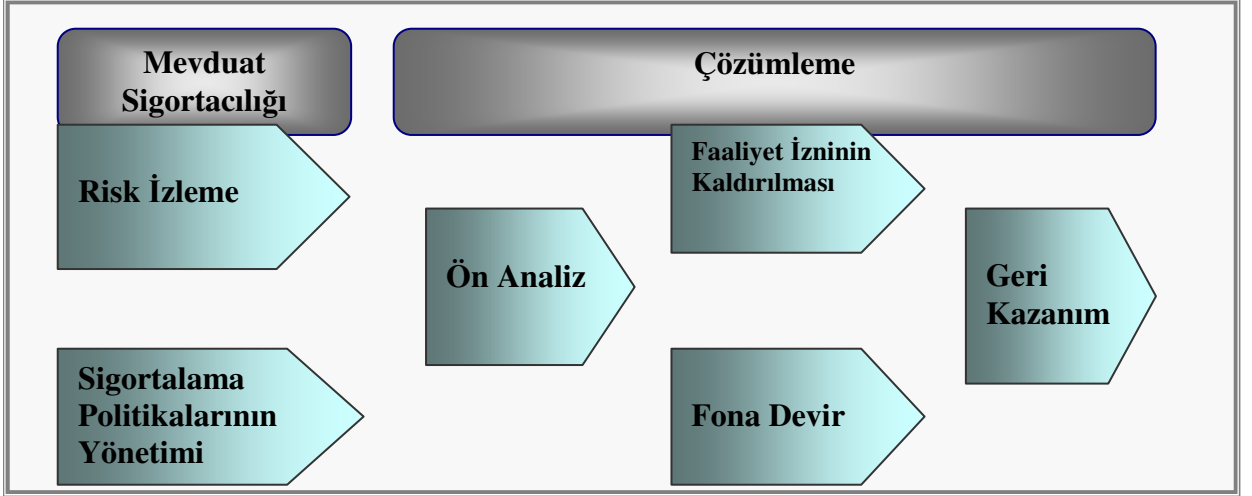
- Bankacılık Kanunu ve ilgili diğer mevzuat ile verilen yetkiler çerçevesinde tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla, mevduatın ve katılım fonlarının sigorta edilmesi,
- Fon bankalarının yönetilmesi, malî bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması, devri, birleştirilmesi, satışı, tasfiyesi,
- Fon alacaklarının takip ve tahsili işlemlerinin yürütülmesi ve sonuçlandırılması,
- Fon varlık ve kaynaklarının idare edilmesi,
- Kanunla verilen diğer görevlerin ifası.

TMSF'nin ana faaliyetlerini iki başlıkta inceleyebiliriz:

- a)** Mevduat sigortacılığı faaliyetleri – bu faaliyetlere mevduat sigortalacılığı ile ilgili politikaların belirlenmesi ve düzenlemelerin yapılması, sektör ve bankaların riskinin izlenmesi, bankalara riske dayalı prim sisteminin uygulanması, mevduat sigortacılığında kaynaklanan risklerin ölçülmesi ve yönetilmesi dahildir.
- b)** Çözümleme faaliyetleri – bu faaliyetlere fona devredilmesi veya faaliyet izni kaldırılması belli olan bankaların çözümleme sürecinin en uygun maliyet ve zamanda tamamlanması dahildir.

---

⁹⁹ Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu: “ 2007 yılı Faaliyet Raporu “, Mart 2008, s.9, <http://www.tmsf.org.tr>, erişim tarihi: 08.08.2008.

Şekil 1: TMSF'nin Ana Faaliyetleri

Kaynak: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu: “ 2007 yılı Faaliyet Raporu “, Mart 2008, s.10, <http://www.tmsf.org.tr>, erişim tarihi: 08.08.2008.

TMSF'nin 2007 yılı faaliyet raporuna göre, Fon, 2007 yılı içerisinde gerçekleştireceği mevduat sigortacılığı faaliyetleri sonucunda 2006 yılı sonu itibarıyla 2.139 milyon USD olan mevduat sigortacılığı rezerv tutarını 2.569 milyon USD'ye ulaştırmayı hedeflemiştir. 31.12.2007 tarihi itibarıyla söz konusu hedef aşılarak 3.272 milyon USD'lik rezerv tutarına ulaşılmıştır. Fonun mevcut rezerv miktarının 31.12.2007 tarihi itibarıyla yaklaşık 112 milyar YTL (96 milyar USD) olan sigorta kapsamındaki tasarruf mevduatı ve katılım fonu toplamına oranı %3,4'tür.

Fon 2007 yılında, 436 milyon USD'lik kısmı prim gelirlerinden olmak üzere toplam 491 milyon USD tutarında faaliyet geliri, 290 milyon USD tutarında finansal gelir elde etmiştir. Fonun bütçe giderleri ise 2007 yılında 34 milyon USD olarak gerçekleşmiştir.

2008 yılında Fon 540 milyon USD tutarında faaliyet geliri, 270 milyon USD tutarında finansal gelir tahsil etmeyi ve 38 milyon USD tutarında bütçe harcaması yapmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede Fonun 2008 yıl sonu itibarıyla ulaşmayı hedeflediği mevduat sigortacılığı rezerv tutarı ise 3.868 milyon USD'dir.

Tablo 13.

Mevduat Sigortacılığı Faaliyetleri 2007 Yılı Mali Hedefleri ve Gerçekleşmeleri (milyon USD) *					
	2007 Yılı			31.12.2007 İtibarıyla Kümülatif	2008 Yılı
	Performans Hedefi	Gerçekleşme	Gerçekleşme Oranı	Gerçekleşme	Performans Hedefi
Rezerv (Dönem Başı)	2.139	2.139	-	-	3.272
Mevduat Sigortacılığı Faaliyet Gelirleri **	350	491	%140	6.090	540
Finansal Gelirler (Faiz vb.)	115	290	%252	2.377	270
Bütçe Giderleri	-40	-34	%85	-168	-38
Çözümleme Faaliyetlerine Aktarılan	-	-	-	-4.227	-
<i>Evalüasyon ve Değerleme Farkı</i>	-	386	-	-800	-176
Rezerv (Dönem Sonu)	2.564	3.272	%128	3.272	3.868

* Tabloda yer alan rakamlar Fonun nakit olarak ve DİBS ile gerçekleştirdiği işlemler ve tarihi kurlar esas alınarak hesaplanmıştır.

** Mevduat sigortacılığı faaliyet gelirleri; sigorta primleri, zamanaşımı gelirleri, idari para cezaları vb. kalemlerden oluşmaktadır

Kaynak: 2007 yılı faaliyet raporu, TMSF, s.19

1994 krizinin etkisiyle vatandaşların güvenini kazanmak amacıyla mevduata %100'lük koruma sağlanması ahlaki tehlikeye neden olmuş, 2001 krizinden sonra mevduatların yalnızca 50 milyar TL'lik kısmı güvence altına alınmıştır. 2007 yılı sonu itibarıyla kredi kuruluşlarında 71,4 milyon adet gerçek ve tüzel kişinin mevduat ve katılım fonu hesabı bulunmaktadır. Bu hesap sahiplerinin %92'sinin (65,8 milyon) hesabı sigorta kapsamındadır.

Tablo 14.

Mudi Sayısı Üzere Temel Göstergeler

	Toplam Mudi Sayısı (net) (bin adet)	Sigorta Kapsamındaki Mudi Sayısı (net) (bin adet)
Mevduat Bankaları	70.234	64.806
Katılım Bankaları	1.210	966
Toplam	71.444	65.772

Kaynak: 2007 yılı faaliyet raporu, TMSF, s.20

1994 tarihinden uygulana riske dayalı prim sistemi beklenen sonuçları vermiştir. Bankalar daha fazla risk almaktan kaçınmış, türk insanı tasarruflarını bankaya yatırırken daha dikkatli olmağa başlamışlar. 1994 krizinden 2003 yılına kadar TMSF,

$$\text{SYR} \geq \% 8 = 10.000 \text{ de } 25$$

$$\text{SYR} < \% 8 = 10.000 \text{ de } 26 \text{ oranında prim sistemi}$$

uygulamıştır.

2003 yılından itibaren uygulanan prim sisteminde ise her banka için temel olarak onbinde 12.5 prim oranı belirlenmiştir. Belli talepleri yerine getiremeyen bankalar ise ilave oranlardan oluşan maksimum onbinde 23.5 oranında prim ödemeye zorunlu kılınmışlar:¹⁰⁰

- Temel Prim Oranı: Onbinde 12.5
- İlave Prim Oranları:
- $\text{SYR} \geq \% 8 < \% 12 =$ onbinde 2 puan
- $\text{SYR} < \% 8 =$ onbinde 5 puan
- (YPNGP Pozisyonu / Özkaynak) + - 20 = onbinde 1 puan
- Grup kredilerinde limit aşımı = onbinde 3 puan

¹⁰⁰ Binnur Berberoğlu: “Mevduat Sigortası Türkiye Uygulanması “, Panel Sunumu, TMSF,25.11.2004, s.17, <http://www.tmsf.org>, erişim tarihi: 08.08.2008.

- Net TGA / krediler > % 5 = onbinde 1 puan
- Serbest sermaye yetersizliği = onbinde 1 puan

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN'DA MEVDUAT SİGORTA SİSTEMİ

3.1. Azerbaycan Ekonomisine Genel Bakış

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Azerbaycan'ın uzun süren politik ve ekonomik krizle yüz yüze kalması, ülkenin gelişim sürecini olumsuz etkiledi. Ermenistan'la süren on yıllık savaş toprakların % 20'nin işgali ile sonuçlanması¹⁰¹, Sovyetlerden kalma teknolojinin yeni üretim taleplerine cevap verememesi krizin temel nedenlerinden idi. Politik krizin çözülmesi, ekonomik alanda kazanılan başarılar – enflasyon oranının düşürülmesi, yapılan petrol kontratları, yabancı sermaye akını Azerbaycan'ın kısa bir sürede ekonomik istikrar kazanmasını sağladı. Özellikle petrol kontratları ülkenin kalkınmasında önemli rol oynadı. 20 Eylül 1994'de uzun süren prosedürlerden sonra uluslararası petrol konsorsiyumlarıyla petrol kontratı imzalandı. Anlaşmaya göre, Hazar denizinin Azerbaycan'a ait kısmındaki “Azeri”, “Çırak”, “Güneşli” kuyularındaki petrolü “Amoko”, “BP”, “Statoyl”, “LUKoyl”, “MakDermot”, “Penzoyl”, “Ramko”, “OİEC” ve “Unokal” gibi büyük konsorsiyumlar çıkaracaktı. Anlaşmanın şartlarına göre, yukarıda sıraladığımız petrol kuyularından 630 milyon ton petrol çıkarılacak ve yatırılan sermayenin miktarı 11,500,000,000 dolar olacaktı.¹⁰²

Sonraki yıllarda diğer petrol kuyularında da işleme başlanması ve ekonominin diğer alanlarında başarıların sürdürülmesi, ülkeni GSYİH'nın artış temposuna göre dünyada ön sıralara çıkardı. Ama tüm bu başarılarla beraber, olumsuz gelişmeler de zaman zaman ülkeyi zor durumlara sokmuştur. Tüm diğer geçiş ekonomisi ülkelerinde olduğu gibi, kayıtdışı ekonomi ve yolsuzluk Azerbaycan'ın en büyük sorunlarından. 1990'larda girişimcilikle ilgili yasal sınırlamalar, vergi oranlarının yüksek olması kayıtdışı ekonominin daha da büyümesine neden olmuştur. Gerek dünya bankasının, gerekse diğer örgütlerin araştırmalarına göre, son yıllarda Azerbaycan'da kayıtdışı

¹⁰¹ Ülkede üretilen buğdayın % 50'si, üzümün %75'i, et ve süt ürünlerinin %50'i bu topraklarda üretiliyordu (bak: Tural Abdullayev: “Azerbaycan Ekonomisinin Gerçekleri”, “NK Group” yayınevi, Moskova, 2006, s.15)

¹⁰² Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İşler İdaresi Kütüphanesi: “Asrın Anlaşması-10 yıl”, Bakü-2005, s.8

ekonomi GSMH'nın %65'i düzeyine yükselmiştir. Kayıtdışı ekonominin büyümesinin en büyük nedenlerinden biri de tabii ki yolsuzluktur. Son yıllar Azerbaycan vatandaşının yaşamının neredeyse her alanına girmiş olan yolsuzluk hükümetin mücadele girişimlerinde bulunduğu en önemli konudur. "2004-2006 yılları Yolsuzlukla Mücadele Hakkında Devlet Programı" hükümetin bu konuda ne kadar ciddi olduğunu ortaya koydu. Programın temel amacı yolsuzlukla mücadeleyi güçlendirmek, yolsuzlukla ilgili önlemlerin alınması ve vatandaşların bu konuda bilgilendirilmesiydi. Genellikle 1992-2003 yıllarında Azerbycan hükümeti 4 önemli problem üzerinde çalışmıştır:¹⁰³

1. Ülkenin sahip olduğu tüm yeraltı ve yerüstü zenginlikleri tam ve etkili bir şekilde kullanmak;
2. Ekonomik açıdan uygun fiyat politikasının belirlenmesi;
3. Hükümetin ve girişimcilerin faaliyetine tam uygun, mükemmel vergi ve kredi sisteminin hazırlanması;
4. Gıda ve çevre güvenliğinin sağlanması.

Yukarıda değindiğimiz eksikliklere bakmaksızın, ekonomide 2000 yılından başlayan büyüme temposu 2007-2008 yıllarında da devam etmiş, sosyal-ekonomik alanla ilgili projeler başarıyla gerçekleştirilmiştir. Dünya pazarlarında petrol fiyatlarının yükselmesi bir taraftan ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli rol oynasa da diğer bir taraftan, ithal olunan ürünlere bağımlı olan Azerbaycan ekonomisini enflasyon oranı açısından olumsuz etkilemiştir.

Devlet İstatistik Komitesinin bilgilerine göre, 2007 yılında ülkede üretilmiş GSYİH 25228.1 milyon manat olmuştur ki, bunun da 13320.4 milyon manatı (%52,8) petrol sektöründe, 11907.7 milyon manatı (%47,2) ise diğer sektörlerde üretilmiştir. 2006 yılı ile kıyaslandığında petrol sektöründe %71.5 artış gerçekleşmiştir. 2007 yılında GSYİH 2006 yılı ile kıyaslamada % 25.7 oranında artmıştır. Kişi başına GSYİH 2007 yılı için 2980.9 manat olmuştur.¹⁰⁴ GSMH ise, 2006 yılında 2005 yılı ile kıyaslamada

¹⁰³ Agil Aliyev, Ali Abbasov, Abulfaz Kasimov: " Bağımsız Azerbaycan Ekonomisinin Güncel Problemleri", Elmler Akademiyası, Bakü-2003, s.25

¹⁰⁴ <http://www.statuz.org>, " Azerbaycan Rakamlarda", erişim tarihi: 20.11.2008

%34,3 oranında artarak 14986,3 milyon manat, kişi başına GSMH ise, %33,6 oranında artarak 1776,4 milyon manat olmuştur.¹⁰⁵

Tablo15.
Azerbaycan'ın Temel Makroekonomik Göstergeleri

Yıllar	milyon manatla		Kişibaşına, manatla	
	GSYİH	GSMH	GSYİH	GSMH
1995	2133,8	1830,3	282,1	239,5
1996	2732,6	2430,9	357,5	314,6
1997	3158,3	2717,2	409,2	348,4
1998	3440,6	2893,1	441,5	367,3
1999	3775,1	3225,5	480,1	405,6
2000	4718,1	4043,5	595,1	504,4
2001	5315,6	4347,2	665,2	537,9
2002	6062,5	5105,9	752,9	627,2
2003	7146,5	6113,3	880,8	745,3
2004	8530,2	7114,8	1042	860,8
2005	12522,5	9849,9	1513,9	1180
2006	18746,2	14986,3	2241,1	1776,4
2007	25228,1	-	2980,9	-

Kaynak: “Azerbaycan Rakamlarda “, <http://www.azstat.org>, erişim tarihi:14.01.2009

Yukarıda söylediğimiz gibi, petrol ve gıda fiyatlarının yükselmesi 2008 yılında enflasyon oranını da etkilemiştir. Genellikle, son yıllarda petrol ihracının yükselmesi ve tekelliliğin giderek artması enflasyon oranlarını olumsuz etkilemiştir. 2005 yılında enflasyon oranı %5.4 iken, 2006 yılında bu rakam yaklaşık olarak iki defa artarak % 11.4 olmuştur (2000 yılında enflasyon oranı %2.2, 2001 yılında %1.5, 2002 yılında ise %2.8 olmuştur). 2005 yılında gıda fiyatları enflasyon oranını % 81.4, 2006 yılında ise %75.3 oranında etkilemiştir. 2007 yılından itibaren enflasyon oranında bayağı bir yükselme gözlemlenmektedir. Petrol fiyatlarının yükselmesi ile enflasyon oranı % 16.7'ye kadar yükselmiştir. 2008 yılında da bu rakamlar yükselmeye devam etmiş ve 2008 yılının

¹⁰⁵ “ Azerbaycan Rakamlarda”, <http://www.azstat.org>, erişim tarihi:14.01.2009

Kasım ayında enflasyon oranı % 21.4 olmuştur¹⁰⁶. Ama uluslararası örgütlere göre, Azerbaycan'da aslında gerçek enflasyon oranları % 25'in üzerindedir. Son zamanlar petrol fiyatlarının düşmesi enflasyon oranını da düşürebilir. Ama ülkede tekelliliğin hala güçlü olması bu düşüşün o kadar da fazla olmayacağını düşündürmektedir..

Azerbaycan hükümetinin çözmesi gereken en önemli konu tabii ki ülke ekonomisinin petrol sektöründe bağımlılığını azaltmaktır. Son yılların rakamları bu işin ne kadar zor olduğunu kanıtlıyor. 2006 yılında sanayi ürünleri içinde petrol ve doğal gaz ürünlerinin oranı %88.7 olduğu halde, 2007 yılında bu oran %89.3 olmuştur¹⁰⁷. Dünya pazarlarında petrol fiyatlarının yükselmesi ve aynı zamanda petrol üretiminin durmadan artması diğer sektörlerin de gelişmesini sağlayabilir. Petrol sektöründen kazanılan paraların diğer sektörlerle yatırılması, özelleştirmenin tam olarak sona ermesi özel sektörün gelişmesini sağlamış ve GSYİH'de sanayi ürünlerinin %77.7'i, tarım ürünlerinin % 100'ü üretilmiş,yük taşımalarının %66.7'i özel sektör tarafından yapılmıştır¹⁰⁸. 1990'lı yıllarda yalnız başkent – Baküde olan özel sektör yatırımları yapılırken, son yıllar bu yatırımlar eyaletlere doğru hareket etmeye başlamıştır. Hatta son yıllar yükselen enflasyon oranları ekonominin gelişim hızını zayıflatsa da özel sektörün gelişmesini durduramamıştır. Ama bu konuda çözülmesi gereken problemler devam etmektedir. Ekonomide önemli yeri olan ve sanayileşme çabalarında çok önemli katkıları olan küçük ve orta ölçekli işletmelerin çözülmesi gereken birçok sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar incelendiğinde, bu işletmelerin öncelikle sosyal, siyasal veya zor koşullar ile rekabet, teknolojik gelişim bölgesel farklılıklar gibi faktörlere bağlı olarak kendi kontrolleri dışında oluşan şartlardan fazlası ile etkilendiklerini görmek mümkündür. Sorunların bir kısmı ise, işletmelerin kendi özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle, bu işletmelerde, geleneksel kuralların ve babadan oğla geçen yönetim anlayışının hakim olduğu gözlenmekte olup örgütlenmede başarısızdırlar. Sermaye yapılarının yetersiz olması, üretim için uygun bir yerleşim alanına sahip olmamaları, finansman sağlanmasında, üretim ve pazarlama faaliyetlerinde etkili

¹⁰⁶ <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 29.12.2008

¹⁰⁷ <http://www.stataz.org>, erişim tarihi: 20.11.2008

¹⁰⁸ Azerbaycan Cumhuriyeti İktisadi İnkişaf Bakanlığı:” Azerbaycan Ekonomisinin Gelişim Dinamiği”, 2007, s.10

olmamaları da, gelişmelerini etkileyen faktörler olarak sayılabilir. Yönetim sorunları, küçük ve orta ölçekli işletmelerde, işletme yönetiminin bilgi, tecrübe ve eğitim yetersizlikleri bulunmakta ve bütün işletme fonksiyonları bir veya birkaç kişi tarafından yerine getirilmektedir. Bu durum işletmenin yönetim fonksiyonunun yerine getirilmesinde sakıncalar ortaya çıkarmaktadır. Özellikle işletmedeki bütün fonksiyonların tek kişi tarafından yerine getirilmeye çalışılması, bu işletmelerin değişen Pazar ve ekonomik şartlarda işletme yöneticisinin işini zorlaştırmaktadır. Küçük ve orta işletmelerin önemli sorunlarından birisi de üretim ile ilgilidir. Her şeyden önce küçük ve orta ölçekli işletmelerin hammadde bulma konusunda ciddi sorunlar vardır. Özellikle bu işletmelerdeki finans zorluğu, ucuz ve kaliteli hammadde teminini kısıtlamakta ve bu durum sonucu bu işletmelerde üretim düşük olmakta ve ürünlerin kalitesi etkilenmektedir. Bu etkilenme sonucu ürettiği ürünü pazarlayamayan kar sağlayamayan küçük ve orta ölçekli işletmeler hammadde piyasasına giremeyecek veya hammadde alamayacak ve böylece üretim tekrar düşecektir.¹⁰⁹

Bağımsızlık kazandıktan sonra, ülkede yürütülen bütçe politikası kısa bir sürede bütçe ile ilgili reformların gelişmesini, bu alanla ilgili hukuki yapının oluşmasını ve bütçe gelirlerinin artmasını sağladı. 1995-2005 yıllarında devlet bütçesinin gelirleri 316,9 milyon manatdan 2055,2 milyon manata kadar artmıştır. Bütçe harcamalarının büyük bir kısmı ise, sosyal alanlara yapılmıştır. Devlet bütçesinden sosyal alanlara harcamalar %55-65 olmuştur.¹¹⁰ 2007 yılında ise bütçe gelirleri 6006.6 milyon manat, bütçe harcamaları 6059.5 milyon manat olmuştur. Bütçe harcamalarının 1670.3 milyon manatı sosyal alanlara, 2350.1 milyon manatı ise ekonomiye yatırılmıştır. 2007 yılında bütçe gelirlerinin artmasının temel nedeni vergi ve gümrük ödemelerinin artması ve petrol ihracatının yükselmesi olmuştur. Devlet bütçesinin % 75'i vergiler, %13.8'i ise gümrük ödemelerinden oluşmuştur.¹¹¹ 1995 yılından itibaren devlet bütçesinin temel göstergelerini aşağıdaki tabloda görebiliriz:

---

¹⁰⁹ Sönmez Ötken ve Asiman Guliyev: "Azerbaycan'daki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Gelişme Stratejileri ve Etkileri", Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinde Piyasa Ekonomisine Geçit: Uğurlar, Problemler ve Perspektifler, makaleler derlemesi, 02.05.2007, Baku

¹¹⁰ Tural Abdullayev: "Azerbaycan Ekonomisinin Gerçekleri", "NK Group" yayınevi, Moskova, 2006, s.123

¹¹¹ <http://www.statag.org>, erişim tarihi: 20.11.2008

Tablo 16.

Azerbaycan'ın Devlet Bütçesinin Temel Göstergeleri

Yıl	Bütçe Gelirleri (milyon manta)	GSYİH'de Oranı (%)	Bütçe Harcamaları (milyon manat)	GSYİH'de Oranı (%)	Bütçe Açığı(-) Fazla (+)	GSYİH'de Oranı (%)
1995	415,6	19,50	428,4	20,1	-12,8	0,6
1996	498	18,20	481,9	17,6	16,1	0,6
1997	513	16,2	588,7	18,6	-75,7	2,4
1998	465,5	13,5	528,3	15,4	-62,8	1,8
1999	549,7	14,6	641,5	17	-91,8	2,4
2000	715,5	15,2	763,8	16,2	-48,3	1
2001	783,8	14,7	806,6	15,2	-22,8	0,5
2002	910,2	15	931,7	15,4	-21,5	0,4
2003	1225,5	17,1	1234	17,3	-8,5	0,2
2004	1481,2	17,4	1501	17,6	-19,8	0,2
2005	2055,2	17,3	2140,7	18	-85,5	0,7
2006	3881,2	21,9	3789,7	21,4	91,5	0,5
2007	6006,6	23,8	6059,5	24	-52,9	0,2

Kaynak:“Devlet Bütçesinin Temel Göstergeleri”, <http://www.nba.az>, erişim tarihi:
02.01.2009

Tablodan görüldüğü gibi, 2000 yılından itibaren hem bütçe gelirleri hem de bütçe artmış ve sonuç olarak 2007 yılında bütçe gelirlerinin GSYİH’de oranı %23,8, bütçe harcamalarının GSYİH’de oranı ise, %24 olmuştur.1996 yılından itibaren ilk defa 2006 yılında bütçede fazla oluşmuş ama 2007 yılında yine de bütçe açığı artarak 52,9 milyon manat olmuştur. Bütçe açığının GSYİH’de oranı ise azalarak %0.2 olmuştur.

Petrol sanayisinin etkisiyle, son yıllarda yüksek tempoyla gelişen Azerbycan ekonomisine yatırılan yabancı sermayeler de durmadan artmaktadır. 2000 yılında ülke ekonomisine 927 milyon dolar yabancı sermaye girmişken, 2005 yılında bu rakam 4893.2 milyon dolar, 2007 yılında ise 6674.3 milyon dolar olmuştur.¹¹²

¹¹² Azerbaycan İstatistik Komitesi: “ 2007 Yılı Raporu”, s.6, <http://www.azstat.org>, erişim tarihi:
19.12.2008.

Son yıllarda petrol sanayisinin gelişme trendine girmesi Azerbaycan'ın dış ticaretde de ilerleme kaydetmesini sağlamıştır:

Tablo 17.
Azerbaycan'ın Dış Ticareti (bin dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Ticaret Bilançosu
1995	612.343,00	985.432,00	-373.089,00
1996	643.669,00	1.337.583,00	-693.914,00
1997	808.257,00	1.375.164,00	-566.907,00
1998	677.751,00	1.723.903,00	-1.046.152,00
1999	1.025.231,00	1.433.392,00	-408.161,00
2000	1.858.335,00	1.539.005,00	319.330,00
2001	2.078.931,00	1.465.064,00	613.867,00
2002	2.304.893,00	1.823.341,00	481.552,00
2003	2.624.513,00	2.722.704,00	-98.191,00
2004	3.742.982,00	3.581.685,00	161.297,00
2005	7.648.962,00	4.349.857,00	3.299.105,00
2006	13.014.633,00	5.269.338,00	7.745.295,00
2007	21.269.317,00	6.045.019,00	15.224.298,00

Kaynak:“ Azerbaycan Cumhuriyetinin Dış Ticareti”, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 02..01.2009

Tablodan da görüldüğü gibi, 2000 yılından itibaren Azerbaycan'ın ihracatı önemli bir derecede artmıştır. 1995-1999 ve 2003 yıllarında dış ticaret bilançosunda ithalat ihracattan fazla iken 2004 yılından itibaren petrol sanayisinin etkisiyle bilançoda fazla oluşmuştur. 2007 senesinde ihracat ve ithalatın yapısı şöyle oluşmuştur:

Tablo 18.**Azerbaycan'ın İhracat ve İthalatının Yapısı (milyon dolar)**

	2004 yılı		2005 yılı		2006 yılı		2007 yılı	
	Tutar	Oranla %	Tutar	Oranla %	Tutar	Oranla %	Tutar	Oranla %
Toplam İhraç	3743	100	7649	100	13014,6	100	21269,3	100
1.Yakıt-Hammadde	3378,4	90,3	6974,7	91,2	12487,3	96	20429,6	96
- Petrol Ürünleri	3096,5	82,7	6618,4	86,5	11988,9	92,2	20039,4	94,2
- Diğer Hammadde	281,9	7,6	356,3	4,7	488,4	3,8	390,2	1,8
2. Makine ve Techizat	184,9	4,9	303	4	148,4	1,1	207,1	1
3. Tüketim Ürünleri	173,8	4,6	349,9	4,5	356,1	2,7	556,1	2,6
4. Diğer Ürünler	5,9	0,2	21,04	0,3	22,8	0,2	76,5	0,4
- Doğal Gaz	-	-	-	-	3,2	-	65,7	0,3
Toplam İthal	3581,7	100	4349,9	100	5269,3	100	6045	100
1. Tüketim Ürünleri	1203	33,6	1438,3	33,1	1860,8	35,3	2525,6	41,9
- Gıda Ürünleri	537,7	15	555,3	12,8	651,4	12,4	831,3	13,7
- Diğer Ürünler	665,3	18,6	883	20,3	1209,4	22,9	1704,3	28,2
2. Yatırım Ürünleri	1726,7	48,2	1669,7	38,4	1319,9	25,1	1063,6	17,6
- Uluslar arası Petrol-Doğalgaz Konsorsiyumları	1624,2	45,3	1578	36,3	1071,4	20,4	872	14,4
- Diğer Ürünler	102,5	2,9	91,7	2,1	248,5	4,7	191,6	3,2
3. Diğer Ürünler	652	18,2	1241,9	28,5	2088,6	39,6	2445,8	40,5
- Doğalgaz	252,6	7,1	277,2	6,4	-	-	-	-

Kaynak:“ 2005 Yıllık Raporu ”, s.34, “ 2007 Yıllık Raporu “, s.30, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 10.01.2009

Tablodan da görüldüğü gibi, 2007 yılında ihracat 2006 yılı ile kıyaslamada % 63 artarak 21,3 milyar dolar olmuştur. 2007 yılında ihraç olunan petrol ürünleri %67 artarak 20 milyar dolar, diğer ürünler ise 2006 yılı ile kıyaslamada %15 artarak 1164,2 milyar dolar olmuştur. 2007 yılında ithal olunan tüketim ürünlerinin toplam değerinin artış hızı

%36,3 olmuştur. Eğer 2006 yılına kadar Azerbaycan doğalgaz ithal ediyor iken, 2006 yılından itibaren ülkenin doğalgaz ihtiyaçları yerli kaynaklarla karşılanmaktadır.

Dış ticaretde petrol ihracatının önemini Azerbaycan'ın Dış Ödemeler Dengesinde de görebiliriz:

Tablo 19.
Azerbaycan'ın Dış Ödemeler Dengesi (milyon dolar)

	2005 1.dönem	2005 2.dönem	2005 3.dönem	2005 4.dönem	2007 3.dönem	2007 4.dönem	2007	2008 1.dönem	2008 2.dönem	2008 3.dönem
Cari İşlemler	-542	-136	262	583	1898	3124	9019	3683	6029	5083
-Dış Ticaret Bilançosu	7	688	989	1615	3507	5069	15224	5816	8202	6279
- İhracat	1124	1697	2205	2623	5063	6955	21269	7237	9996	9010
- Petrol-Doğalgaz Sektörü	1000	1496	2032	2355	4832	6680	20190	6978	9581	8573
- Diğer Sektörler	124	201	173	268	231	275	1079	259	415	437
- İthalat	-1117	-1009	-1216	-1008	-1556	-1886	-6045	-1421	-1794	-2281
- Petrol-Doğalgaz Sektörü	-768	-411	-448	-269	-367	-336	-1292	-196	-255	-307
- Diğer Sektörler	-349	-568	-768	-739	-1189	-1550	-4753	-1225	-1539	-1974
- Hizmetler Bilançosu	-410	-596	-433	-532	-534	-551	-2131	-508	-591	-686
- Petrol-Doğalgaz Sektörü	-322	-503	-352	-481	-504	-482	-1967	-537	-516	-509
- Diğer Sektörler	-88	-93	-81	-51	-30	-69	-164	29	-75	-177
Ulaşım	-52	-26	-43	-18	4	28	56	58	2	20
İnşaat	-272	-483	-317	-417	-383	-354	-1425	-378	-343	-324
- Getiri	-233	-329	447	-636	-1389	-1676	-5079	-1857	-1847	-1216
- Varlıklar	43	57	51	52	91	97	331	101	71	137
- Yükümlülükler	-276	-386	-498	-688	-1480	-1773	-5410	-1958	-1918	1353
- Cari Transferler	94	101	153	136	314	282	1005	232	265	256
Sermaye Hesabı	500	350	-15	-394	-1114	-2360	-6121	-1923	-1740	-320
- Net Sermaye	301	287	-89	-40	-779	-1956	-5103	-1177	232	269
- Sermaye İthalı	939	1117	1031	1388	1179	1115	4291	1006	1053	900
- Sermaye İhracı	-306	-220	-256	-438	161	-73	-286	-158	-38	-81
- Geri Ödenilen Sermaye	-332	-610	-864	-990	-2119	-2998	-9108	-2025	-783	-550
- Petrol Bonusu	0	0	1	0	5	22	68	0	0	3
- Portfel ve Diğer Sermayeler	199	63	73	-354	-340	-426	-1086	-746	-1972	-592
Rezervlerdeki Değişiklikler (+ artış, - azalma)	42	-214	-247	-189	-784	-764	-2898	-1760	-4289	-4763
Bilanço	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak:“ Dış Ödemeler Dengesi”, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 02.01.2009.

Tablodan da görüldüğü gibi, Azerbaycan'ın ihracatında petrol ve doğalgaz sektörü önemli yere sahiptir ve bu durum giderek de güçlenmektedir. 2005 yılının 4.döneminde petrol ve doğalgaz ihracı tüm ihracatın % 90 oranında iken, 2007 yılı ve 2008 yılının 3.döneminde bu oran % 95 oranında olmuştur. Son yıllarda sermaye ithalında da olumlu gelişmeler gözlemlenmektedir.2008 yılının 3.döneminde 900 milyon dolar sermaye ithal edilmiş ve şu ana kadar yatırılmış sermayenin 550 milyon doları geri ödenilmiştir. Rezerv hesaplarında son yıllar gözlemlenen azalma devam etmiş ve 2008 yılının 3.döneminde 4763 milyon dolar azalmıştır.

Sovyetler dağıldıktan sonra bir çok işyerlerinin kapatılması, Ermenistanın başlattığı savaş ve yaşanan ekonomik krizler ülkenin istihdam düzeyini de etkilemiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı bir milyondan fazla kişi iş bulmak amacıyla ülkeyi terk etmiştir.1990'lı yıllarda ülke nüfusunun neredeyse yarısının işsiz olduğu bir durumda hayata geçirilen ekonomik reformlar, işsizlikle mücadele programları işsizliği önemli bir derecede azaltmıştır. İstatistik Komitesinin 2007 yılına olan bilgilerine göre, ülke nüfusunun %6.5'i, yani 281102 kişi işsizdir. 2003 yılında bu oran %9.7, 2005 yılında ise %7.6 olmuştur.¹¹³

Genellikle son yıllar Azerbaycan gelişen ekonomik durumu olumlu değerlendirmek gerekiyor. Yürütülen ekonomik politika, ekonomik reformların derinleşmesini, mevcut potansiyelin güçlenmesini sağlamakla sosyal-ekonomik gelişmenin devamlılığına ulaşmayı amaçlıyor. Bu politika son yıllar aşağıdaki hedeflere ulaşılmasını sağlamıştır:

- Makro ekonomik istikrarın ve dinamik ekonomik gelişmenin sağlanması;
- Ekonominin ayrı ayrı alanlarının potansiyelini güçlendirmekle milli ekonominin rakabet kapasitesinin yükseltilmesi;
- İlimli sermaye ortamının oluşturmakla ülkeye yatırılan yabancı sermayenin artırılması ve bu sermayenin ekonominin ayrı ayrı alanlarına yatırılmasının sağlanması;

---

¹¹³ <http://www.azstat.org>, erişim tarihi: 28.12.2007

- 500 bin işçi kapasitesi olan işletmelerin hizmete sunulması ve işsizliğin önemli bir düzeyde azaltılması;
- Özelleştirmenin sona ermesi ile özel sektörün gelişiminin sağlanması;
- Ülke nüfusunun sosyal durumunun iyileştirilmesi ve nüfusun düşük gelir düzeyli kısmının sosyal güvenliğinin güçlendirilmesi;
- Milli ekonominin dünya ekonomisine entegrasyonunun sağlanması.

Son yıllar yukarıda söylediğimiz hedeflere ulaşılmasının temel nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Petrol üretiminin sürekli artması;
2. Petrol ve petrol ürünleri ihracatının artması ve dünya piyasalarında petrol fiyatlarının yükselmesi;
3. Hükümetin özel programları ile girişimciliğin gelişmesinin hız kazanması;

Küreselleşme ve onun sonuçları tüm ülkelerde sosyal-ekonomik gelişmenin devamlılığını önemli bir derecede etkilemektedir. Bunun için de son yıllar ekonomik gelişmenin devamlılığını sağlamak amacıyla Azerbaycan ekonomisinin dünya piyasalarında önemli bir yer tutması ve dünya ekonomisine hızlı bir şekilde entegrasyonun sağlanması gerekmektedir. Ama bu süreçte ülkenin sosyal-ekonomik güvenliğinin sağlanması da çok önemlidir.

1994 yılından itibaren ülkeye yatırılan yabancı sermayeler ve bunun etkisiyle gelişmekte olan petrol sanayisi Azerbaycan'ı petrol ve petrol ürünleri ihraç eden ülkeler içerisinde ilk sıralara çıkarmıştır. Ama bundan sonra en önemlisi diğer sektörlerin de dünya piyasalarında ön sıralara çıkacak kadar gelişmesini sağlamaktır. Bunun için en önemli olanı dengeli ekonomik gelişmenin sağlanmasıdır. Dengeli ekonomik gelişmeyi sağlamak için, ekonominin tüm alanlarında devletin rolünü minimuma indirmek ve özel sektörü uluslararası deneyimi dikkate alarak daha da geliştirmek ve en önemlisi ülke ekonomisinin petrol sektöründe bağımlılığını azaltmaktır. Öyle bir ekonomik model

kurulmalıdır ki, bir taraftan üretim ve hizmet sektörlerinin, diğer bir taraftan ise petrol ve petrol dışı sektörlerin optimal birleşimi sağlansın. Dünya deneyiminden yararlanarak petrol dışı ekonominin dengeli gelişmesini ve onun ihrac potansiyelinin artırılmasını sağlamak gerekmektedir.

Petrol ihracından elde edilen paraların petrol dışı ekonomiye yatırılması çabalarının diğer bir nedeni Azerbaycan'ının petrol rezervlerinin 2025 yılına kadar tükeneceği beklentisidir. Şu anda Suudi Arabistan Azerbaycan'la kıyaslamada 45, İran 25, Kuveyt ise 17 kat fazla petrol rezervlerine sahiptir. Suudi Arabistanın petrol rezervleri 2095 yılında, Kuveyt'inki ie 2135 yılında tükenecektir.¹¹⁴

Dengeli ekonomik gelişmenin sağlanmasının en önemli yollarından biri de ülkenin tüm eyaletlerinde ekonomik gelişmenin sağlanmasıdır. 2003 yılında cumhurbaşkanı tarafından imzalanmış “ Eyaletlerin İnkişaf Programı” da bunu hedeflemektedir. 2013 yılına kadar tüm eyaletlerde sosyal ve ekonomik farklar kalkmalı, nüfusun refah düzeyi iyileşmeli ve tüm eyaletlerin orta ekonomik göstergeleri başkentin ekonomik göstergelerine yaklaşmalıdır.

Gelecek yıllarda makro ekonomik politikanın temel amacı, elde edilmiş makro ekonomik istikrarın korunması ve sosyal ekonomik gelişmenin desteklenmesi olmalıdır. Elde edilmiş makro ekonomik istikrarın gelecekte de korunması amacıyla menkul kıymetler piyasası geliştirilmeli, maliye özellikle de bütçe politikası daha da güçlendirilmelidir. Aynı zamanda ülke ekonomisinde liberizasyon sürecinin devam ettirilmesi, küçük ve orta girişimcilerin hakları daha da genişletilmeli, tekelliliğe karşı daha sıkı önlemler alınmalı, sağlam rakabet ortamının oluşturulması çok önemlidir.

Şu anda dünyadaki küreselleşme süreci ve Azerbaycan'ın doğal olarak bu süreçte yer alması, milli ekonominin gelişim stratejisinde bazı faktörlerin dikkate alınmasını zorunlu kılıyor. Azerbaycan'ın dünya ekonomisine entegrasyonunun hızlanması, bir çok uluslararası anlaşmalara katılmak, yurtdışı ticaretin serbestleştirmek yükümlülüğünü

---

¹¹⁴ Mövlud Cavadov, s.795

yerine getirerek Dünya Ticaret Örgütüne üye olmaya hazırlanması, bununla da milli ekonominin açıklık düzeyinin yükselmeye devam etmesi ülkede üretim sektörlerinin rakabet düzeyinin artırılmasının, onların uluslararası standartlara uygun yapılandırılmışının önemini artırmıştır. Petrol ihracı sonucu, ülkeye büyük miktarlarda dövizin girmesi milli ekonomide “hollanda sendromu”nun özelliklerini yansıtıyor ki, bu da yerli üretim alanlarının rakabet düzeyini daha da zayıflatıyor. Buna göre de diğer ülkelerden farklı olarak Azerbaycan’da yerli üretim ve hizmet alanlarının rakabet düzeyinin artırılmasına önem verilmelidir.¹¹⁵

3.2. Azerbaycan’da Bankacılığın Oluşumu

Azerbaycan’da bankacılık sisteminin oluşumu, Rusya’nın Azerbaycan’ı işgal etmesiyle aynı ana denk geldi. 1860’da Rusya Devlet Bankasının kurulmasıyla Azerbaycan’da da bankacılığın oluşumu için olumlu koşullar yarandı. 1861’de Rusya Devlet Bankasının Azerbaycan’da genel şubesi açıldı. Şubenin amacı kredi sisteminin gelişimini hızlandırmaktı. Devlet Bankasının Bakü şubesi hem menkul kıymetler, hem de krediyle ilgili operasyonlar yapıyordu. Bu zamanlarda tüm Rusya’da ödeme aracı olarak artık “ruble” adlanan devletin bastığı para kullanılmaya başlanmıştı.¹¹⁶

19.yüzyılda gelişen petrol sanayisinin etkisiyle, bankacılık sistemi de gelişmiş ve sonuç olarak Azerbaycan Kafkasya’da en gelişmiş bankacılık sistemine sahip olmuştur. Nobel kardeşlerinin gerçekleştirmiş oldukları petrol projelerine 15 yerli ve yabancı banka katılmıştı. Bu tarihlerde Azerbaycan’da bankacılık sistemi, ticari bankaların 28 şubesi, 7 ipotek bankası, 8 karşılıklı kredi cemiyeti, 5 banka idaresi, 135 küçük kredi idaresi olmakla yaklaşık olarak 200 kredi idaresini birleştiriyordu.¹¹⁷

---

¹¹⁵Mövlud Cavadov: “Küreselleşme Sürecinde Azerbaycand’a Petrol Paralarının Yönetilmesinin Önemi”, Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinde Piyasa Ekonomisine Geçit: Uğurlar, Problemler ve Perspektifler, makaleler toplusu, 2.hisse, 02.05.2007, Bakü, s.792

¹¹⁶ <http://www.gateway.az>, erişim tarihi:10.01.2009

¹¹⁷ <http://www.gateway.az>, erişim tarihi:10.01.2009

1917 yılında Rusya’da gerçekleşen Şubat Devrim’iyle hakimiyet değişse de “ruble” yine de ödeme aracı olarak kalıyordu. 1917 Ekim’inde gerçekleşen başka bir devrim sonucu hakimiyete Bolşeviklerin gelişiyle Rusya’nın geçici olarak zayıflaması Azerbaycan’ın bağımsızlık kazanması şansını yükseltiyordu. Bu tarihlerde ekonominin paraya olan talebinin artması, 1918 yılından itibaren özel olarak Azerbaycan’da kullanılabilen “Bakü bonoları” olarak adlandırılan bonoların basılmasıyla sonuçlandı.

1918 yılı 28 Mayıs’ta Azerbaycan bağımsızlığını ilan ederek, İslam dünyasında ilk cumhuriyeti – Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’ni kurdu. Bağımsızlığının ilk dönemlerinde hala Rusya paraları ve Bakü bonoları ödeme aracı olarak kullanılıyordu. Aynı anda Rusya Devlet Bankasının Bakü şubesi faaliyetini devam ettiriyordu. Ama 1919 yılı 7 Mart tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti hükümetinin kararıyla Azerbaycan Merkez Bankasının kurulması için, Maliye Bakanlığını yetkilendirildi. 30 Eylül tarihinde Merkez Bankasının resmen faaliyete başladı. Kasım ayından itibaren, Cumhuriyetin diğer şehirlerinde de Merkez Bankasının şubeleri açıldı.

Azerbaycan Merkez Bankasının temel amacı ticaret, sanayi ve tarım sektörüne yardım etmek, ülkenin para sistemini geliştirmektir. Merkez Bankasının başlangıç sermayesi 50.000.000 ruble olarak belirlenmişti. Her yıl bu sermayenin yıllık getirinin % 10’u kadar artırılması düşünülüyordu. Yedek sermayenin ise 10.000.000 ruble olana kadar yıllık getirinin %20’i kadar bir tutardan oluşturulması planlanıyordu. Bu sermaye oluşturulduktan sonra ise bu tutar %10’a kadar azaltılmalıydı. Yedek sermaye bankada operasyonlar sonucu oluşabilecek zararları telafi etmek için düşünülüyordu. Eğer yedek sermaye yetmezse başlangıç sermaye kullanılmıyordu. Aynı zamanda başlangıç sermayesinde oluşan eksikliği devlet bütçesi ödemeliydi. Bankanın diğer masraflarını ödemek içinse özel rezerv fonunun kurulması düşünülüyordu. Bu fon yıllık getirinin %5’i kadar bir tutardan oluşturulmalıydı.¹¹⁸

“Bankalar bankası” olan Azerbaycan Merkez Bankası ülkedeki tüm bankaların faaliyetini kontrol etmek yetkisine sahipti. Para basmak yetkisi de Merkez Bankasına

¹¹⁸ <http://www.gateway.az>, erişim tarihi:10.01.2009

aitti. Bağımsızlık yıllarında Azerbaycan'da 2 milyar 345 milyon ruble tutarında para basılmıştı. Aynı zamanda para-kredi sistemi de geliyordu. Artık 1919 yılında Azerbaycan'da vatandaşların tasarruflarını toplayan "Mevduat kasaları" kuruldu. Mevduatlara göre yıllık faiz oranı %3.6'ydı. Tarım sektörünün krediyle ipotek bankaları ve kredi-mevduat birlikleri (1919 yılı 1 Ekim tarihinden faaliyet gösteriyordu) temin ediyordu.¹¹⁹

3.2.1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Döneminde Bankacılık Sistemi

1920 yılı 28 Nisan tarihinde Bolşevik Rusya'sı Azerbaycan'ı yeniden işgal ettiğinden, mevcut para-kredi sistemi ortadan kaldırıldı. Azerbaycan Merkez Bankasının ismi değiştirilerek Azerbaycan Halk Bankası yapıldı. Tüm kredi kurumları Azerbaycan İnkılap Komitesinin 1920 yılı 9 Haziran kararıyla Halk Bankasına devredildi. Komitenin 2 Ağustos tarihli diğer kararıyla Halk Bankası ve ona devredilmiş tüm kredi kurumlarının 1920 yılı 28 Nisan tarihine kadar olan tüm borçları iptal edildi.¹²⁰

1923 yılında SSCB Devlet Bankası kuruldu. Azerbaycan da SSCB'nin üyesi olduğundan bankanın bir şubesi de Bakü'de açıldı. Aslında Devlet Bankası 1921 yılında kurulmuş ve Rusya Devlet Bankası adıyla faaliyet göstermekteydi. Bankanın temel amacı gelişmekte olan tarım, sanayi ve ticareti krediyle teçhiz etmektir. Banka sanayi ve ticari işletmelere kredi sağlamak yetkisine sahipti. 1921 yılı Kasım ayında dövizlerle ilgili işlem yapmak yetkisi Devlet Bankasına verildi. Diğer bir taraftan tüm dövizlere kur belirlemek, borsada dövizle alınıp satılan altın, gümüş, çek ve bonolarla ilgili anlaşmaları kontrol etmek yetkisi de Devlet Bankasına verilmişti.¹²¹

---

¹¹⁹ <http://www.gateway.az>, erişim tarihi:10.01.2009

¹²⁰ "Банковская система Советского Союза (Sovyetler Birliğinin Bankacılık Sistemi)", s.2, <http://www.referat.su>, erişim tarihi:15.01.2009

¹²¹ "Банковская система Советского Союза (Sovyetler Birliğinin Bankacılık Sistemi)", s.2, <http://www.referat.su>, erişim tarihi:15.01.2009

1922 yılı 11 Ekim’de Devlet Bankasına “Çervon” çıkarma yetkisi verildi ve banka para çıkarma merkezine dönüştü. Para çıkarma kararından sonra para reformu başladı ki, bu da hiperenflasyonu durdurdu. 1924 yılında para reformu bitti ve yeni çıkarılan para birimi- “ruble” “çervon”larla değiştirildi.

1920’lerin sonunda SSCB Devlet bankasının fonksiyonları tamamen değişti. Bunun nedeni, Devlet Bankasının hızla gelişen sanayinin gereksinim duyduğu büyük miktarlarda krediyi sağlayamamasıydı. Mevduatların kredi ihtiyacını karşılayamaması ve küresel krizin etkileri durumu daha da ciddileştiriyordu. Buna göre de sanayileşme süreci ilave para çıkarılma yolu ile devam ediyordu.¹²²

1930’ların başlangıcında SSCB’de finans sistemini geliştirmek amacıyla bir sıra reformlar hayata geçirildi. 1930-1932 yıllarında kredi reformu hayata geçirildi ki, bununla da para-kredi merkezleştirilmiş ve planlı bir şekilde kontrol etmek mümkün olmuştur.1931 yılında Devlet Bankasına kısa dönemli kredi vermek yetkisi verildi. 1932 yılında ise Devlet Bankası ile diğer bankalar (Prombank, Selhozbank, Vsekokbank, Çekombank) arasında sınırlar belirlendi. Sonuç olarak Devlet Bankası ticari fonksiyonunu yitirdi.¹²³

2.Dünya Savaşının başlamasıyla Devlet Bankası bütçe açığını kapatmak amacıyla para çıkarmaya başladı ki, bu da enflasyonu yükseltti. Savaş bittikten sonra, 1947 yılında hayata geçirilen para reformu ile eski paralar yeni çıkarılan paralarla 10:1 oranında değiştirildi.. 1950 yılında ise, Sovyet rublesinin altınla olan değeri 0,222168 gram olarak belirlendi. 1959 yılında kredi reformu sonucu Selhozbank ve Çekombankın bazı yetkileri Devlet Bankasına devredildi ve Devlet Bankası uzun dönemli kredilendirme planlarını düzenlemeye başladı.1961 yılında ise, yeni paralar eski paralarla 1:10 oranında değiştirildi. Aynı zamanda “ruble”nin altınla değeri 0,987412 gram olarak belirlendi.¹²⁴

---

¹²² <http://www.vcp.ru/bbl/history>, erişim tarihi: 14.01.2009

¹²³ “Государственный банк СССР(SSCB Devlet Bankası)”, s.2, <http://www.bse.sci-lib.com>, erişim tarihi: 15.01.2009

¹²⁴ “Государственный банк СССР(SSCB Devlet Bankası)”, s.1, <http://www.bse.sci-lib.com>, erişim tarihi: 15.01.2009

1970’li yıllarda Devlet Bankası dünyanın en büyük bankasıydı. 978 bin işletmeye hizmet veren bankanın 4135 şubesi vardı. Bankanın müşterileri tarafından bankada 4,2 milyon hesap türü açılmıştı.1970 yılında 934 milyar ruble kısa dönem kredisi,3 milyar ruble uzun dönem kredisi verilmişti.¹²⁵

1987 yılında kredi sisteminin geliştirilmesi sonucu 4 yeni banka – Vneşekonombank, Promstroybank, Jilsoçbank ve Sberbank kuruldu. Bununla da Devlet Bankası ülkenin “bankalar bankası” rolünü üstlendi. 1990 yılında Sberbank Devlet Bankasına devredildi.¹²⁶

3.2.2. Bağımsızlık Kazandıktan Sonra, Azerbaycan’ın Bankacılık Sisteminin Yapısı.

Sovyetler birliği dağıldıktan sonra, bağımsızlık kazanan Azerbaycan’da kurulması gereken bankacılık sisteminin hiçbir hukuki esası olmadığından, ülkede yüzlerce küçük bankalar kurulmuştu. Sermaye yeterliliği belirsiz olmayan, vatandaşlardan yüksek faiz oranıyla mevduat kabul eden bu bankaları kontrol edecek hiçbir mekanizma bulunmadığından, söz konusu bankalar faaliyetlerini yalnız birkaç ay sürdürerek kapanmak zorunda kalıyorlardı. Bu durum mevduatları Sovyet bankalarında batan vatandaşların bankalara zaten sarsılmış olan güveni daha da sarsılıyordu. Söz konusu güvensizliğin daha da artması savaş durumunda olan ülkenin ekonomisini mahvedebilirdi. Bunun için de, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanınının 1992 yılı 11 Şubat tarihli “Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Bankasının Kurulması Hakkında” kararıyla SSCB Sanayi-İnşaat ve SSCB Tarım-Sanayi Bankaları birleştirilerek Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Bankası kurulmuştur.

---

¹²⁵ “Государственный банк СССР(SSCB Devlet Bankası)”, s.1, <http://www.bse.sci-lib.com>, erişim tarihi:15.01.2009

¹²⁶ <http://www.vcp.ru/bbl/history>, erişim tarihi: 14.01.2009

1992 yılı 7 Ağustos tarihinde “Azerbaycan Cumhuriyetinde Bankalar ve Bankacılık Faaliyeti Hakkında” ve “Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Bankası Hakkında” Azerbaycan Cumhuriyetinin kanunları kabul edilmiştir. Ayrıca para basmak, merkez bankası fonksiyonlarını yerine getirmek ve bankalar üzerindeki kontrol yetkisi Milli Bankaya verilmiştir.

1992 yılı 15 Ağustos tarihinde ilk defa ödeme aracı olarak manat basılsa da, devriyede hala ruble bulunmaktaydı. Yalnız 1994 yılı 1 Ocak tarihinden itibaren, ruble devriyeden kaldırıldı ve ödeme aracı olarak bir tek manat kullanılmaya başlandı.

Milli Bankanın kurulması, manatın devriyeye girmesi, ülkeye giren yabancı sermaye bankacılık sistemini tabi ki olumlu etkiledi. 10 Haziran 1996 ve 10 Aralık 2004 tarihli “ Milli Banka Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu” ve 14 Haziran 1996 ve 16 Ocak 2004 tarihli “ Bankalar Kanunu” Azerbaycan bankacılık sisteminin daha da gelişmesini ve dünya bankacılık sistemine entegrasyonunu sağlamıştır.

2000-2007 yıllarında Azerbaycan’ın bankacılık sistemi dünya piyasalarındaki istikrarsızlığa rağmen, gelişme trendi çizmiştir. Bunun da temel nedeni ülke ekonomisinin durmadan gelişmesi ve bankacılık hizmetlerine olan talebin artmasıdır. Verilen banka kredilerinin artması, bankaların vatandaşlara yeni hizmetlerin sunması dediklerimizi kanıtıyor. 2007 yılında bankacılık sektörünün varlıkları %78, verilen krediler ise %98 artmıştır. Banka varlıklarının GSYİH’ya oranı %21’den %26.7’ye kadar yükselmiştir. 2007 yılında bankaların toplam sermayesi %93 artarak 1009 milyon manat, verilen krediler ise 4554 milyon manat, mevduatlar ise, %79 artarak 1486.4 milyon manat olmuştur. 2007 yılında özel bankalar kamu bankaları ile kıyaslamada banka hizmetleri pazarında daha aktif olmuşlar. Kamu bankalarının varlıklar üzere oranı %51’den %42.4’e kadar, mevduatlar üzere oranı ise %60.7’den %51.6’ya kadar azalmıştır.¹²⁷

---

¹²⁷ “Azerbaycan Respublikası Milli Bankı: Yıllık Rapor – 2007”, s.62, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 05.11.2008.

Tablo 20.
Azerbaycan Bankacılık Sistemi İle İlgili Göstergeler (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bankaların Sayısı	59	53	46	46	44	44	44	46
- Kamu Bankaları	3	2	2	2	2	2	2	2
- Özel Bankalar	56	51	44	44	42	42	42	44
- Yabancı Sermayeli Bankalar	16	16	15	17	15	18	20	21
Faaliyet İzni Alan Bankalar	2	0	1	0	1	3	0	2
Faaliyet İzni Kaldırılan Bankalar	13	6	8	0	3	3	0	0
Banka Şubelerinin Sayısı	195	191	220	305	350	374	420	485
- Kamu Bankaları	132	122	124	125	127	126	125	125
- Özel Bankalar	63	69	96	180	223	248	295	360

Kaynak: “İstatistik Bülten”, No: 8 (102), 2008, s.40, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 10.01.2009.

Yapılan reformlar ve makro ekonomik koşullar bankacılık sisteminin yüksek hızla gelişmesini sağlamıştır. Bunu tablodan da görebiliriz. 2007 yılında yabancı sermayeli bankaların sayısı 21’e ulaşmıştır. Bankacılık sisteminin gelişmesi banka ve banka şubelerinin sayısını da olumlu etkilemiştir. 2007 yılında iki daha banka açılmış, bununla da ülkede faaliyet gösteren bankaların sayısı 46’ya ulaşmıştır. Banka şubelerinin sayısı ise 420’den 485’e kadar artmıştır. Yeni açılmış banka ve banka şubelerinin %46’sı eyaletlerde faaliyet gösteriyor.¹²⁸

2005 yılı Mart ayında imzalanan “Azerbaycan’ın Finans-Kredi sisteminde Reformların Uygulanması Hakkında Kanun”a göre, iki seneye ülkenin en büyük iki kamu bankasının- “Kapital Bank” ve “İnternational Bank of Azerbaijan”ın

¹²⁸ “Azerbaycan Respublikası Milli Bankı: Yıllık Rapor – 2007”, s.64, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 05.11.2008.

özelleştirilmesi hayata geçirilecektir. Birinci etapta ülkenin ikinci en büyük kamu ve varlıklarına göre üçüncü en büyük bankası olan Kapital Bank özelleştirilecektir. Kanuna göre, devletin “Kapital Bank”ın hisse senetlerindeki hissesi %100’den %50’ye kadar düşürülecek. Bunun için, 12 milyon manat tutarında yeni hisse senetlerinin çıkarılması düşünülüyor.¹²⁹ Kapital Bank özelleştirildikten sonra ise, “International Bank of Azerbaijan”ın özelleştirilmesi planlanıyor. Onu da vurgulamak gerekiyor ki, “International Bank of Azerbaijan” Azerbaycan’ın en büyük bankasıdır. 2005 yılında bankanın varlıkları %33.6 artarak 5.78 trilyon manat (yeni para ile 1.156 milyon manat) olmuştur. Bankaya yatırılan mevduatların toplam tutarı ise, 583.7 milyar manat (116.74 milyon manat) olmuştur. Banka 2004 yılı ile kıyaslamada verdiği kredilerin miktarını %66.9 artırarak 2005 yılında 3.39 trilyon manat (yeni manatla 678 milyon manat) kredi vermiştir.¹³⁰

Son on yılda Azerbaycan’da onlarca banka kapatılmış veya faaliyet izni kaldırılmıştır. 2007 yılında Milli Bankanın bankalara minimum öz sermaye sınırını 10 milyon manat olarak belirlemesi de bir çok bankanı zor durumda bırakmıştır. Yalnız 11 bankanın öz sermayesinin 10 milyon manat ve üzerinde olması durumun ne kadar ciddi olduğunu gösteriyor. 29 bankada ise bu rakam 5 milyon manatla 10 milyon manat arasındadır. 3 bankanın ise öz sermayesi 3.5 - 5 milyon manattır. Öz sermayelerini 10 milyon manata kadar artıramayan bankaların faaliyet izni kaldırılacak.¹³¹

Genellikle, 2000 yılından itibaren Azerbaycan’da 33 bankanın faaliyet izni kaldırılmıştır. Zaman zaman tüm sistemin istikrarsızlığına da neden olan bu bankaların kapanmasıyla bankacılık sisteminde bir gelişme gözlemlenmiştir. Azerbaycan bankalarının toplam aktif ve pasif büyüklüğünü incelediğimizde, ne kadar büyük bir gelişme kaydettiklerini görebiliriz:

---

¹²⁹ Zahid Mamedov:”Azerbaycan’ın Bankacılık Sistemi: Güncel Durumu, Problemler ve Perspektif”, s.1, <http://www.mbka.ru/price/mamedov/doc>, erişim tarihi: 01.11.2008

¹³⁰ Tural Abdullayev, s.161

¹³¹ Zahid Mamedov, s.2, erişim tarihi: 01.11.2008

Tablo 21.**Azerbaycan Bankalarının Aktif ve Pasif Yapısı**

	01.01.2005			01.01.2006			01.01.2007			01.01.2008		
	milyon manat	milyon dolar	oranla %	milyon manat	milyon dolar	Oranla %	milyon manat	milyon dolar	oranla %	milyon manat	milyon dolar	oranla %
AKTİFLER												
Nakit Varlıklar	99,64	101,65	5,99	109,7	125,89	4,87	214,9	254,32	5,7	285,9	357,38	4,25
Muhbir Hesaplar	429,64	438,32	25,83	462,44	530,69	20,53	727,6	861,07	19,3	693,12	866,4	10,31
Finans Sektörüne Verilen Krediler	82,36	84,02	4,95	95,64	109,75	4,24	151,4	179,17	4	287,26	359,08	4,27
Müşterilere Krediler	793,46	809,49	47,71	1268,88	1456,14	56,34	2128,6	2519,05	56,3	4393,94	5492,4	65,33
Yatırımlar	95,4	97,33	5,73	117,76	135,14	5,22	230,8	273,14	6,1	472,3	590,38	7,02
Diğer Aktifler	162,46	165,74	9,76	203,54	233,58	9,03	324,7	384,26	8,6	593,19	741,49	8,82
Toplam Aktifler	1662,96	1696,55	100	2251,98	2584,32	100	3778	4471,01	100	6725,72	8407,2	100
Pasifler												
Toplam Yükümlülükler	1386,06	1414,06	83,34	1883,72	2161,72	83,64	3174,7	3757,04	84	5627,61	7034,5	83,67
Toplam Mevduat	1025,26	1045,97	73,96	1314,44	1508,42	69,77	2233,1	2642,72	59,1	3437,94	4297,4	51,12
Finans Sektöründen Alınan Krediler	194,66	198,59	14,04	315,76	362,36	16,76	736,3	871,36	19,5	1720,15	2150,2	25,98
Diğer Yükümlülükler	166,14	169,50	11,98	253,52	290,93	13,45	205,4	243,08	5,4	469,51	586,89	6,98
Yedek Sermaye	276,98	282,57	16,66	388,26	445,56	16,36	603,3	713,96	16	1098,11	1372,6	16,33
Toplam Pasifler	1662,96	1696,55	100	2251,98	2584,32	100	3778	4471,01	100	6725,72	8407,2	100

Kaynak: “Yıllık Rapor- 2005” s.62-66, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 10.01.2009.

Tablodan da görüldüğü gibi, 2007 yılı ile kıyaslamada 2008 yılının 9. ayında bankaların toplam aktif büyüklüğü %60 oranında artarak 9301,05 milyon manat, nakit varlıkları %34,4 oranında artarak 327,61 milyon manat, toplam krediler %65,3 oranında artarak 6570,15 milyon manat, yatırımlar ise %53 oranında artarak 492,35 milyon manat olmuştur. 2008 yılının 9. ayında 2007 yılı ile kıyaslamada bankaların toplam yükümlülükleri %59,3 oranında artarak 7801,38 milyon manat, toplam mevduat %46,5 oranında artarak 4176,38 milyon manat, alınan krediler %73,8 oranında artarak 2807,01 milyon manat, yedek sermaye ise, %60 oranında artarak 1499,67 milyon manat olmuştur.

Mevduat sigorta fonunun kurulması, toplanan mevduatları da etkilemiştir. 2007 yılında bankaların topladıkları mevduatlar 2452,9 milyon manat veya 77,3% artarak

5627,6 milyon manat olmuştur. 1 Ocak 2007 yılının bilgilerine göre, toplanmış tüm mevduatların miktarı 2006 yılının 1 Ocak tarihi ile kıyaslamada 1204.8 milyon manat (%54) artarak 3437.9 milyon manata kadar yükselmiştir. 2007 yılında vatandaşların mevduatlarının artış hızı (%79), işletmelerin mevduatlarının artış temposunu (%39.4) geçmiştir. Gösterilen yılda vatandaşların mevduatları 819.5 milyon manattan 1468 manata kadar, işletmelerin mevduatları ise 1431.6 milyon manattan 1969.5 milyon manata kadar artmıştır. Vatandaşların bankalara olan güvenin artması ile vadeli mevduatların miktarı da yükselmiştir. 2007 yılında vadeli mevduatlar %49.2'den %61.9'a kadar artmıştır. Son yıllar manatın dövize göre değer kazanması manatla yatırılan mevduatları da olumlu etkilemiştir. Sonuç olarak manatla yatırılan mevduatlar %38.8'den %53.0'e kadar yükselmiştir.¹³² 2007 yılında enflasyon oranı % 16.7 civarında olduğunu dikkate alarsak, o zaman gerçekleşmiş mevduat artışı reel mevduat artışıdır. Reel mevduat artışı mevduat sigorta fonunun vatandaşların bankalara güvenini yeniden kazandırdığını gösteriyor.

Daha önce vurguladığımız gibi, bankaların en önemli gelir kaynaklarından da biri de kredilerdir. Azerbaycan bankalarının da en önemli gelir kaynağı tabi ki kredilerdir. Menkul piyasasının zayıf olması, portföy işlemlerinin yapılmadığı bir sistemde bankalar bir tek kredilerden gelir sağlıyorlar. Bağımsızlık kazandıktan sonra, Azerbaycan bankalarının varlıkların artmasının tek bir nedeni verilen kredilerin miktarının artmasıdır. 2007 yılında finans dışı alanlara verilen kredilerin miktarı 2006 yılı kıyaslamada 2255 milyon manat veya %98.2 artarak 4553.7 milyon manata kadar artmıştır. Sonuç olarak bankaların varlıklarında kredilerden sağlanan gelirin oranı 2006 yılı ile kıyaslamada %59.7'den %65'e kadar yükselmiştir. Mevduatlarda olduğu gibi verilen kredilerin büyük bir kısmı manatla verilmiştir. 1 Ocak 2008 yılında manatla verilen kredilerin oranı % 53.1, bir yıldan daha uzun süreye verilen kredilerin oranı ise %65.6 olmuştur.¹³³

Son zamanlar bankacılık sisteminin gelişmesi, sermaye ve mevduat rezervlerinin artması verilen kredilerin vadelerini etkilemiştir.2008 yılının Ocak ayına olan bilgilere

¹³² “Azerbaycan Respublikası Milli Bankı: Yıllık Rapor – 2007”, s.66, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 05.11.2008.

¹³³ <http://www.nba.az>, s.66, erişim tarihi: 05.11.2008.

göre, kısa dönemli krediler %33.8 arttığı halde, uzun dönem kredileri 2.5 kere artmıştır. Sonuç olarak, verilmiş toplam kredilerde uzun dönem kredilerin oranı %14.7 artarak %65.6'ya kadar yükselmiştir.¹³⁴ Bunu aşağıdaki tabloda da görebiliriz:

Tablo 22.
Kredi İşlemlerinin Dönemlere Göre Yapısı

	01.02.07	01.02.2008
Toplam kredi miktarı(milyon manat)	2493.4	4758.2
Kısa dönemli krediler	1224.4	1638.1
Oranla (%)	49.1	34.4
Uzun dönemli krediler (milyon manat)	1269	3120.1
Oranla (%)	50.9	65.6

Kaynak: AMB: “ 2008 Yılı Ocak Ayına Olan Kredi İşlemlerinin Durumu Hakkında Rapor”, Bakü 2008, s.7, <http://www.nba.az>, erişim tarihi:23.10.2008.

16 Eylül 2005 yılında kurulan İpotek Fonu da bankacılık sisteminde kredi işlemlerinin daha da gelişmesini sağlamıştır. İpotek kredilerinin finanse edilmesi mekanizmasının belirlenmesi, yabancı ve yerli sermayeleri ipotek kredi işlemlerine çekmek fonun temel amacıdır. 2007 yılında Milli Bankanın belirlediği bankalar tarafından toplam miktarı 62.4 milyon manat olan 1554 kredi verilmiştir. Toplam miktarı 45.4 milyon olan 1190 ipotek kredisi Fon tarafından yeniden finanse edilmiştir. Verilen krediler faiz oranı %6.22 olmuştur.¹³⁵

Son yıllar Azerbaycan'ın bankacılık sistemi yabancı sermaye sahiplerinin ilgisini çekmiştir. 2008 yılının ilk altı ayında yabancı sermaye ortağı olan bankaları sayısı 2006

¹³⁴ AMB: “ 2008 Yılı Ocak Ayına Olan Kredi İşlemlerinin Durumu Hakkında Rapor”, Bakü 2008, s.7, <http://www.nba.az>, 23.10.2008.

¹³⁵ <http://www.nba.az>, s.86, erişim tarihi: 05.11.2008.

yılıının aynı dönemiyle kıyaslamada 21'den 24'e ulaşmıştır. Özsermayesinde yabancı sermayenin iştirak oranı % 100 olan 5 banka, %50-100 olan 4 banka, %20-50 olan 6 banka, %10-20 olan 3 banka, %10'a kadar olan 6 banka bulunmaktadır.¹³⁶

3.3. Bankaların Vatandaşların Güvenini Yeniden Kazanmak Çabaları

Sovyetler dağılınca vatandaşların mevduatlarının batması, bağımsızlık kazandıktan sonra savaşın ülke ekonomisi üzerindeki kötü etkileri, yüksek enflasyon oranları bankaların vatandaşların güvenini kaybetmesiyle sonuçlandı. Bağımsızlık kazandıktan sonra Azerbaycan'da bankacılık sektöründe yapılan tüm yenilikler vatandaşların bankalara olan güvenini yeniden kazanmakla ilgili olmuştur. Maalesef, vatandaşların bankalara olan güveninin yeniden kazandıracak en büyük iki projenin (Sovyet bankalarında batan mevduatların geri ödenmesi ve mevduatların korunması ile ilgili sistemin kurulması) gerçekleştirilmesi işlemlerine çok geç başlanmıştır.

Çalışmamızın bu bölümünde ilk önce hükümetin batan mevduatların geri ödenmesi ile ilgili hayata geçirmeyi düşündüğü projeyi daha sonra ise, Azerbaycan'da mevduat sigorta sisteminin mevcut durumunu ele alacağız.

3.3.1. Batan Mevduatların Geri Ödenmesi Çalışmaları

1990'ların başlangıcında Sovyet'lerin dağılacağı kesinleşince, bu birliğe dahil olan ülkelerin ekonomisi de çökmeye başlamıştı. Sovyetler birliğinin dağıldığı resmen ilan edildikten sonra, yükselmekte olan enflasyon oranları daha da yükselmeye başladı (1994 yılında Azerbaycan'da enflasyon oranı %1763,5 olmuştur¹³⁷). Tabi ki böyle yüksek enflasyon vatandaşların bankadaki mevduatlarını etkiledi. %1000 enflasyon

¹³⁶ <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 23.08.2008

¹³⁷ Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi: “ Ekonomik Teori “, Çarşoğlu yayınevi, Bakü 2001, s.406

oranında Sovyet rublesinin durmadan değer kaybetmesi bankada küçük bir miktarda tasarrufu olan vatandaşların parasını kağıda çevirdi.

1991 yılında Sovyetler birliğine üye ülkelerin sırasıyla kendi bağımsızlıklarını ilan etmesi, Sovyet Mevduat Bankasının Sovyet Devlet Bankasına devredilmesi ve Sovyet rublesinin devreden çıkarılmasıyla batan mevduatların geri ödenmesi tüm üye ülkelerde ertelendi. Ama aynı zamanda tüm üye ülkelerin hükümetleri batan mevduatların için tazminatın ödenmesiyle ilgili projelerin hazırlanmasına başladılar. Maalesef, Azerbaycan hükümeti bununla ilgili daha hiçbir adım atmadı. Uzun süren savaş, diğer ülkelerde uygulanan projelerin vatandaşları tarafından sıcak karşılanmaması hükümetin bu proje üzerinde hala çalışmasına neden olmuştur.

1992 yılı 1 Ocak tarihine Sovyet Mevduat Bankasında 1 milyar 986 bin 104 kişinin mevduatı bulunmaktaydı. Toplam mevduat tutarı ise 4,8 milyar Sovyet ruble'si olmuştur.¹³⁸ Tabi ki verdiğimiz bilgiler çok ciddi rakamlardan haber veriyor. Rakamların bu kadar büyük olması bağımsızlığın ilk dönemlerinde Azerbaycan hükümetinin batan mevduatları için tazminatların ödemesini zorlaştırmıştır. Uzun süren savaştan dolayı Azerbaycan'ın bununla ilgili projeyi yerine getirmesi zor olmuştur.

Diğer geçmiş Sovyet ülkelerinin batan mevduatlara göre tazminatların ödenmesiyle ilgili tecrübesi, batan mevduatların miktarının ne kadar olursa olsun geri ödenebileceğinin mümkün olduğunu ispatlıyor. Bazı ülkelerde hatta Sovyetler dağıldıktan hemen sonra tazminatların ödenmesine başlanmıştır. Letonya, Lituanya ve Estonya batan mevduatları 2 yıl içinde vatandaşlarına ödeyebilmiştir. Geri ödenmiş paranın büyük bir tutarı nakit, çok az bir hissesi ise çekle yapılmıştı.

1995 yılında Rusya'da batan mevduatların geri ödenmesi ile ilgili proje çalışması başlatılmıştır. Ödemenin ilk olarak 1950 yılına kadar doğmuş kişilere, daha sonra ise 2.Dünya savaşı gazilerine yapılması düşünülmüştür. Bununla ilgili 2007 yılında kanun da imzalanmıştır. Genellikle Rusya'nın vatandaşlarına 345 milyar Sovyet rublesi borcu

---

¹³⁸ “ Batan Mevduatlar Ne Zaman Ödenilecek”, <http://www.yenimusavat.com>, erişim tarihi: 07.08.2008

bulunmaktadır. Kanuna göre, 1953 yılına kadar doğmuş kişilere 1000 ruble, 1947 yılına kadar doğmuş kişilere 5000 ruble ödenildi. 2007 yılında batan mevduatlar üzere ödeniş 47 milyar ruble olmuştur. 2008 yılından itibaren Rusya batan mevduatların geri ödenmesine yeniden başlamıştır. Bunun için devlet bütçesinden 56 milyar ruble ayrılmıştır. Genellikle 1996-2007 yıllarında Rusya’da vatandaşlara 200,3 milyar ruble ödenmiştir. Vatandaşlara geri kalan borçları ödemek amacıyla 2009 yılının bütçesinde 70 milyar, 2010 yılının bütçesinde ise 85 milyar ruble paranın ayrılması karara alınmıştır.¹³⁹

Ukrayna’da ise batan mevduatların geri ödenmesi 1996 yılı 21 Kasım’da gündeme gelmiştir. Sonuçta “ Ukrayna vatandaşlarının mevduatlarına devlet güvencesi hakkında” karar kabul edilmiştir. Karara göre, Ukrayna hükümeti 1992 yılı 2 Ocak tarihine kadar batan tüm mevduatları geri ödemek için, bütçeden para ayırmalıydı. Batan her 1 ruble için 1.05 griven ayrılması düşünülüyordu. 2002 yılında itibaren Ukrayna’nın Mevduat Bankası her tasarruf sahibine 50 griven ödemeye başladı. Ama ödenilen tutar çok küçük olduğundan, vatandaşlar arasında hiçbir canlanma yaratmadı. Buna göre de, 2008 yılında Ukrayna Bakanlar Kurulu yeni karar kabul etti. Karara göre, Sovyet bankalarında mevduatı batan tüm vatandaşlara 1000 griven’den fazla olmamak koşuluyla para ödenilmesi düşünülüyor. Artık bununla ilgili oluşturulmuş komitenin listesine 3 milyar 276 bin kişinin ismi dahil edilmiştir ve bunlardan 1 milyar 389 bin 780 vatandaş 264 milyar 58 bin dolar para alabilmiştir. Bu yıl geri kalan borçları ödemek için, 5.76 milyar griven, vefat etmiş kişilerin varisleri içinse 240 milyon griven para ayrılmıştır.¹⁴⁰

Kırgızistan’da batan mevduatların geri ödenilmesiyle ilgili kanun 1997 yılı 2 Haziran tarihinde imzalanmıştır. Kanuna göre, batan mevduatlar 4 gruba bölünmüştür: **1.** 2500 ruble’ye kadar olan mevduatlara 1 ruble’ye 1 som, **2.** 2501- 5000 ruble arası mevduatlara 20 ruble’ye 1 som, **3.** 5001- 10000 ruble arası mevduatlara 30 ruble’ye 1 som, **4.** 10000 ruble’den fazla mevduatlara ise 40 ruble’ye 1 som ödenilmiştir.

---

¹³⁹ <http://www.yenimusavat.com>, erişim tarihi: 03.10.2008

¹⁴⁰ <http://www.yenimusavat.com>, erişim tarihi: 03.10.2008

Batan mevduatların geri ödenilmesiyle ilgili en farklı yöntem Kazakistan'da uygulanmıştır. 1996- 1997 yıllarında yaşlılara batan mevduatları ödeyen Kazakistan 2003 yılında geri kalan mevduatları nakit değil, çeklerle geri ödemiştir.

Azerbaycan'da Sovyet bankalarında batan mevduatlarla ilgili ilk adım 2005 yılında atılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın imzaladığı kanunla 1992 yılına kadar Sovyet bankalarında batan mevduatların geri ödenilmesi ile ilgili devlet komitesi kuruldu. Ama kısa süre içinde komite tarafından ileri sürülen projeleri Millet Meclisi onaylamadığından komite şu anda da birkaç projenin incelemesini devam ettiriyor.

Şu anda devlet tüm batan mevduatları 8 seneye geri ödemeyi düşünüyor. İlk önce, yaşlı insanların, daha sonra ise, gazilerin ve aylık geliri düşük kişilerin parası ödenmelidir. En sonda ise, geri kalan kişilerin parası ödenmelidir. Ama fikrimizce, batan mevduatların 8 seneye ödenmesi, insanların alacakları paranın, yüksek enflasyonun etkisiyle (Şu anda Azerbaycan'da enflasyon oranı %18'dir.¹⁴¹ Ülkeye giren petrol paralarının etkisiyle bu oranın yakın 10 senede daha da yükseleceği bekleniyor) hiçbir faydası olmayacak. Diğer bir taraftan ise, bütçenin gelirlerinin arttığı bir zamanda, batan mevduatları 8 seneye değil, daha kısa süreye geri ödemek mümkündür.

Şu anda gündemde olan başka bir projeye göre ise, batan mevduatları 3 seneye geri ödemek mümkündür. Söz konusu proje Ekonomik ve Sosyal Geliştirme Merkezi(İqtisadi ve Sosyal İsaatlar Merkezi (İSİM)) tarafından ileri sürülmüştür. İSİM'e göre, batan mevduatların yapısı, onların geri ödenmesini kolaylaştırıyor. Çünkü, mevduatların %70'i 2000 ruble'ye kadar olan mevduatlardır. Değeri 10000 ruble'den fazla olan mevduatların tutarı ise, tüm batan mevduatların % 10'na eşittir. Bu takdirde tutarı 1000 ruble'ye kadar olan mevduatlar geri ödenirken ruble/manat eşitliğinin korunması şarttır. Aksi takdirde küçük tutarlarda mevduatı olan vatandaşlar projeden istedikleri gibi yararlanamayacaklar. Merkezin önerdiği projeyi gerçekleştirmek için 1 milyar manat gerekiyor. İlk olarak, 1950 yılına kadar doğmuş

---

¹⁴¹ <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 21.08.2008

kişilerin, daha sonra gazilerin, özürlülerin, göçmenlerin, daha sonra ise, geri kalan kişilerin parası ödenmelidir. İSİM'in önerdiği mekanizmaya göre, batan mevduatlar 5 gruba bölünecektir: Birinci grupta 1000 ruble'ye kadar olan mevduatlara her 2 ruble'ye 1 manat ödeniyor. Daha sonra 1000-2000 ruble arasındaki mevduatlara her ruble'ye 1 manat, 2000-5000 ruble arasındaki mevduatlara her 6 ruble'ye 1 manat, 5000-10000 ruble arasındaki mevduatlara her 8 ruble'ye 1 manat, 10000 ruble'den fazla mevduatlara ise, her 10 ruble'ye 1 manat ödenilecektir. Merkeze göre, mevduatların arayla ödenmesi çok önemlidir. Çünkü, yalnız bununla küçük tutarda mevduatı olan kişiler projeden yararlanabilirler.

Fiyatların yükselme korkusu- Bu korku batan mevduatların nasıl geri ödenileceği ile yakından ilgilidir. İSİM'e göre, ister geçmiş Sovyet ülkelerinin tecrübesi, isterse de Azerbaycan'da son yıllar enflasyonun yükselen temposu, mevduatların bir tek nakit olarak geri ödenmesini mümkün kılıyor. Mevduatların bir tek nakit olarak geri ödenmesi, ülkede enflasyonu daha yükseltebilir ve vatandaşların bu süreçten daha da iyi bir şekilde yararlanmalarını sınırlandırabilir. Çünkü, böyle bir durumda vatandaşlara ödenilen paranın değerinin kaybetmesi söz konusudur. Ama, Rusya ve Kazakistan'ın tecrübesi ödenilen mevduatları enflasyondan korumanın mümkün olduğunu ispatlıyor. Rusya Federasyonunda kabul edilen "Vatandaşların Mevduatlarının Ödenilmesi ve Korunması Hakkında" kanunda batan mevduatların yalnız ödenmesi değil, hem de enflasyondan korunması ile ilgili mekanizmalar düşünülmüştü. Çünkü, batan mevduatların ödenmesiyle, insanların eline geçecek paraların "kağıda" dönüşmemesi bir tek Azerbaycan için değil, bu durumu yaşayan tüm Sovyet ülkeleri için önemlidir. Kazakistan'da kabul edilen benzer kanuna göre, ödenecek mevduatların enflasyondan korunması için, ödemelerin para ile değil, devletin basacağı özel bonolarla yapılmasını öngörüyordu. Özel bonolar 1, 2 veya 3 yıl süresine basılmış ve 3 gruba bölünmüştür. Aynı zamanda, ödemeler gruplara uygun olarak 3 etapta yapılmıştır. Vatandaşlar ise, bu özel bonolara göre, 3 yıl süresinde önceden belirlenmiş faiz oranlarından prim kazanmışlar. Ödemelerin böyle bir şekilde yapılması, ödemeler sonucu vatandaşların eline geçecek paraları enflasyondan korumuştur.

Azerbaycan'da batan mevduatların bir kısmının menkul değerlerle yapılması ile ilgili Millet Meclisinde konuşmalar olsa da, bununla ilgili bir mekanizma henüz hazırlanamamıştır. Diğer bir taraftan, şu anda Azerbaycan'ın menkul kıymetler pazarında bir durgunluğun yaşanması, ödemelerin menkul kıymetlerle yapılmasını imkansız kılmaktadır. İSİM'e göre, vatandaşların da menkul kıymetlere olan güvensizliği bununla ilgili kurulacak mekanizmayı mahvedebilir. Ama buna bakmaksızın, batan mevduatların bir kısmı mutlaka menkul kıymetlerle ödenmelidir. Aksi takdirde, batan mevduatların tümünün nakit parayla ödenmesi enflasyon oranlarının fırlaması ile sonuçlanabilir. Enflasyonun karşısını almağın diğer bir yolu, projenin gerçekleştirileceği sürede devlet harcamalarının azaltılmasıdır. Bu yöntem de bazı Sovyet ülkelerinde uygulanmıştır. Devlet harcamaları azaltmakla devriyedeki paranın miktarını kontrol edebiliyor.

Kanımca, şu anda Azerbaycan'da batan mevduatların ödenmesi ile ilgili çok güzel bir şans yaratmıştır. Mevduatların ödenmesi hem vatandaşların güvenini kazanmak, hem de yeni kurulmuş mevduat sigorta sistemini daha da başarılı uygulamak açısından çok önemlidir.

3.3.2. Azerbaycan'da Mevduat Sigorta Sisteminin Kurulması

Son yıllar Azerbaycan ekonomisinin hızlı bir şekilde gelişmesi vatandaşların harçlarının artışına neden olmuştur. Şu anda vatandaşların gelirlerinin artış temposu harçların artış temposunu geride bırakmıştır. Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesinin verdiği bilgilere göre, Ocak-Şubat aylarında vatandaşların nominal gelirleri, 2006 yılının Ocak-Şubat aylarının göstergesinden % 37 artarak 4.7 milyar dolar olmuştur. Kişi başına aylık gelir %37.6 artarak 500 doları bulmuştur. Her ay vatandaşların % 40'nın serbest parası kalıyor. Serbest kalan paraların son yıllar bankalara aktığını söyleyebiliriz. 2002 yılının Mayıs ayında vatandaşların bankalara mevduat olarak yatırdıkları paranın miktarı %6 artmıştır. Azerbaycan Milli

Bankasında 2007 yılı 1 Haziran tarihinde banka mevduatlarının miktarı, 2007 yılı 1 Mayıs tarihinde 2.5 milyar dolarla kıyaslamada 2.6 milyar olmuştur. Verdiğimiz rakamlar Azerbaycan'ın şu an ki ekonomik koşulları için çok yüksek rakamlardır. Bu da vatandaşların bankalara olan güveninin yeniden kazanmanın mümkün olduğunu bir daha ispatlıyor.

Vatandaşların bankalara olan güvenini yeniden kazanmak amacıyla 2006 yılı 29 Aralık tarihinde Azerbaycan cumhurbaşkanı tarafından “Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu” imzalanmıştır. Kanun Azerbaycan Cumhuriyetinde faaliyette olan bankalarda vatandaşların mevduatlarının zorunlu sigorta sisteminin kurulması ve faaliyeti, batacak mevduatların ödenmesi kurallarını belirliyor.¹⁴²

Kanuna göre, mevduat sigorta sisteminin kurulmasının amacı bankalar ve yabancı bankaların ülkedeki şubeleri ödeme kabiliyetini yitirdiklerinde, vatandaşlardan mevduat olarak ödünç alınmış paraları kaybetme riskinin ortadan kaldırmak, maliye ve bankacılık sisteminin güvenliliğini ve gelişimini sağlamaktır.¹⁴³

3.3.2.1. Azerbaycan Mevduat Sigorta Fonu

“Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”yla Azerbaycan'da Mevduat Sigorta Fonu (Azerbaijan Deposit Insurance Fond-ADIF) kurulmuştur.

3.3.2.2. Azerbaycan Mevduat Sigorta Fonu'nun Hukuki Niteliği

Fon tüzel kişidir ve ticari faaliyette bulunmuyor. Fon Azerbaycan Merkez Bankasında (Milli Banka) ve “Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan

---

¹⁴² “Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”, No 226-3Q, 29 Aralık 2006, s.1.

¹⁴³ “Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”, No 226-3Q, 29 Aralık 2006, s.1.

Cumhuriyetinin Kanunu”yla belirlenmiş kurallarla diğer bankalarda hesap açma yetkisine sahiptir.

Fonun temel amacı getiri sağlamak değildir. Temel amaç fonun sağlayacağı getirini sigorta rezervlerinin artırılmasına yöneltmektir. Fon, Hükümet ve Milli Bankadan bağımsız olarak faaliyet gösteriyor ve Milli Banka Fonun faaliyetine göre sorumluluk taşıyor.

Fon, Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasasına, Azerbaycan Cumhuriyetinin diğer kanunlarına ve fon kurallarına uygun bir şekilde faaliyet gösteriyor. Fon kuralları “Mevduatların Sigortalanması Hakkında” Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanununca belirlenmiş genel direktör tarafından kabul ediliyor ve fona üye olan tüm bankalar için zorunluluk taşıyor.¹⁴⁴

Azerbaycan’da faaliyette olan ve mevduat toplama hakkına sahip tüm bankalar ve yabancı bankaların ülkedeki şubeleri fona üye olmaları zorunludur. Ama eğer yabancı bankanın ülkesindeki mevduat sigorta sistemi onun Azerbaycan Cumhuriyetinde açmış olduğu şubesini de kapsarsa, fon bu şubenin topladığı mevduatları sigorta kapsamına almıyor. ADİF’IN bankalara ve bu bankalarda mevduatı olan müşterilere sağladığı şartlar, yabancı ülkede uygulanan mevduat sigorta sisteminin sağladığı şartlardan daha uygun olduğu takdirde, bu yabancı ülkenin Azerbaycan Cumhuriyet’indeki şubesinin topladığı mevduatlar “Mevduatların Sigortalanması Hakkında” Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanun’uyla belirlenmiş kurallara uygun bir şekilde yeniden sigortalanmalıdır. Mevduat sigorta sistemini uygulayan birçok ülkede olduğu gibi ADİF de kendisine üye olan bankaların yabancı ülkelerdeki şubelerinin topladıkları mevduatları sigorta kapsamına almamıştır.

---

¹⁴⁴ “Mevduatların Sigortalanması Fonunun Tüzüğü”, kayıt N=1107-Q18-2397, 03 Temmuz 2007, s.2

3.3.2.3. Azerbaycan Mevduat Sigorta Fonunun İdari yapısı

Fon yönetim kurulu ve genel direktör tarafından yönetiliyor. Fonun yönetim kurulu yedi kişiden oluşmaktadır. Yönetim kurulu üyeleri üye bankalar tarafından gizli oylama seçiliyorlar ve seçimle ilgili bilgiler üye bankalara 15 gün önceden bildirilir. Yönetim kurulu üyeleri 5 yıl süresiyle seçiliyorlar.¹⁴⁵ Yönetim kurulunu yönetim kurulu üyeleri tarafından seçilen başkan yönetiyor. Yönetim kurulu toplantıları yılda dört kereden az olmamak ve yönetim kurulu üyelerini üç gün önceden bilgilendirmek koşuluyla yapılıyor. Ama gereken hallerde yönetim kurulu acil toplantılar yapmak yetkisine sahiptir. Aşağıdaki hallerde yönetim kurulu acil toplantılar yapabilir:¹⁴⁶

1. Her hangi bir üye banka yükümlülüklerini yerine getirememesi ile ilgili Milli Bankadan bilgi aldığı anda;
2. Bir veya birkaç üye bankanın yükümlülüklerini yerine getirememesi olasılığının oluşması ile ilgili Milli Bankadan bilgi aldığı anda;
3. Fon borçlanmaya gereksinim duyduğunda;
4. Devlet kendi yükümlülüklerini yerine getiremediğini resmen ilan ettiğinde.

“Azerbaycan Mevduat Sigorta Fonunun Tüzüğünde” belirtildiği gibi, fonun yönetim kurulu yaptığı toplantılarda aşağıdaki konularda karar vermek yetkisine sahiptir:¹⁴⁷

- Fonun idari yapısını belirlemek;
- Fonun yıllık bütçesini ve ona yapılmış değişiklikleri onaylamak;
- Fonun kurallarını belirlemek;
- Borç almakla ilgili kararlar vermek;
- Üye bankalardan ilave primlerin alınması;

¹⁴⁵ “Mevduatların Sigortalması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”, No 226-3Q, 29 Aralık 2006, s.5

¹⁴⁶ “Mevduatların Sigortalması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”, No 226-3Q, 29 Aralık 2006, s.6

¹⁴⁷ “Mevduatların Sigorta Fonunun Tüzüğü”, kayıt N=1107-Q18-2397, 03 Temmuz 2007, s.6

- Fonun uzun dönemli menkul kıymetlerinin çıkarılması ile ilgili kararlar vermek;
- Mevduatların sigortalanmasının daha da geliştirilmesi ile ilgili tekliflerde bulunmak;
- Fonun rezervlerinin hangi alanlara yatırılması ile ilgili karar vermek;
- Fonun yıllık faaliyeti ile ilgili raporların hazırlanması kurallarını belirlemek.

“Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanununun” 9 ve 10. maddelerinde fonun genel direktörü ve onun yardımcısının seçilmesi, genel direktörün yetkileri ile ilgili kurallar belirtilmiştir. Kanuna göre, fonun genel direktörü ve onun yardımcısı yönetim kurulu tarafından 5 yıllığına seçiliyor. Genel direktör iktisat veya hukuk alanında yüksek öğretim görmüş olmalı ve Azerbaycan vatandaşı olmalıdır. Genel direktör fonun yönetim kurulunun kararlarının yerine getirilmesini temin etmek, fonun bütçesinin projesini hazırlayarak yönetim kuruluna vermek, fonun rezervlerinin yönetilmesi ile ilgili teklifler vermek, fonun dönemlik ve yıllık raporların hazırlanması ile ilgili kararlar vermek gibi yetkilere sahiptir.

3.3.2.4. Fonun İşleyişi

“Azerbaycan Mevduat Sigorta Fonunun Tüzüğüne” dayanarak fonun fonksiyonlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:¹⁴⁸

1. Sigorta primlerini topluyor;
2. Kendi varlıklarını yönetiyor ve bununla ilgili kararlar alıyor;
3. Herhangi bir üye banka battığında mevduat sahiplerinin sayımını yapıyor ve tazminatları ödüyor;
4. Fonun fonksiyonlarını yerine getirmek için tüm üye bankalardan gereken bilgileri alıyor;

---

¹⁴⁸Mevduatların Sigortalanması Fonunun Tüzüğü”, kayıt N=1107-Q18-2397, 03 Temmuz 2007, s.3

5. Yükümlülüğünü yerine getiremediği hallerde piyasadan veya Milli Bankadan borçlanıyor;
6. Mevduatların sigortalanması ile ilgili diğer fonksiyonları yerine getiriyor.

Kanun üye bankaların fona ödeyecekleri primleri üç grupta birleştirmiştir:

1. Üyelik primi;
2. Dönemlik primi;
3. İlave olarak ödenilen prim.

Tüm üye bankalar fona üye olduktan sonra 10 gün sürecinde fona 10 bin manat üyelik primi ödemek zorundadırlar.

Dönemlik prim üyeliğin birinci yılında tüm sigortalanmış mevduatın %0.15 oranında, sonraki yıllarda ise, %0.125 oranında hesaplanacaktır.¹⁴⁹ Dönemlik primler farklı dövizlere göre farklı hesaplanıyor. Eğer mevduat dolar veya Euro'da değil, diğer dövizlerde yatırılmışsa, bu zaman dönemlik prim Milli Bankanın belirlediği çapraz kurlara göre hesaplanıyor. Üye bankaların her dönem ödemek zorunda oldukları prim aşağıdaki gibi hesaplanıyor:¹⁵⁰

$$T = ((Q1+Q2+....+Qn) / M) * F$$

Burada,

T- dönemlik prim;

Q1+Q2+....+Qn – her günün sonuna sigortalanmış mevduatların toplamı;

M – Bir dönemdeki her ayda olan günlerin sayının toplamı;

F – %0.15.

Örnek: Dönemin birinci ayı (Ocak 31 gün) sigortalanmış mevduatların her günün sonundaki miktarı 30 milyon dolar, ikinci ayın (Şubat 29 gün) her günün sonuna 40

¹⁴⁹ “Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”, No 226-3Q, 29 Aralık 2006, s.10

¹⁵⁰ Mevduat Sigorta Fonu: “Üye Bankaların Yönetim Kurulu Başkanları İçin Bilgi”, N37, 4 Mart 2008, s.2

milyon dolar, üçüncü ayın (Mart 31 gün) 30 günü 50 milyon dolar, yalnız sonuncu gün 100 milyon dolar olmuştur. Dönemlik prim şöyle hesaplanıyor:

$$T = ((30 \text{ milyon} * 31 + 40 \text{ milyon} * 29 + 50 \text{ milyon} * 30 + 100 \text{ milyon}) / (31+29+31)) * 0.15 = 60824 \text{ dolar.}$$

Eğer fon tazminatların ödenilmesinde zorluk çekerse, bu zaman tüm üye bankalar her dönem toplam sigortalanan mevduatların %0.2'i oranında ilave prim ödemek zorundadırlar. Ama ilave prim oranı fonun gereksinim duyduğu veya borçlandığı paranın miktarına uygun olarak yönetim kurulu tarafından değiştirilebilir.¹⁵¹

Kanunun 11, 15, 16 ve 18. maddelerinde fonun sigorta rezervlerinin içeriğini, sigorta rezervlerinin yönetilmesi ile ilgili yönetim kurulunun yapacağı işlemleri açıklamıştır. Kanuna göre, fonun sigorta rezervleri, üye bankaların ödediği üyelik, dönemlik, ilave primlerden, yükümlülüklerini yerine getiremeyen üye bankalardan para cezası olarak alınmış paralar, fonun çıkardığı menkul kıymetlerden elde edilmiş getiri, alınmış borçlar, sigorta rezervlerinin yönetilmesinden elde edilen getirilerden oluşturulmalıdır. Kanuna göre, fonun sigorta rezervleri yalnız tazminatların ödenilmesine, fonun yönetilmesine ve alınan borçların ödenilmesinde amacıyla kullanılabilir. Fonun sigorta rezervleri, kanunun 18.maddesinde öngörüldüğü gibi, devletin ve merkez bankalarının çıkardığı menkul kıymetlerde ve yüksek reytingli bankalardaki mevduat hesaplarında değerlendirilebilir.

Fon faaliyeti zamanı hem Milli Banka hem de tüm üye bankalarla karşılıklı ilişkiler kurmakla, bir taraftan bankalar üzerinde kontrol mekanizması oluşturuyor, diğer bir taraftan ise Milli Bankaya üye bankalarla ilgili bilgiler vererek Milli Bankanın daha sağlam bankacılık sistemi oluşturmasında yardımcı oluyor:

---

¹⁵¹ “Mevduatların Sigortalması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”, No 226-3Q, 29 Aralık 2006, s.11

Tablo 23.

ADİF’in Milli Banka ve Üye Bankalarla Karşılıklı İlişkiler

Fonun Milli Banka İle Karşılıklı İlişkileri		Fonun Üye Bankalarla Karşılıklı İlişkileri	
Fonun Yerine Getirmesi Gereken Yükümlülükler	Milli Bankanın Yerine Getirmesi Gereken Yükümlülükler	Fonun Yerine Getirmeli Olduğu Yükümlülükler	Üye Bankaların Yerine Getirmeli Olduğu Yükümlülükler
Her bir üye bankada sigortalananın mevduatın miktarı	Bir veya birden fazla üye bankanın batma olasılığının yaranması	Tazminatlar ödendikten sonra, bununla ilgili bankaya bilgi veriyor	Fonun öngördüğü yükümlülükleri yerine getiriyor.
Üye bankaların kendi yükümlülüklerini yerine getirememesi	Yeni bir bankanın kurulması	Üye bankalardan sigortalananın mevduatlarla ilgili bilgileri almak	Fonun talebiyle sigortalananın mevduatlarla ilgili rapor hazırlayarak Fona sunuyor
Kendi faaliyeti hakkında tüm bilgiler	Bankanın yeniden kurulması	Tazminat ödendiğinde üye bankadan sigortalananın mevduatların belgelerini almak	Mevduatla ilgili yükümlülükleri yerine getiremediğinde fona bildiriyor.
	Üye bankanın mevduat toplama yetkisinin kaldırılması		Mevduatla ilgili yükümlülüklerini yerine getiremediğinde tüm tasarruf sahipleri hakkında bilgileri fona veriyor.

Kaynak: Tablo “Azerbaycan Cumhuriyeti Mevduatın Sigortalananın Hakkında Kanunu” ışığında hazırlanmıştır.

Fon her bir üye bankada sigortalananın mevduatlarına göre aşağıdaki gibi tazminat ödüyor(madde 26):

- 1 Ocak 2008 tarihine kadar mevduatın % 100 oranında, ama 4 bin manattan fazla olmaması koşuluyla;
- 1 Ocak 2010 tarihine kadar mevduatın miktarının %100 oranında, ama 6 bin manattan fazla olmaması koşuluyla;
- 1 Ocak 2010 tarihinden başlayarak mevduatın miktarının %100 oranında, ama 8 bin manattan fazla olmaması koşuluyla.

Tazminatlar mevduatın yatırıldığı para birimi ile ödeniyor. Eğer mevduat manatla yatırılmışsa manat, diğer dövizlerle yatırılmışsa o dövizle de ödeniyor. Eğer bir

tasarrufçunun bankada birden fazla mevduat hesabı varsa, bu hesaplardaki tüm paralar toplanıyor ve tazminat bir mevduat hesabına göre ödeniyor (madde 27).

ADİF sigorta kapsamına alınmayacak mevduatları da belirlemiştir.¹⁵²

- Girişimcilik faaliyeti sonucu kazanılmış paralar;
- Üye bankanın yurtdışında olan şubelerindeki mevduatlar;
- Kanunla yasal olmayarak elde edildiği tespit edilen paralar;
- Kurulduğu günden Milli Bankanın belirlediği faiz oranının 1.8 katından fazla olan mevduatlar.

ADİF'in bilgilerine göre, 2008 yılının üçüncü döneminde fonun üye bankalardan topladığı dönemlik prim 918 bin manat, 911 bin dolar ve 153 bin Euro olmuştur. 2008 yılının birinci döneminde ise, bu rakamlar 841 bin manat, 1 milyon. 94 bin dolar ve 130 bin Euro olmuştur. Eğer 2008 yılının birinci döneminde üye bankalardan üyelik primleri de dahil olmakla toplanan tüm primler 5 milyon. 549 bin manat olmuştuysa, 2008 yılının üçüncü döneminde bu rakam 9 milyon. 421 bin manattır.¹⁵³

ADİF'in kurulmasıyla ve her dönem kuruma üye olan bankaların sayısının artmasıyla vatandaşların bankalara olan güvenini de artırmıştır. Eğer 2007 yılının dördüncü döneminde vatandaşların üye bankalarda olan toplam mevduatı 1 milyar. 327 milyon. 349 bin manat, sigortalanmayan mevduatlar 192 milyon. 418 bin manat, sigortalanan mevduatlar ise 1 milyar. 134 milyon. 931 bin manat olmuştuysa, 2008 yılının birinci döneminde vatandaşların üye bankalarda olan toplam mevduatı 1 milyar. 497 milyon. 790 bin manat, sigortalanmayan mevduatlar 220 milyon. 300 bin manat, sigortalanan mevduatlar ise 1 milyar. 277 milyon. 490 bin manat olmuştur. 2007 yılının dördüncü dönemiyle kıyaslamada 2008 yılının birinci döneminde vatandaşların üye bankalarda olan toplam mevduatı 13%, sigortalanmayan mevduatlar 14%, sigortalanan

¹⁵² <http://www.adif.az>, erişim tarihi: 20.11.2008

¹⁵³ “Mevduat Sigorta Fonu 2008 yılı 1-3.dönemlik primleri”, 22.10.2008, <http://www.adif.az>, erişim tarihi: 20.11.2008.

mevduatlar ise 13% artmıştır. 2008 yılının üçüncü döneminde ise bu rakamlar daha da artarak vatandaşların üye bankalarda olan toplam mevduatı 1 milyar. 731 milyon manat, sigortalanan mevduatlar 268 milyon manat, sigortalanan mevduatlar ise 1 milyar. 462 milyon manat olmuştur. şu anda sigortalanan mevduat sahiplerinin sayısı 1 milyon 275 bin 540'tır.¹⁵⁴

Yukarıda söylediğimiz gibi, ADİF'in kurulmasıyla vatandaşların bankalara olan güvenini geri kazandırması kuruma üye olan bankaların sayısını da artırmıştır. Yeni kurulmuş olan " Nahçıvan Bank"ın da kurumun sıralarına katılması düşündüklerimizi desteklemektedir. Bununla da ADİF'e üye olan bankaların sayısı 38'e ulaşmıştır:

---

¹⁵⁴ <http://www.adif.az>, erişim tarihi: 20.11.2008.

Tablo 24.

ADİF'e Üye Olan Bankaların Listesi

Halk Bank	BANK STANDARD	Rabite Bank	Atra Bank
Ata Bank	Emrah Bank	Tehnika Bank	NBC Bank
Azerbaijan International Bank	Gence Bank	Turan Bank	Kafkasya İnkişaf Bankası
Azerbaycan MikroMaliyeleşdirme Bankası	Kapital Bank	UNİBANK	Azerbaycan Sanayi Bankası
Azerdemiryol Bank	Bank of Melli İnan Bakü şubesi	Yapı Kredi Bank Azerbaycan	Azerbaycan Kredi Bankası
Azerigazbank	Muğan Bank	Zamin Bank	Günay Bank
Azer-Türk Bank	Nikoyl Bank	Azernegliyatbank	Paşa Bank
Bank of Azerbaijan	Nahçıvan Bank	Royal Bank of Baku	Bank Avrasya
Bank of Baku	Pakistan Merkez bankası Bakü şubesi	Yunayted Kredit Bank	
Bank Respublika	Para bank	Deka Bank	

Kaynak:“ Üye Bankaların Listesi”, <http://www.adif.az>, erişim tarihi: 20.11.2008

Yukarıda söylediğimiz tüm olumlu gelişmelere rağmen, daha bir çok vatandaş tasarruflarını bankalara yatırmaktan çekinmektedir. Bunun da temel nedeni ADİF'in verdiği güvence miktarının çok düşük olması ve tasarrufçunun birden fazla mevduat hesabının toplanarak tazminatın bir mevduat hesabı olarak ödenilmesidir. Bu da Azerbaycan'ın nüfusunun daha zengin kısmını endişelendirmektedir. Ama Azerbaycan ekonomisinin son gelişim hızı ve kişi başına gelirin sürekli artması onu gösteriyor ki 2015 yılına kadar güvence miktarı diğer AB üyesi ülkelerinde olduğu gibi 20 bin Euro'ya kadar yükseltilecektir. Onu da vurgulamak gerekiyor ki ADİF'in Bağımsız Ülkeler Birliğinde en yüksek güvence miktarlarından birini vermektedir. Örneğin, Rusya'da bu rakam 15 bin dolardan fazla değildir, Ukrayna'da 1600 dolar, Ermenistan'da 5000 dolar, Kazakistan'da 3 bin dolardır.¹⁵⁵

¹⁵⁵ <http://www.adif.az>, erişim tarihi: 11.08.2008.

Kanımca, Azerbaycan'da uygulanan mevduat sigorta sisteminin iki önemli eksikliği vardır:

1. Sabit prim sisteminin uygulanması;
2. Güvence miktarının Avrupa ülkeleri ile kıyaslamada çok az olması;

Sabit prim sisteminin sonraki aşamalarda ahlaki tehlike, ters seçim, batmayacak kadar büyük olma politikası gibi olumsuz sonuçlara neden olduğunu çalışmamızın birinci bölümünde incelemiştik. Azerbaycan gibi bankacılık sistemini yeni oluşturmaya başlamış bir ülkede bankacılık sisteminin çok düşük risklilik düzeyine sahip olduğunu söylesek yanılmış oluruz. Uluslararası "Fitch Raiting" (FR) ajanlığının 2006 yılında açıklamış olduğu bilgiler Azerbaycan'ın bankacılık sisteminin çok yüksek risk düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Ajans son raporunda Azerbaycan'ın bankacılık sistemini en yüksek risk düzeyi olan "MPİ-3" olarak açıklamıştır. Yüksek risk düzeyinin temel nedeni, banka varlıklarının ve manatın aşırı değerlendirilmesi, verilen kredilerin miktarının artmasıdır.¹⁵⁶

Daha önce de vurguladığımız gibi, Milli Bankanın bankalara minimum öz sermaye sınırını 10 milyon manat olarak belirlemesi ve 29 bankada bu rakamın 5 milyon manatla 10 milyon manat, 3 bankada ise 3.5-5 milyon manat olması Azerbaycan bankacılık sisteminin ne kadar yüksek riskli olduğunu göstermektedir. Böyle bir durumda vatandaşların doğal olarak en yüksek faiz oranı veren bankaları seçmeleri bir sonraki yıllarda ahlaki tehlikeye ve ters seçime neden olacaktır. Diğer bir sorun tabii ki, büyük bankaların uygulayabileceği batmayacak kadar büyük olma politikasıdır. Şu anda Azerbaycan bankacılık sisteminde toplam mevduatların % 48'i, toplam kredilerin ise, %66.8'i beş büyük banka arasında bölüştürülmüştür. Bu veriler hem de Azerbaycanda bankacılık sisteminin oligopolistik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bunu aşağıdaki tabloda da görebiliriz:

---

¹⁵⁶ <http://www.yenimusavat.com>, erişim tarihi: 04.11.2008

Tablo 25.

Azerbaycan Bankacılık Sistemindeki Beş Büyük Bankanın Temel Göstergeleri

Bankalar	Toplam Varlıklardaki Oranı (%)	Toplam Mevduatlardaki Oranı (%)	Verilmiş Toplam Kredilerdeki Oranı (%)
İBA	47	26	43
Standart Bank	7	7	12
Kapital Bank	4	3	2,8
Unibank	4	7	6
Tehnika Bank	4	5	3
Diğer	34	42	33,2

Kaynak: Zahid Mamedov: "Azerbaycan'ın Bankacılık Sistemi: Güncel Durumu, Problemler ve Perspektif", s.3, <http://www.mbka.ru/price/mamedov/doc>, erişim tarihi: 01.11.2008.

Çözüm önerisi gibi, bir çok ülkede uygulanan riske dayalı prim sistemini gösterebiliriz. Riske dayalı prim sisteminde her üye banka risklilik düzeyine göre prim ödediğinden bu gibi sorunlar da kolaylıkla çözülebilir. Ama diğer ülkelerin deneyimi gösteriyor ki, ayrı-ayrı bankaların risklilik düzeyini belirlemek o kadar da kolay değildir. Bunun için ADİF daha önce diğer ülkelerin deneyimini iyice araştırmalı ve Azerbaycan bankacılık sisteminin yapısına uygun risk hesaplama yöntemlerini belirlemelidir. Yalnız bundan sonra, riske dayalı prim sistemine geçiş süreci başlanmalıdır.

Azerbaycan'da uygulanan mevduat sigorta sisteminin diğer bir eksikliği şu anda güvence miktarının çok az olmasıdır. Sovyet bankalarında batan mevduatların tazminatlarının daha ödenmediği ve vatandaşların bankalara olan inamının hala zayıf olduğu bir ülkede güvence miktarının yüksek olması toplanan mevduatların miktarını da artırabilir. Güvence miktarının altı bin manat olması nüfusun daha zengin kısmının paralarını bankalara yatırmalarını engelliyor. Yukarıda söylediğimiz gibi, sonraki yıllarda güvence miktarının artırılması bankalara yatırılan mevduatların miktarını da olumlu etkileyecektir.

Sonuç

Bankaların ekonominin en önemli kurumlarına dönüştüğü ve tasarrufların mevduat hesaplarını kendi tasarruflarını en iyi değerlendirme yöntemi olarak gördükleri bir zamanda en önemli konu bankalara olan güvendir. Bankalara olan güveninin sarsılması bir tek bankaların değil, hem de ekonominin zararına olduğundan, tüm devletler bankalara olan güveninin zedelenmesine karşı önlemler almaktadırlar. Bu önlemlerden biri de mevduat sigortasıdır.

Günümüzde hemen hemen tüm ülkelerde uygulanan mevduat sigortasının temel amacı, tasarruflarını yatırdıkları bankaların durumu ile ilgilenemeyen küçük tasarrufları korumak, finansal krizler zamanında ani panik sonucu oluşabilecek “banka kaçışlarını” önlemek ve bankacılık sisteminde finansal istikrar sağlamaktır.

Genelde mevduat sigorta sisteminin iki türü bulunmaktadır. Açık mevduat koruma sistemi şu anda dünyada uygulana en yaygın mevduat sigorta türüdür. Bunun da temel nedeni, açık mevduat koruma sisteminin hem üye bankalar, güvence miktarı ve finansmanla ilgili kuralları belirlemesi, hem de devlet bütçesini etkilemeden küçük tasarrufları korumasıdır. Diğer bir uygulama ise gizli mevduat koruma sistemidir. Bu sistemde mevduat sigorta ile ilgili bir kurum olmadığından bankalar prim de ödemiyorlar. Oluşacak herhangi bir kriz zamanı sigortanın maliyeti devlet tarafından karşılanmaktadır.

Ama uygulamada mevduat sigorta sisteminin olumsuz tarafları da mevcuttur. Bunlardan en önemlisi, tasarrufların koruma altına alınmasıyla hem mevduat sahiplerinin hem de bankaların riskten kaçınma olasılıkları azalarak ahlaki tehlikeye neden olmasıdır. Risklilik düzeyi yüksek olan bu tür bankalar sermayelerini güçlendirmek yerine daha da fazla risk alarak tüm sektörü olumsuz etkileyecek davranışlar sergileyebilmektedirler. Diğer sorun ise büyük bankaların yarattığı “ batmayacak kadar büyük olma politikası”dır. Mümkün iflasları veya tasfiyeleri zamanı ülkenin finansal sisteminin zarar görebileceğini

bilen bankalar topladıkları mevduatları riskli alanlara yatırmakla sistemin çökmesine neden olabilmektedir. Ters seçim, özel bilgi, iyi bankaların kötü bankaları sübvansetmeleri de zaman-zaman ani krizler çıkarmasına neden olabilmektedir.

Yukarıda söz edilen olumsuzlukları ortadan kaldırmak için uygulanan bazı güncel yöntemler mevcuttur. Bunlardan biri de riske dayalı prim sistemidir. Bu sistemde bankalar aldıkları riske göre prim ödediklerinden yüksek riskli bankalar mevduat sigorta sisteminden fazlasıyla yararlanamıyorlar. Bununla da ahlaki tehlike önlenmiş oluyor. Ama bu sistemin de en büyük eksikliği riskin ölçülmesinin çok zor olmasıdır. Mevduat sigorta fonları tasarrufları riskli bankalardan kaçındırmak için ise limitli kapsam kullanılmaktadırlar.

Mevduat sigorta sistemleri farklı ülkelerde farklı uygulanmaktadır. Bunun da temel nedeni farklı ülkelerin bankacılık sistemlerinin yapısının farklı olmasıdır. Bu farklılık her ülkenin yaşadığı tecrübeler sonucu daha da büyümüştür. Sonradan bu tecrübelerin diğer ülkelerle de paylaşılması mevduat sigorta sistemlerini daha da zenginleştirmiştir ve şu anda mevduat sigorta sistemleri farklı ülkelerin bankacılık sistemlerinin yapısına uygun özellikleri dikkate almazsak, bir-birine benzemektedirler. Yaşanan banka krizlerinin sayısını azaltmak amacıyla 1990'larda ABD'de uygulanan riske dayalı prim sistemi sonradan diğer ülkelerde de uygulanmıştır. AB'de ise 30.5.1994 tarih ve 94/19/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi ile tüm AB'ye üye olan ülkeler aynı mevduat sigorta sistemini uygulamaya başlamışlar.

Azerbaycan'da ise mevduat sigorta sisteminin yeni kurulduğu için daha çözülmesi gereken problemler kalmaktadır. 2006 yılı 29 Aralık tarihinde Azerbaycan cumhurbaşkanı tarafından imzalanan “Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu” ile ADİF kurulmuştur. Azerbaycan'da mevduat sigorta fonunun kurulması çok önemliydi. Özellikle de 1990'larda Sovyet bankalarında batan mevduatlara göre tazminatların hala ödenmemesi, bankacılık sektörünün risklilik düzeyinin çok yüksek olması vatandaşların bankalara olan güvenini zedelemişti. Mevduat sigorta fonunun kurulmasıyla bankacılık sektöründe bir canlanma yaşanmış, bankalar

tarafından toplanan mevduatların miktarı % 49,2'den %61,9'a kadar artarak 1 milyar. 731 milyon manat olmuştur. Gerçekleşmiş artış reel mevduat artışı olmuş ve mevduat sigorta fonunun beklentileri doğrulttuğunu göstermiştir.

“Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu” dünyadaki mevduat sigorta sistemlerinin deneyimlerini ve Azerbaycan bankacılık sisteminin yapısını dikkate alarak yazılmıştır. Kanuna dayanarak kurulmuş olan ADİF şu anda Azerbaycan bankacılık sektörünün yapısına en uygun olan sistemi uygulamaktadır. Azerbaycan bankalarında risklilik düzeyini ölçmek ve ona uygun prim sistemi oluşturmak şu an için çok zordur. Bunun için de fon sabit prim sistemi uygulamaktadır.

Azerbaycan'da bankacılık sisteminin gelişmesi ve mevduat sigorta sisteminin daha etkili çalışabilmesi için ADİF'in çözmesi gereken sorunlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Güvence miktarını yükselterek bankalara daha fazla fon kazandırmak;
2. Riske dayalı prim sistemi uygulamakla bankaların fazla risk almaktan kaçındırmak;
3. Vatandaşların bankacılık sektörüne tam güvenini sağlamak;
4. Ve bankacılık sektörünün istikrarını sağlamak.

Son olarak, mevduat sigorta sisteminin finansal istikrarın sağlanmasında rolü büyüktür. Bankaların risklilik düzeyini kontrol etmekte Merkez Bankasına yardımcı olan mevduat sigorta sistemleri tasarrufçuların bankalara olan güvenini sağlamakla ekonomiye fazladan fon kazandırmış olmaktadır.

KAYNAKÇA

“Mevduatların Sigortalanması Fonunun Tüzüğü”, kayıt N=1107-Q18-2397, 03 Temmuz 2007.

“Mevduatların Sigortalanması Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”, No 226-3Q, 29 Aralık 2006.

2005 Yıllık Raporu, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 10.01.2009.

2007 Yıllık Raporu, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 10.01.2009.

Abdullayev, Tural. “Azerbaycan Ekonomisinin Gerçekleri”, “NK Group” yayınevi, Moskova, 2006.

Aliyev Agil, Abbasov Ali, Kasimov Abulfez: ” Müstəqil Azərbycan İqtisadiyyatının Aktual Problemləri”(Bağımsız Azerbaycan Ekonomisinin Güncel Problemleri),Elmler Akademiyası, Bakü-2003.

AMB:2008 Yılı Ocak Ayına Olan Kredi İşlemlerinin Durumu Hakkında Rapor, Bakü 2008, <http://www.nba.az>, erişim tarihi:23.10.2008.

Annual Report and Accounts, 2007/2008, <http://www.fscs.org.uk>, erişim tarihi:18.11.2008.

Annual Report of Federal Financial Supervisory Authority , 2006, <http://www.bafin.de>, erişim tarihi: 25.10.2008.

Ayzit, Müge. “Dünyada ve Türkiye’de Mevduat Sigorta Sistemi Uygulamaları”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İşler İdaresi Kütüphanesi: “Asrın Anlaşması-10 yıl”, Bakü-2005.

Azerbaycan Cumhuriyeti İktisadi İnkişaf Bakanlığı:” Azerbaycan Ekonomisinin Gelişim Dinamiği”, 2007.

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi: “Ekonomik Teori“, Çarşıoğlu yayınevi, Bakü Bakü-2001.

Azerbaycan İstatistik Komitesi: “2007 Yılı Raporu”, <http://www.azstat.org>, erişim tarihi: 19.12.2008.

Azerbaycan Rakamlarda, <http://www.stataz.org>, erişim tarihi: 20.11.2008.

Balaban, Ercan ve Çilli Hüseyin. “Türkiye’deki Mevduat Sigorta Sistemi ve Bazı Öneriler”, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliğ No:9626, Kasım 1996.

Batan Mevduatlar Ne Zaman Ödenilecek, <http://www.yenimusavat.com>, erişim tarihi: 07.08.2008.

Beck, Thorsten. ”Deposit Insurance as Private Club, Is Germany Model”, The World Bank, Finansal Sector Strategy and Development Department, February 2001.

Berberoğlu, Binnur. “Mevduat Sigortası Türkiye Uygulanması“, Panel Sunumu, TMSF,25.11.2004, <http://www.tmsf.org>, erişim tarihi: 08.08.2008.

Boccuzzi, Giuseppe. “Interrelationships Between Deposit Insurers And Supervisory Authorities In The Italian And International Experience”, FİTD Working Papers, February 2005.

Chan, Yuk-Shee, Greenbaum, Stuart and Thakor, Anjan. “Is Fairly Priced Deposit Insurance Possible?”, The Journal of Finance, V.XLVII, No.1, March 1992, ss 227-245.

Country System List, 1 May 2008, <http://www.iadi.org>, erişim tarihi: 04.07.2008.

Dale, Richard. “Deposit Insurance in Theory and Practise”, working paper, Societte Universitaire Europeenne de Recherrches Financieres, Amsterdam, 2000.

Deposit Guarantee Funds For Banking Establishment: “Annual Reports-2007”, Madrid 2007, <http://www.fgd.es>, erişim tarihi:19.11.2008.

Deposit Guarantee Funds For Credit Coopereativ Banks: “Annul Report-2007”, Madrid 2007, <http://www.fgd.es>, erişim tarihi:19.11.2008.

Deposit Guarantee Funds For Savings Banks: “Annul Report-2007”, Madrid 2007, <http://www.fgd.es>, erişim tarihi:19.11.2008.

- Deposit Insurance Company of Japan: “Annual Report 2007/2008”, April 2007-March 2008, <http://www.dic.go.jp>, erişim tarihi: 21.11.2008.
- Deposit Insurance Company of Japan: ”Overview of Japanese Deposit Insurance System” November, 2008, <http://www.dic.go.jp>, erişim tarihi: 21.11.2008.
- Devlet Bütçesinin Temel Göstergeleri, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 02.01.2009.
- Dış Ödemeler Dengesi, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 02.01.2009.
- Differential Premiums Manual, March 2007, <http://www.cdic.ca>, erişim tarihi:12.07.08.
- Directive 94/19/EC of The European Parliament And of The Council of 30 May 1994 on Deposit - guarantee Schemes, OJ No L 135/5, V.37, 31 May 1994.
- Diz, Adolfe ”Differentiating Premiums İn Deposit Insurance Schemes“, SEDESA, February, 2004, <http://www.sedesa.com.ar>, erişim tarihi: 20.11.2008.
- Arıcan Erişah, Eriş Hayati, Bölübaşı Ayşegül, Çakmur Z.Dina: ”Avrupa Birliği Adaylık Sürecinde Türk bankacılığı Mevduat Sigorta Sistemin Avrupa Birliği Normlarına Uyum Aşamalarının Belirlenmesi”, Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon Başkanlığı, Proje No: SOC-022/240500, İstanbul-2005.
- Dökdök, Özgür. “ Türkiye’de ve Dünya’da Mevduat Sigorta Sistemi “, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2002.
- Binder, Jens-Hinrich. “ Deposit Insurance and Financial Markets Supervision in Germany “, Presentation at the IADI Third Annual Conference, Brunnen 26-27 October 2004.
- Ötken, Sönmez ve Guliyev, Asiman: “Azerbaycan’daki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Gelişme Stratejileri ve Etkileri”, Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinde Piyasa Ekonomisine Geçit: Uğurlar, Problemler ve Perspektifler,makaleler derlemesi, 02.05.2007, Baku.
- Dybvig, Philip. “Remarks on Banking and Deposit Insurance“, Federal Reserve Bank of St. Louis Review,V.75, No.1, January/February 1993, ss.21-24.

EFDİ: "Deposit Guarantee Systems: EFDİ's First Report", İnterbank Deposit Protection Fund, Rome, October 2006.

FDİC Deposit insurance Coverage, <http://www.fdic.org>, erişim tarihi: 14.11.2008.

Federal Deposit Insurance Company. "Annual Report 2007" February 15, 2008 ,
<http://www.fdic.org>, erişim tarihi: 20.11.2008.

Financial Stability Forum. "International Guidance on Deposit Insurance. A Consultative Process", June 2000.

Flood, Mark. "The Great Deposit Insurance Debate", Federal Reserve Bank of St. Louis Review, July / August 1992, ss.51-77.

Garcia, Gillian. "Deposit Insurance and Crises Management", İMF Working Paper, March 2000.

Garcia, Gillian. "Deposit Insurance: A Survey of Actual and Best Practices", IMF Working Paper, WP/99/54, April 1999.

Gropp, Reint and Vesala, Jukka. "Deposit Insurance and Moral Hazard: Does The Counterfactual Matter", European Central Bank Working Paper Series, No.47, March 2001.

<http://www.adif.az> , erişim tarihi: 20.11.2008.

<http://www.bilkent.edu.tr/~basak/TMSFtarihce.doc>, erişim tarihi 14.01.2009.

<http://www.cdic.ca/?id=292>, erişim tarihi: 14.09.2008.

<http://www.cdic.ca/bin/diffpreBIL2.pdf>, erişim tarihi: 14.09.2008.

http://www.fgd.es/en/info_regulacion_dinero1.html, erişim tarihi: 19.11.08.

<http://www.fscs.org.uk/consumer>, erişim tarihi:18.11.2008.

<http://www.garantiedesdepots.fr>, erişim tarihi: 21.11.2008.

<http://www.gateway.az>, erişim tarihi:10.01.2009.

<http://www.iht.com/articles/2008/10/06/business/6saversbox.php>, erişim tarihi:20.11.08.

<http://www.nba.az>, erişim tarihi: 29.12.2008.

<http://www.vep.ru/bbl/history>, erişim tarihi: 14.01.2009.

Information Given By Countries Applying Risk Based Premiums, <http://www.iadi.org>,
erişim tarihi: 12.07.08.

İnterbank Deposit Protection Fund: “ The FİDT’ S Monitoring System of Bank Riskiness
and Risk-Based Contribution”, Research and Data Analyses Department, Roma
January 2006, <http://www.fitd.it>, erişim tarihi: 20.11.2008

İstatistik Bülten, No: 8 (102), 2008, s.40, <http://www.nba.az>, erişim tarihi: 10.01.2009.

Leaven, Luc. “ Pricing of Deposit Insurance”, The World Bank Financial Sector Strategy
and Policy Department, July 2002.

Mamedov, Zahid. Azərbaycan’ın Bankacılık Sistemi: Güncel Durumu, Problemler ve
Perspektif, <http://www.mbka.ru/price/mamedov/doc>, erişim tarihi: 01.11.2008.

McCulloch, Huston. “Banking without Tax-Backed Deposit Insurance”, Federal Reserve
Bank of St. Louis Review, V.75, No.1, January / February 1993,ss.18-21.

Mesutoğlu, Berk. ” Dünyada Mevduat Sigortası Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler “,
Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1997.

Mevduat Sigorta Fonu 2008 yılı 1-3.dönemlik primleri, 22.10.2008, <http://www.adif.az>,
erişim tarihi: 20.11.2008.

Mevduat Sigorta Fonu: “Üye Bankaların Yönetim Kurulu Başkanları İçin Bilgi”, N37, 4
Mart 2008.

Cavadov Mövlud: “Küreselleşme Sürecinde Azerbaycand’a Petrol Paralarının
Yönetilmesinin Önemi”, Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinde Piyasa Ekonomisine
Geçit: Uğurlar, Problemler ve Perspektifler,makaleler toplusu, 2.hisse,
02.05.2007, Bakü.

Murton, Arthur. “Assessment Rate for 2008”, FDİC, March 10,2008.

Özince, Ersin. “ Türkiye’de Mevduat Sigortasında Yeni Yaklaşımlar “, Türkiye Bankalar
Birliği, 25.11.2004, <http://www.tbb.org.tr/turkce/konferans/Finans%20Kulüp-mevd.doc>,
erişim tarihi: 12.10.2008.

SEDESA: “General Rewiew 2006”, 2007, <http://www.sedesa.com.ar>, erişim tarihi:20.11.2008.

Sonje, Velımır. “From Risk Assessment To Financial Instruments, Size and Pricing Considerations In Deposit Insurance”, The World Bank Financial Sector, July 2006.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu: “2007 yılı Faaliyet Raporu“, Mart 2008, <http://www.tmsf.org.tr>, erişim tarihi. 08.08.2008.

Thies, Clifford and Gerlowski, Daniel. Deposit İnsurance: A History of Failure, <http://www.cato.org/pubs/journal/cj8n3/cj8n3-8.pdf>, erişim tarihi: 20.10.2008.

TMSF: “Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmenlik”, 2006, <http://www.tmsf.org.tr>, erişim tarihi: 08.08.2008.

Üye Bankaların Listesi, <http://www.adif.az>, erişim tarihi: 20.11.2008.

Wheelock, David. “What Have We Learned about Deposit Insurance from the Historical Record ?”, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, V.75, No.1, January / February 1993, ss. 10-14.

Банковская система Советского Союза (Sovyetler Birliğinin Bankacılık Sistemi) <http://www.referat.su>, erişim tarihi:15.01.2009.

Государственный банк СССР(SSCB Devlet Bankası), <http://www.bse.sci-lib.com>, erişim tarihi:15.01.2009.